

અર્પણ

ગોપીચેતા ગોકુળિયાને

આ સંખ્યાનાં પુનઃ

: પ્રકર :

- ૧ મેંદીનો ફંજ
- ૨ રૂપલાલસા
- ૩ નિત્યપ્રિયા
- ૪ રામપ્રદામિતિપ્રમણ, ૧ (ડોસનગેલી)
- ૫ " " " ૨ (ડોસનગેલી)
- ૬ મધુ
- ૭ શસ રમણમ્ (શસ અને કાળો)
- ૮ નામદાની મોરી (ડોસનગેલી)
- ૯ રાજવાસની (" ")
- ૧૦ માનમરના મોરી (બે દેવી વાર્તા)
- ૧૧ ચોખ્ખા કુખનુ ગોકુલેશ (ડોસનગેલી)
- ૧૨ " " રાગેશ (" ")
- ૧૩ " " મધુદેશ (" ")
- ૧૪ " " દ્વારિકેશ (" ")
- ૧૫ " " નીતેશ (" ")
- ૧૬ " " ચોગેશ (" ")
- ૧૭ પ્રજુય-શસ-બ મરી

— અપ્રકર —

- ૧૮ દોરાનાઇ (દેવી વાર્તાઓ)
- ૧૯ પ્રજુય-નૈયા
- ૨૦ અને આવી કાલે
- ૨૧ મારો એકરા-૧
- ૨૨ પ્રજુય-એકરા-૨
- ૨૩ પ્રેમનો સાર
- ૨૪ પ્રેમચોગી (ડોસનગેલી)
- ૨૫ અમૃતમંથન (" ")
- ૨૬ મંદાકિની
- ૨૭ અનામિકા
- ૨૮ દિગ્ધર
- ૨૯ મનસા

એક બેલ

વાંચનાર ! ડાહ્યાનંદશ્રીમાં રામપ્રતાપિનિષ્ઠમણના બે ભાગ કમેકમે
ગદાર પડ્યા એને રામભક્તોએ ને રસજ વિદ્વાનોએ આશિષ્યા.

પછી એનાથી પ્રોત્સાહિત બનીને 'યોગેશ્વર કૃષ્ણ'ના છ ભાગ-
ગોકુલેશ, રાસેશ, મથુરેશ, દ્વારિકેશ, ગીતેશ ને યોગેશ—શ્રુદ્ધ ગુજરાત
સમક્ષ : જૂઠું કંઠું છું.

શ્રીકૃષ્ણજીવનની અનેકવિધ સંપત્તિએ સૈકાઓ લગી આર્થાવર્તને
પ્રેરણા આપી છે ને હજી એ આપશે એ નિઃશંક છે.

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥

परित्राणाय माधુનાં विनाशाय च दुष्कृताम् ।

धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगेयुगे ॥

પ્રથમ ભાગ : યોગેશ્વર કૃષ્ણ—ગોકુલેશ : યુગ દ્વાપરની
અધારશત્રિ વિદ્યારા ને પૃથ્વીએથી પાપીઓનો બાર ઉતારવા આવણ વદ
અષ્ટમી ॥ મૈત્રી સતે એ મથુરાના કસના કારાગૃહે જન્મ્યો : અને પિતા
વસુદેવ ને જન્મદાત્રી દેવકીને અંતરપ્રેરણા દઈ ગોકુલ-ગમન કર્યા.

પછી તો એ આનંદસ્વરૂપ કનૈયાની બાજબીલાએ સારા યે ગોકુલ
ગામને ઉલ્લાસના હેલે ચડાવ્યું.

યમુનાજીના કાંઠે એ ગાયોના ગોવાળે ઘેનું ચરાસી, મઢી-માખણ ખાધા ને અનિષ્ટ તરવોથી ગોકુળિયાને ઉગ્રાર્યું.

પ'છી જુખુભાનતનયાનાં મિલન થયાં. રાધિકાજી સખીઓ સગે પાણીડાએ પધારતી તે જાણે આભનો ચંદ્ર ધરતીએ ચાવતો લાગતો ને સખીઓ તારાગણ શી રોલતી.

રાધિકાજી ભાગવતમાં નથી, પણ દેવીભાગવતમાં કૃષ્ણ ઉપનિષદમાં અને પદ્મપુરાણમાં છે. વળી વેદોમાં પણ રાધસ્ શબ્દ વપરાયો છે રાધસ્ એટલે આરાધના.

અને એ કૃષ્ણ-આરાધિકા રાધિકાજીને મેં કૃષ્ણજીવનમાં શુભારે ગૂંથી છૂપાયેલું આધ્યાત્મિક રહસ્ય દાખવનાનો પ્રયાસ કર્યો છે. યોગીન્દ્રિ ઇર્વાનગમ્યમ્ એવા યોગીઓના ઇશ્વરનું-યોગેશ્વર તરવનું-મે આખી ચે કથામાં અધિકારન રાખી શુભારને સ્પર્શ કર્યો છે.

બીજો ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ-રાસેશ : શુભરાતના રસિક કાવ્યમર્મજો ! કનૈયાના જુદાવનના રાસ ભાગવતમાં રાસપંચાધ્યાયીમાં પ્રથમ વાંચતા શુભારમય જાસે છે, પણ વેદો ને ઉપનિષદોના અધ્યયન પછી આપણને જાણ થાય છે કે એ રૂપક છે. વેદ-ઉપનિષદના ગૂઢ તરવો સમજવાની કાઠીએ નહીં પહોંચનારને માટે લક્ષિત રસ દ્વારા જ્ઞાન મેળવવાનું ત્રીમહાભાગવત શ્રેષ્ઠ સાધન છે.

‘ યોગેશ્વર કૃષ્ણ · રાસેશ ’માં ‘ રાધાનો સ્વપ્નસંસાર ’, ‘ પ્રાણેશ્વરના પ્રકટ દર્શન ’, સૌંદર્યમ્ જ્યામ ને ‘ રાસપંચાધ્યાયી ’ એ પ્રકરણોમાં રાધાતરવને મે જુદી જ દૃષ્ટિએ આવેખસાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

રાસ-રાસેશ્વરી રાધિકાની નેત્રપદ્મલી કૃષ્ણ-રાધાનાં અદ્વૈતનું સાધન હતું. કનૈયો યમુનાકાંઠે વેણુ વગ્નવતો એ સુણી કંકણરણુકારે વ્રજગંગાઓ યમુનાકાંઠે જતી. પછી એક દિ' કૃષ્ણે મુરલીદ્વારા સામવેદનું સંગીત રેલગ્યું ને રાધિકાજીને સંગે વ્રજગંગા-રાસ રેલગ્યો ને ૭...૭...માસ આજે થ'ભાગ્યો ચંદ્રમાને.

સમાધિસ્થ કૃષ્ણ-ગોપીઓના રમણનો એ હતો અનંત રાસ એ રાસની ઉચ્ચ કક્ષાએ વ્રજગંગાઓને ઉડાડ્યા પછી શ્રી કૃષ્ણ અવતરણનાં કાર્યે કરવા વૃંદાવન છોડતા હતા.

શ્રી કૃષ્ણ મથુરા ગયા પછી રાધિકાજીનું શું થયું ? એ વિષે કૃષ્ણોપ-નિષદ્ધ, પદ્મ-પુરાણ, દેવી-ભાગવત વગેરે મૌન સેવે છે. એ મૌન મને નથી રુઝ્યું; અને તેથી સ્વયં રાધિકાજી વૃંદાની માળા કૃષ્ણકંઠે અર્પે ને પછી કૃષ્ણના મથુરાગમને રાસેશ્વરી રાધિકા રસો દે સઃ ના કંઠે અર્પેલી તુલસીની માળાએ સમાધિ લેત્ય, એ બાવના મેં યોજી છે.

કૃષ્ણ વિનાના ગોકુળમાં કેમ રહી શકે રાધારાણી ? રાધિકાજી એટલે પરાપ્રકૃતિ.....શુદ્ધ માયા પરમેશ સંગે જ હોય ને ?

ત્રીજો ભાગ : યોગેશ્વર કૃષ્ણ-મથુરેશ • અને રાસેશ્વરે વૃંદાવનનું રમતિયાળ જીવન તજી યુગદ્વાપરમાં પાપી માનસ ધરાવનારાઓના ભારે ડોહતી આર્યાવર્તની અમર સંસ્કૃતિને ડુવંત રાખતા મથુરા-ગમન કર્યું. ત્યાં કંસવધ કરી ઉગ્રસેનનો રાજ્યાભિષેક કર્યો; પણ છતાં યે યાદવરાજ્યના સૂત્રધાર તો પોતે જ હતા અને ભારતને જુદાભારત પણ બનાવવાના હતા, એ તો યુગદ્વાપરની વિધાત્રી યે ભાખતી હતી.

દને મથુરાનો પ્રદેશ મપાટ ને કુન્તી મઠ્ઠનું વિદોળો દત્તો શ્રી કૃષ્ણને ભારતીય સમૃદ્ધિના નામકર્તા જનેશ રાજવીઓની આમે મોગ્યા મોડાના દત્તો. એવે કાગપરને મથુરાને રસે ઘાડ્યો ધારની સેનાના પ્રયત્ન ધસારા આમે ઘાડ્યોનું જગ મૌલ્ય હતુ. એ પારખી શ્રી કૃષ્ણે ઘાડ્યો સમે મથુરા તત્તુ ને મૌરાષ્ટ્રના-સાગરઆરે દ્વારિકાનગરે વમાવી

બાધા ભાગઃ યોગેશ્વર કૃષ્ણ-દ્વારિકેશ પછી દ્વારિકાએ પછી શ્રીકૃષ્ણે ભારતરોથી પાપીઓના ભાગ ઉતરનાની પીઠિમ ન્યસા મંદી દ્વારિમ બુદ્ધિગમિકુ પર વસેતુ હતુ, કેમ કે મૌરાષ્ટ્રદ્વારને સગરના જળની કિતેમ દી હતી પછી એ મુરદાનન એ વસી દ્વારિકેશ શ્રીકૃષ્ણે ભારતવર્ના રાજવીઓ સમે સપક વધાર્યો મૈત્રીની મધિ જાપીને કે રાજવીઓની રાજકુમારીઓને પરણીને અને પછી મહાજો દ્વારિકેશને શૃદ્ધસાર સુગદાપરે પ્રવર્તતી સસારની ગુચવોને ઉઠેવા.

વાચનાર ! એવે ભારતના પાટનગર દરિનાપુરે કૌરવો ને પાંડવો વચ્ચે કકાસ મહાજુ હતો. સસારની તુલાએ સત્યનુ છળુ પાડનપદે હતુ, અને શ્રીકૃષ્ણે પાડવને સાથ દીધો

પાંચમે ભાગ યોગેશ્વર કૃષ્ણ ગીતેશ પછી કુરુક્ષેત્રી મદાભારત રૈતરને વૃદ્ધાનના વેણુ મળ્યેસાએ સુગત્રાપની સસરગતરને અનાયુધ રહી, પાર્થના સારથિ જની, શૌન સમનોપ ચિત્ત નાખો અગિવાર અક્ષીદિણી સેના સામે સાત અદૌ દેણીથી નિજ અપાવ્યો.

એમા અર્જુન-વિવાદ વખતે ગીતાના જે અનુષમ માન દીધા તે વેદો ને ઉપનિષદોનું દોહન છે સર્વાનુષદો માવોદોધા માપાલનન્દન

ભારતનું અંતરી યોગીઓના એ ઇશ્વરે અંતરણીની ત્રિદ્વિ કરી કુરુક્ષેત્રના સહારયને પાપીઓના હવિ હોમી પૃથ્વીનો લાગ ઉતાર્યો.

અશ્વત્થામાના અહ્યારણના પ્રયોગ પછી ઉત્તરાની કૃષ્ણેથી મૃત બાળ પરીક્ષિત જિતરે છે તે યોગસિદ્ધિએ શ્રી કૃષ્ણ એને જીવતદાન આપે છે ૧૫૪ મા પ્રકરણમાની યોગનિદ્ધિની પરાકાષ્ટા સાનમા સમગ્રનનાને મે પ્રયાસ કર્યો છે યોગેશ્વર કૃષ્ણના છ એ ભાગમા ' પાત્ત જલયોગદર્શન ' ના આધારે મારી શુદ્ધિ અનુસાર શ્રી કૃષ્ણના ચમત્કારોના ઉકેલ શાધના મે પ્રયાસ કર્યો છે એ કેટલે અંગે સફળ થયો છે તે તો આપ વાચનારમાના યોગાભ્યાસીઓ જ કહી શકશે

મે ઉચ્ચ ક્ષાત્રીના નહિ પણ હનકી કોટીના યોગના મનોમગ્નના પ્રયોગો તો પ્રત્યક્ષ નિરખ્યા છે, અને મને ખાતરી થઈ છે કે સાંપ્રતિક આહાર-વિહારે ને યોગ-અભ્યાસે યોગસિદ્ધિ દુષ્કર નથી

એક દસ્ય મે મુખ્યધમા નજરે જોતુ હતુ આપણા એક દિંદી મદન-રાજાનુ વચ્ચન ૨૩૦ પાઉંડ કાગળે જોખતા મે જોયુ પણ પછી રત મન કરુ ત્યારે ૪૬૦ પાઉંડ થયુ હવે રામાયણકાળમા અમદનો પગ કે ઈથી ન જીપડયો કે કુરુક્ષેત્રમા શ્રીકૃષ્ણ મયમે પાર્થગ્ય એક તરુ થે કર્ણના બાણે પાઠા ન હતો ને પણ અર્જુનના રખ્યા અલકારે શ્રી કૃષ્ણે રત મને ત્રિદારી બાર ઓઠો કર્ણ ને કર્ણાણે રથ દડા જેમ લીડયો, એ યોગ-પ્રદિવાની પ્રતીતિ દે છે

પાંડુ પોતે જ પ્લેટા, ટૉલસ્ટૉય, રસ્કીન, ઇમર્સન, ર્લીડન બેર્ગના અથો વાચી મથને ડાલ્યો પછી રાજકર્મ કલાપીનો ' સ્વીડન બેર્ગના ધર્મ-નિચાર અથ વાચ્યો કલાપોએ હદ કરા છે અને

ક્રાંતિ એ જ કારણે ધર્મ-અભ્યાસી મહિયુ કરે રત્નજી બદ્ધ ઉર્ફે કરિ કાન્તે કથાપીના આ લેખથી ખિસ્તી ધર્મને અપૂર્ણ માની ફરી હિંદુધર્મ સ્વીકાર્યો હશે.

એ વિચારની દુઃગડમથલે હતો. એવે અધ્યક્ષશ્રી પૌન જાંટનવું 'The Search in Secret India' નામનું પુસ્તક મારે હાથ પડ્યું એ નિરીશ્વરવાદી પૌન જાંટન પ્રથમ આફ્રિકાના પીરામીડ તરફ ગયો... અને પછી મળતી મન પ્રેરણાએ રમણ મહર્ષિના આશ્રમે જાણીને તીર વારાણસી ગયો ત્યાં એને એક યોગી મળ્યો, એને પૌન જાંટને એના મનો-મથનની અને યોગ વિષેની જિજ્ઞાસાથી કહેન પરિશ્રમણી કથા કહી પછી એક ચક્રનીને મારનાનું કહ્યું. પૌન જાંટને તેને મારીને જરાગર તપાસ્યું કે 'એ જીવવિદ્યાથી છે !' પછી પેના યોગાએ એને જીવંત કરી !

આ કાળે જો વારાણસીનો યોગી ચક્રની જીવંત કરે તો ઉત્તરાપુત્ર પરીક્ષિતને કેમ ન જીવતો કરે યોગીએનો યે ઇશ્વર કૃપ્યું ?

પશ્ચિમના વિજ્ઞાનની અસરે ઘેરાયેલા આપણા માટે એકદમ યોગ નામે જાણવું બહુ દુષ્કર છે. Science has studied external world and yoga internal world. ગુરુઓ પણ અધૂરા પાત્રોને એ શક્તિ નથી આપતા -એની બીકે કે એ શક્તિનો દુરુપયોગ કરે દગ્ગરો વર્ષ પૂર્વે ભારતની નાલદા યુનિવર્સિટીમાં ફક્ત ઉચ્ચતર માનસિક ભૂમિકાએ પહેલેયાને જ જ્ઞાન ઝીંપવા આવવાની પરવાનગી મળતી. એ તો ભારતીય સંસ્કૃતિની વિશિષ્ટતા છે

પરમયોગી રામકૃષ્ણ પરમહંસનો એક દાખલો છે કે 'અષ્ટાંગમ-સાધના' એ ખાટલાના ઓશિકા નીચે સતાડી રાખતા, ફક્ત સ્વામી વિવેકાનંદને જ એ વચ્ચારતા કે જેણે પૂર્વના ઉચ્ચ જ્ઞાન સહેલાઈમાં સરેલી

રીતે પશ્ચિમમાં પીગર્યા પૂર્વે ને પશ્ચિમની સસ્કૃતિનો ગા બેઠે છે, એ વિષે સ્વામી વિવેકાનંદે વિધાયતમાં એક પ્રત્યક્ષરને સંક્ષેપમાં કહ્યું હતું કે ' You live in time and we live in eternal ' એ જ પ્રિશિટતા છે આર્ય-સંસ્કૃતિની અમર સંસ્કૃતિ છે આર્યાવર્તની જર્મન કવિ ગેટેના એક દૃષ્ટાંતે આપ રીઝગો ગેટેએ સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરી મહાભારત કાનિસતુ ' શાકુતન ' વાન્યુ, ને પછી સ્વદેશ જર્મની જઈ માથે ' શાકુતન ' મૂકીને એ નાચ્યો હતો !

“ ગાડા ગાડા , ગાડા ! ” પણ શું ગાડાના બરાબ ગાડા ? અને ગેટેએ કહ્યું, “ પૂર્વે જોડે સૂર્ય ને પશ્ચિમ એના તેજ જીને છે હજી તો ' શાકુતન ' વાન્યુ છે મે, પણ એથી શ્રેષ્ઠ તો ' રામાયણ ' ને ' મહાભારત ' છે, અને એ વચાશે ત્યાં લગી અમર છે આર્યાવર્તની સંસ્કૃતિ ! ”

ભાગ છઠ્ઠો : યોગેશ્વરકૃષ્ણ—યોગેશ મે ' ગીતેશ ' પૂણ્ય ક્યાં પછી ' યોગેશ્વરકૃષ્ણ-યોગેશ ' લખ્યું. મને એક મિત્રે પૂછ્યું કે ' શ્રીકૃષ્ણે કુસ્થેન પત્રી પચીસ વર્ષ શું મ્યું ? ' અને મે ઉત્તર આપ્યો કે ' બૂસાતી સંસ્કૃતિને ફરી સજીવન કરાવનામાં પ્રોત્સાહન દીધું '

મહાભારત, ભાગવત, શાકર ભાષ્ય વગેરે અનેક અમર સાહિત્યના બીજ એ સાહિત્યના સમયે વચાણા છે

અત્યારના જમાનામાં તો સાહિત્ય જ આપણે વિસારી છે Leisure is the lost art of modern world કુદરત એ પરમસાહિત્યના પાઠ શીખવે છે પણ કોને પરના છે એ જીવનાની ?

• ઓમ્...ઓમ્...ઓમ્...” એ ઝંકારની સાત ઝાપા યોગેશ્વરમાં આલેખાયાનો મેં પ્રયાસ કીધો છે. માંડુકપ અને ઝાદોગપ ઉપનિષદના સંભવેદનો ઝંકાર ત્વર મેં એમાં ગૂંથ્યો કે જ્યારે સિદ્ધાશ્રમના યોગેન્દ્રો શ્રીકૃષ્ણના દર્શને દ્વારિકા આવે છે.

યાદવાસ્થયીના શાપ પછી મેં ઉદ્ધવના જાને મારા ઉપનિષદોનાં અનુપન સંક્ષેપે ગૂંથ્યા પ્રયાસ કર્યો છે.

• પશુ પછી તુલસીસ્થામ 'ની સ્થાપના

રેનાઅચા ગિરિન (ગિરિનાગને જાયે) તુલસીસ્થામ તીર્થધામ છે. એની સ્થાપના —ઉત્પત્તિ—ના ઇતિહાસનું તથ્ય ગમે તે હોય; પણ મારી કદપનાએ તો શ્રીકૃષ્ણકે ઠે અપેલી જે તુલસીની માળાએ સધિકાજી સમાજી હતા એ માળાનું ‘ પ્રભાસગમન, ’ ‘ યાદવાસ્થયી ’ ને ‘ ત્રિયંકવેધ ’ પહેલાં શ્રીકૃષ્ણ ગિરિનને સ્થાપન કરે એ મને વધુ સુયોગ્ય લાગ્યું છે.

યોગેશ્વરે જુદાની માળા પધરાવીને ‘ રાધા—તુલસી ’ની ને ‘ સ્થામ—ધનસ્થામ ’ની ઉપાસનાના પદન વાતા રાખ્યા છે. જે સંસારીઓ એ ઝીંચે એ જગ તરે !

કેટકેટના આ ઝીંચો, કહેશો ?

રિશ્તનું શન સંસારીઓને પુકારીને કહે છે કે ‘ જાગો ! જાગો ! ને ડગ ભરો લક્ષ્યે રાખ્યા નેત્રે ને નેત્ર જીતો અનાગીનું ! ત્યાગ છે પરમ સિદ્ધિ સંસારના સ્વરપ્રતિસ્વરની, જેના તારએકતાર કુક્તિનક્ષ્યે લાગ્યા..... વાગ્યા છે !

મર્થે ચલિયદં બ્રહ્મ ॥

અનુક્રમ (ગોકુલેશ)

૧ જન્મ	૧૩ અધારૂવધ
૨ ગોકુલ-ગમન	૧૪ યમુનાતીરે
૩ ગોકુલેશ જન્મોત્સવ	૧૫ ધક્કગેલ-ધેનુ-દરણ
૪ પૂનનારધ	૧૬ ધક્ક-ગુપ્તિ
૫ શકટાશુર વધ	૧૭ યમુનાતીરે રાધિકાને
૬ યશોદા-પિન્નદર્શન	ધેનુમશુરવધ
૭ કૃષ્ણદામનધન	૧૮ કાનોવનાગદમન
૮ ધમયાલુર્ન મેક્ષ	૧૯ શતગુનનગ ને મનમાશુર
૯ રાધિકા-મિથન	વધ
૧૦ વતમાશુરવધ	૨૦ મકલુ ગ્રીમ ને દારાનગ
૧૧ રાધિકા-માતા-મથન	સાતવન
૧૨ ગકાશુરવધ	૨૧ મનુષ્યમસરી

(રાસેશ)

૨૨ ગોપીવત્સદરણ	૨૫ ગિરિવર-ધર-ધારિણી
૨૩ મધિપત્ની-અનુમહ	૨૬ રાધાનો સ્વપ્નસ સાર
૨૪ ગોવર્ધનોદરણ	૨૭ પ્રાણેશ્વરીના અકટ દર્શન

૧૨૮ દાણ્યથી ના	૩૫ રાસ-પચાધ્યાયી [જલ કીડા]
૨૯ રાધિકાના તન-મનમાં સમર્પન	૩૬ રાસ-પચાધ્યાયી [વન કોડા]
૩૦ સોઢામ્ દયામ	૩૭ અજમરેથી ન દરાવિમુક્તિ
૩૧ વરુણ્યોકેથી ન દરાવની	ને સખચૂડ વધ
રિમુક્તિ	૩૮ યુગલગીત
૩૨ રાસ-પચાધ્યાયી	૩૯ અરિયાપુર વધ
૩૩ રાસ-પચાધ્યાયી [રામેથી	૪૦ અકૂર-આગમન
થી કૃષ્ણનું અદર્શન]	૪૧ ગોપીવિરહ
૩૪ રાસ-પચાધ્યાયી [રાસ	૪૨ મથુરાગમન ને ગુપ્તસીની
લીના]	માળામા રાધિકાજી સમાજા

(મથુરેશ)

૪૩ રંગારનો વધ	૫૪ ઉદ્ધવનો જ્ઞાનસંદેશ
૪૪ વનમળી ને કૃષ્ણભાસણ	[ન દરાવને—પરોરાણીના
૪૫ રાત્રિજામણ ને કુષ્મણ મિલન	ગોક વિસર્જન]
૪૬ ધનુજંગ	૫૫ ઉદ્ધવસંદેશ-વ્રજમા પ્રજાત
૪૭ કસનધ	૫૬ " " વ્રજમા મધ્યાત્ન
૪૮ કસમૃતદેહ-અગ્નિસરકાર	૫૭ " " વ્રજમા સધ્યા
ને રાણીઓનો વિનાય	૫૮ " " વ્રજમા રાત્રી
૪૯ દેવકીજી ને વસુદેવ સગે	ને રાધિકાજીના રસપની
કુવર કનેચો	અખી
૫૦ ઉમરોન-રાજ્યાભિષેક	૫૯ ગોકુલથી મથુરામા ઉદ્ધવજી ને
૫૧ સાદીપતિ-આગ્રગે	અકૂરનું હરિતાનાપુરગમન
૫૨ ગુરુ દક્ષિણ	૬૦ ચંદનનદિની
૫૩ પુન મથુરાગમન	૬૧ હરિતાનાપુરેથી-અકૂર આગ-

મન ને પાંડવોના સમાચાર

૬૨ જરાસંધનો ઘેરો

૬૩ મુંચકુંદદારા કાળયવનનો

નારા

૬૪ અદ્ધરમી વારનો જરાસંધ-

ઘેરો ને દ્વારિકાગમન...

(દ્વારિકેશ)

૬૫ રુકિમણી-સંદેશ

૬૬ વિદર્ભદેશ પ્રતિગમન

૬૭ રુકિમણી-હરણ

૬૮ દ્વારિકાની વાટે રુકિમ-પરાજય

૬૯ રુકિમણી-લગ્ન

૭૦ જાંબુવંતી-લગ્ન

૭૧ જાંબુવંતીને અપવાસે

૭૨ સત્યભામા-લગ્ન

૭૩ પ્રદ્યુમ્નજન્મ ને હસ્તિનાપુર-
ગમન

૭૪ દ્રૌપદી સ્વયંવરે પાંડવમિશ્રાન

૭૫ દ્રૌપદીલગ્ન-સમારંભ

૭૬ પાંડવો સંગે હસ્તિનાપુર-
ગમન

૭૭ ઇન્દ્રપ્રસ્થે કાલિંદી સંગે લગ્ન

૭૮ રતિસહ પ્રદ્યુમ્ન-આગમન

૭૯ અષ્ટ પટરાણી

૮૦ બદ્રાનું લક્ષ્મણ સંગે લગ્ન

૮૧ બીમાસુર વધ ને પારિજાત-
હરણ

૮૨ રેવતાચળ-મહોત્સવે સુભદ્રા-
હરણ

૮૩ ઇન્દ્રપ્રસ્થ-ગમન

૮૪ પાંડવવનદાહ

૮૫ ઇન્દ્રપ્રસ્થે સમારચના

૮૬ તુલોદ્ધાર

૮૭ પૌંડ્રકવધ

૮૮ કૌરવદષ્ટિએ પાંડવ પ્રતિ કૃષ્ણ-
પક્ષપાત

૮૯ સાંખ મુક્તિ

૯૦ મિત્રલેખાનું અનિરુદ્ધહરણ

૯૧ અનિરુદ્ધનું કેદ થવું.

૯૨ કૃષ્ણ-અંતઃપુરમાં નારદજી
અને અનિરુદ્ધ કેદ થયાની
ગણ

૯૩ બાણાસુર-પરાજય અને
અનિરુદ્ધ-ઉધા-લગ્ન

૯૪ જરાસંધે કેદ કરેલા રાજા-
ઓનું દૂતપ્રેરણ ને રાજ-
સૂચક-આમંત્રણ

- ૧૫૫ શ્રીકૃષ્ણની મુન્દરરમે રાગ-
સપમ નાના ને જરાસંધર
૯૬ પાડા-રાગભૂષણે શ્રીકૃષ્ણ
૯૭ શ્રીકૃષ્ણ-અર્ધ્યપ્રદાન અને
શિશુપાળવધ.
૯૮ દુર્યોધનમાનમગ ને વેગ-
ખીનરોપણ
૯૯ રાજ્યવધ
૧૦૦ શ્રાદ્ધામા-મિનન
૧૦૧ પાડામોગ-ધૂન ને દ્રોપની-
ચીરપૂર્વા
૧૦૨ પાડવનવાસ-સમાચાર
- ૧૦૩ કામ્યકાને પાડવ-મિનન
૧૦૪ હારિકાએ શ્રીકૃષ્ણ
૧૦૫ વિગટનગરે છપા વેગે પાડવે
૧૦૬ વિરાગનગરે શ્રીકૃષ્ણ
ઉત્તરા-અભિમન્યુ-સન્ન
૧૦૭ પાડવોને ગાર્ગ્યદર્શન અને
હારિકા-ગમન
૧૦૮ રાગરાજેશ્વરી રુકિમણીના
ગહેવે શ્રીકૃષ્ણ
૧૦૯ એક પક્ષે અનાયુધ કૃષ્ણ ને
બીજે પક્ષે માદવસેના

(ગીતેશ)

- ૧૧૦ કૃષ્ણરિષ્ટિ
૧૧૧ કૃષ્ણ કુલી મિનન
૧૧૨ કૃષ્ણ-કર્ણ-મિનન
૧૧૩ કુલી-કર્ણ-મિનન
૧૧૪ ઉપદનનગરે રિષ્ટિ-સમાચાર
૧૧૫ યુદ્ધ-તૈયારી
૧૧૬ યુદ્ધની પૂર્વબુમિકા
૧૧૭ ધૃતરાષ્ટ્ર-આધારી
૧૧૮ સભ્ય ને ધૃતરાષ્ટ્ર
૧૧૯ અર્જુનરિયાદ ને ગીતજ્ઞાન
૧૨૦ યુદ્ધારંભ બીષ્મ સેનુદ્ધિપતિ-
- ૧૨૧ બીષ્મ દિવસ બીમપરાક્રમ
૧૨૨ ત્રીજો દિવસ
૧૨૩ ચોથો દિવસ
૧૨૪ પાંચમો દિવસ
૧૨૫ છઠો દિવસ
૧૨૬ સાતમો દિવસ
૧૨૭ આઠમો દિવસ
૧૨૮ બીષ્મ-પ્રતિજ્ઞા
૧૨૯ રાત્રિએ બીષ્મશિબિરે
દ્રૌપદીને સાળાવ્ય-આશિષ

- ૧૩૦ નવમા દિવસનું દારુણ યુદ્ધ
ને ગીતેશે ચક્ર ધર્યું
- ૧૩૧ દશમા દિ'નું યુદ્ધ
- ૧૩૨ બાણ-શય્યા
- ૧૩૩ શિળિરે પાર્થવિવાદ ને
કૃષ્ણોપદેશ
- ૧૩૪ મહાભારત-સંભામનો અગિ-
યારમો દિ'; અને દ્રોણનું
સેનાધિપતિત્વ
- ૧૩૫ અગિયારમો દિવસ
- ૧૩૬ બારમો દિ'; ભગદત્તવધ
- ૧૩૭ દ્રોણાચાર્યને અભિમન્યુનું
આંતર દર્શન
- ૧૩૮ અભિમન્યુવધ ને રાત્રિએ
પાર્થવ્રતિશા
- ૧૩૯ યૌદમો દિવસ, જયદ્રથવધ
- ૧૪૦ યૌદમા દિ'નું રાત્રિયુદ્ધ ને
ધટોતકચવધ
- ૧૪૧ રાત્રિયુદ્ધવિરામ ને કૃષ્ણે
બાપેસો પાંડવવિજય
- ૧૪૨ પંદરમો દિ'; દ્રોણવધ
- ૧૪૩ સોળમો દિવસ; કર્ણ,
સેનાધિપતિપદે
- ૧૪૪ સત્તરમો દિ'; કર્ણવધ
- ૧૪૫ અદારમો દિવસ; શલ્યવધ
ને દુર્યોધન-પલાયન
- ૧૪૬ સંધ્યાકાળે દુર્યોધનપતન
- ૧૪૭ પાંડવોની જાવણીએ હડહડ
બળ્યો પાર્થ રથ
- ૧૪૮ જાવણી બહાર ધૃતરાષ્ટ્રને
શ્રીકૃષ્ણે આપેલું આશ્વાસન
- ૧૪૯ યુદ્ધાગ્નિશમન પછી વનચર
- ૧૫૦ નિશાનુદ ને મહાસંહાર-
પૂર્ણાહુતિ
- ૧૫૧ પાર્થને અશ્વત્થામાના બ્રહ્માત્મ
૧૫૨ હસ્તિનાપુરે ધ્રુવિહિરનું
રાત્ર્યારોહણ
- ૧૫૩ બાણશય્યાએથી બીભોપદેશ
ને બીભમસ્વર્ગારોહણ
- ૧૫૪ અશ્વમેધવસ ને ઉત્તરાના
મતપુત્રનું સજવનકરણ
- ૧૫૫ દારિકાગમન

(ચોગેશ)

- ૧૫૬ કૃષ્ણદર્શને સિદ્ધાશ્રમના
મોગેન્દ્રો
- ૧૫૭ પિંડારકતીર્થમામે વાંદવોને
શાપ

୧୫୮	ହାରିକାମଳ୍ୟ-ଆଗାଧୀ	କାଞ୍ଚିନାଂ ଦର୍ଶନ
୧୫୯	ଦ୍ୟୋତ୍ସବ କୃଷ୍ଣେ ଉଦ୍ଭବେ ଆପେକ୍ଷା ଶାନ୍ତ	୧୬୨ ଅଭ୍ୟୋଦୟ ନେ ପ୍ରଭାତ-ଗମନ
୧୬୦	ପ୍ରସରୀତ୍ୟାମ-ସ୍ଥାପନା	୧୬୩ ସାହସାସ୍ୟାମୀ
୧୬୧	ଗଞ୍ଜାମାନେ ପରାମୃତି ଶାନ୍ତି-	୧୬୪ ତ୍ରିଭୁବନେ
		୧୬୫ ଶାନ୍ତାକାର୍ଯ୍ୟ ଭୁଜଗଶୟନମୁଖା

ચિત્રમાત્ર મે આવાલ રાદ

ગોરુગેશ

પ્રતાપવિલ સ લાડીના ચિત્રસમદભાષી

ચોગેશ્વર કૃષ્ણ

[ગોકુલેશ]

: જન્મ :

યુગયુગનું યુગાનર ચક્ર
જાળના અનંત જાડાડમા
કાગની અરધ ફેલુ
ધુમણિયા લેતું હતું જગતધરીએ,
કાગની ઉચ્ચારતું ધોર સમસ્યા.

અનંત કાગ અરનીએ
આબ-હાડા એના લાગ
મદાસાગર એ મદાગાયાનો
ચટ્ટિએ મનસાર શરિ મદી
મનધાર જાળોડ સાગરે,
કાગ પ્રમાણની સફર કરતી,
જાળના જાળાની પ્રવારનીએ

પ્રતીક્ષા કરતી ॥ ૧-મગ્ડાની

એ કાળ . ..

એ કાળચક્ર

અનંત અવકાશના ગોરાબે
 ધૂમતુ ઠટેતુ 'તુ' ધતિહાસ,
 કે આ જલસાગરના ઝીનણુદારો !
 જગત તો જાણનારનું છે.
 અણોરણીયાન્ મહતો મહીશાન્ । (ઉપનિષદ)
 બ્રહ્માના બ્રહ્માણે કાળ
 છે સર્વ જગતસ સારે,
 શરીરમાણમ્ ચલુ ધર્મસાધનમ્ ।
 મોક્ષ એ માનવ સ સારે
 પરબ્રહ્માની પરમ સમસ્યા,
 સદેવ સૌમ્યેદમમ આસીત્
 યવમેવાદિતીયમ્ વદા ।
 એ છે મહા સમસ્યા બ્રહ્માંડની
 ઝીતે એ જગ તરે
 આત્મતત્ત્વ પેખી પેખી
 આત્મા યા અરે દટઠવ
 ઘોતવ્ય મન્તવ્યઃ
 નિદિષ્યાસિતવ્ય ।
 પ્રત્યક્ષિમાન છે આત્મતત્ત્વનું

કર્મયોગે કર્મસંસારે
 મિધ્યસિદ્ધ્યો : સમો મૃત્વા
 સમત્વમ યોગ ઉચ્યતે । (શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા)
 સત્કર્મ એ સંસારીઓનો
 ભૂલે એ ભર ફૂલે,
 આભ-ગંડા સંસારસાગરે.

એ હતી,
 માયાવી માનવ-માનવીની
 ખૂન, વર્તમાન ને ભાવિકાળની
 લુગમૂની કાળસમરથા,
 દિશાઓએ પડછંદા પાડતી.
 તરતી હતી સંસારસાગરતરંએ
 યુગયુગના અનંત પ્રવાહે.
 પણ ચડતી-પડતીનાં મોઝ
 વુમુઝ વુધાન મયાવી,
 કોક દિ' ડગમઝાવે છે અવની
 સંસારીઓનો કર્મ વિસરાતીને
 સત્યમેવ જયતિ નાનૃતમ ।

ઓ જગત !
 ધરતી મા નાખે છે એવા
 પાપના નિરૂપ જારે

બહાના બહાંડ જાગે,
 બળ સંચાલિત સંસારસાગરે
 પાપનાં ઘેરાં નીર
 મૂર છે સંસાર-મર્યાદા,
 કાળપ્રેરિત સંસારસંયમનમાં
 યત્નિમ્લેષે કાલે નિમિત્તે જ
 યો ધર્મોડનુષ્ટીયતે ।
 સ વય દેશકાલનિમિત્તાન્તરેષુ
 અધર્મો મયતિ ॥
 એવે કાળે કાળે
 પાપમારણુ નિવારણ કાળ
 અવતરે છે યુગપુરુષ
 પરિવ્રાજાય સાધૂનામ્
 વિનાશાય ચ દુઃકૃતામ્ ।
 ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય
 સંમવામિ યુગેયુગે ॥ (શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા)

જો યુગદાપરની સધા
 પ્રસરતી'તી ભારતરથે,
 દિશાએ કામગની હતી
 ને કામતા દિન-ત રિદ્ધિપાલ
 માંડ થ'ભારતા અસ્તીને,
 આકાસે નિહાળતા'તા

જનાઈ ધનધોર આધીને,
મદીં ધૂમતાં ધોર વાદળ,
પ્રસયના બીજણ કાસદ
બોમના ગદન ગોરાંભેથી
ભયમસ્ત ભૂમિએ ભાસતાં
માન-વીજ ને તુમુલ્ય તુફાન સંગાથી
વર્ષાવતા હતા ધેરાં નીર.

એ મોહરાત્રિએ
સ્વામ ધટા હતી ધનધોર,
તારવાનાં ટમમ તેજ
અદસ્ય હતાં ઊંચા આભે,

એવે રેહિણી નક્ષત્રની
પ્રભા નિર્મળા પ્રસરી;
ને આજી વિખરાઈ સ્વામ ધટા;
જગત્યા તારણિયાના ચમકાર;
વાવા આદુલાદક સમીર;
પછી પૂર્વની ક્ષિતિજ ઉપરથી
જિઓ અટમીનો ચન્દ્ર;
ને ભારતવર્ષે જે જિઓ
ભારતના ભાગનો ચન્દ્ર
દાપરની એ સંધ્યાએ

ભારતવર્ષનું ધાવા ભાવિ,
 માતા દેવકીની કૃષ્ણે
 પ્રમદ્યો વસુદેવદુલારો,
 ને જીજ્ઞ્યો જ્ઞાનંદનો ઉદ્ધિ,
 દિવ્ય જ્યોત્સની પ્રગુલ્લ ધારા
 વરસી દંપતી યુગલે,
 ને ડાહ્યા જ્ઞાનંદહિડિએ
 રનેહની પરાકાષાના સમીર,
 ધ્વજાંક ડોલતું ભાસ્કુ,
 ધ્વજ ભાસ્કુ પુનરૂપે;
 ચૈતન્યમય વિશ્વસ્વરૂપ
 વિરાટના વિશ્વમાં.
 એના ચતુર્ભુજ સ્વરૂપે
 શંખ, ચક્ર ને ગદા, પદ્મ,
 હતાં એ વિશ્વપ્રતીક.
 શંખની સિદ્ધિ મહાસાગરે,
 ને તેજતત્ત્વ સુદર્શન ચક્ર,
 જ્યોત્સ જળ મદા પ્રતીક,
 ને ધર્મજ્ઞાનયુક્ત પદ્મ શોભતું.

એ હતું કંસકારાચલ,
 કૃષ્ણપક્ષની મધરાતડલીએ
 પ્રાર્થતા હતા વસુદેવજી

નિજ પ્રિયાની ગોદે પોદેલ
બાલપુત્ર ઘઘસરૂપને,
અનાટત એ અપરિચિત્તને,
સર્વ સ્વરૂપ ચૈતન્યભાવે,
સ્વાત્મા પરમાત્મરૂપ ભાવે,
સર્વવ્યાપકના સંપૂર્ણ ભાવથી.
એ માત-પિતાનાં પુત્રવત્સલ હૃદય
અન્નાડિ જગતે નિરખનાં હનાં,
ચૈતન્ય જગતની વિરાટ ભાવનાને
કેન્દ્રિત કરી નિજ પુત્રમાં.
■ ઓ દેવી પુત્ર !

ભાસો છો ભવની ભાવના
ભાંગનાર બેરુ ભગવાન.

આ છે કારાગૃહ

ઉમ્મસેનમૃત કંસરાજનનું । ”

અને વસુદેવ માનસધર્મિએ

દિશાઓ ડગમગા સાગી.

અધેકાર વસ્યો મનોવિચારખૂંએ,

મન ભાર્યું વિચારકારાગૃહે કેદ.

“ દેવી ! શા માર્ગે હવે ? ”

“ દેવી ! પ્રબુપ્રાર્થના । ”

એ દને દેવકી ઉતાર.

ને એકમ સિયારશીખને

દેવીપુત્રે માતાપિતાનો એકાગ્રતાનો
 ઝોલ્યો નિર્મળ ભાવ
 અનેરા ભક્તિપ્રભાવે.
 સા પરાનુરક્તિચીજ્વરે । (શાંકિલ્યસૂત્ર)
 તત્ત્વ પર એનું સ્વામિત્વ,
 એ હતો પંચતરવેશ્વર.
 એણે પારખી એકનિષ્ઠ ભાવે,
 નક્ષત્ર-તારા-પૃથ્વી વિચારી,
 પદ્મી આકાશના ગુણરૂપે
 શબ્દ-જનિએ શોધ્યો સંસાર
 ચક્રમંદળે પ્રતિધોય પાડતો.
 ને બોલ ધૂમતો જતો પછી
 ભારતની બળ્લભૂમિએ લલસ્યો,
 મધુરા નગરીના કાળ કાચાચહે,
 “ માતૃભૂમિ એ મુજ જન્મભક્ષત્રી ।
 સુણો જગતનો બોલ.
 કર્મબંધનના પાપસાગરે,
 છે ઊંડા લલ્લાનક વમળ.
 ધુમ્તાપરના સંધિકાળમાં
 સંસાર-સાગર જોઈમાં ખાવ છે
 વાસનાના અતિ લિપ્ત તરંગે.

એ ભારતભૂમિએ

છે કંસની મથુરા નગરી,
 સંસ્કારની અહંકાર લાવના, જામ્યા છે અયોધ્યર
 ને પાક્યા છે મહીં
 પાપના મહા મગરમચ્છ,
 એને હણીશ હું
 ને રાત્રેજ્યભાવના દર્શા આદેશ ! ”
 “ પ્રભો.....! ”
 “ બેટા.....બાળ....! ”
 એ માનુષોલ
 ધૂમી રણા કારાગૃહે.
 વૈભવસ્યમય ભારી એમને
 કંસરાયની મથુરા નગરી,
 દત્તાં જ્યાં.....
 માનસંસ્કારનાં આડબરી ઝવન
 સત્ય સ્વરૂપને અરુચિકર
 કાળની એ કાળ-સમસ્યાએ.

એ કાળ
 કહેતો હતો કર્મ નિપતિ
 કે કર્મના ભજના પ્રથમ પાડ
 છે મોક્ષ કૃષ્ણનમરી
 અન્યારી કાળ પ્રાપ્ય ભાગ્યભૂમિએ.
 અને.....?

કૃષ્ણપદની રાત્રિનો
 પ્રહર ખીજો હતો.
 રજનીના હતા પ્રસાસ
 ધીરાધીરા નિવમનિશ્ચિત
 સોહતા પ્રભાત પ્રદેશે,
 અને પીતનાંતા રાત્રિપ્રહર
 ને દેવકીવસુદેવની મનોરાત્રિની
 એ હતી મહાસમસ્યા,
 છ સતાનેયે વસુદેવ-દેવકી
 મન સસારે હતા વાજિવા
 અખોવન હતી દેવકીકૃપા,
 પશુ નો'લુ પ્રારબ્ધ પાસર.
 બ્રાતા હતો ભગિનીરૂપી
 કાગમેલનિર્માણુ પ્રમાણે
 ખજે યશસ્વેથી શોધીશોધી
 મણીગણી નક્ષત્ર-તારા
 પછી સુષુપ્ત હતી આકાશવાણી કે સને
 કે પાવતી વિચારસૃષ્ટિને,
 કલ્પનાને જીભાવી દેતી,
 કે 'દેવકીનું આદ્ય સતાન
 આણુશે ટુંજ જીવનનો અત'

અને... ..?

દિદ્ધાણ ડોલવા લાગ્યા
 કંસરાગ્નના આંતરગ્નતના,
 ઘોરઘોર આંધી છવાઈ,
 પણ પછી ઝગડી વીગ્ન,
 ને મળ્યા મારગ કંસને,
 પછી બીજાં કારાગૃહનાં બાર,
 ને મહી પૂર્વા દેવકી-વસુદેવ,
 અને એ કારાગૃહે.....
 દુઃખિયાઈ વસતું 'તું' યુગલ
 ભાવનાયે ભગતું પરબ્રહ્મને,
 એવો તત્ત્વઆરાધનાએ સાધ્યા
 એકતાર ચૈતન્યતત્ત્વના
 આર્થનાના એકામભાવે,
 ને આકર્ષ્યા પંચતત્ત્વ
 પંચતત્ત્વરચિત માનવી યુગલે,
 ને માતાએ કીધાં પાત,
 પછી ઉદરે આકર્ષ્યા આત્મતત્ત્વ.

એ માનસિક ગર્ભ,
 મુદ્રમ વિચારના મદામંથને
 પ્રમટ્તો દનો દેવકીરૂપે,
 વાના દના મદગ્રેષ્ઠ સમીર,
 ને મદામાયાએ દીધાં યેન

ઘોરચોર નિદ્રાના સર્ને
 પછી મધરાતડવીના ચાત ગ્રહરે
 પહેરેગીરે પહેરા જલ્દયા
 ને પિતાએ શોધ્યા પુનના સ રક્ષણ,
 પશુ કારાગૃહકેટ બહાર
 દુર્ગમ ભાર્યો મહા માર્ગ,
 અનિમેષ નયને પુત્ર નિહાળ્યો,
 જાણે તત્ત્વેનો તત્ત્વેશ્વર
 દેવી પ્રભા અનેરી હતી
 ને ભાખતો ભાર્યો પુત્ર મારગઝ
 અનૌકિક દીપ્તિમય મુખમુદ્રાએ,
 “ ઓ માતા-પિતા, જો નક્ષે કારાગૃહદાર
 સોદને ત્રિજુટાવે છે લોહથી
 લોહસુજની ત્રિજુતધાર
 સુખ તત્ત્વધારી દેહે છે
 આકાશતત્ત્વ ને વાયુતત્ત્વ ગિરિન
 ને જ્વાળા ત્રિજુતપ્રમાણ
 મહાયાદ્રાતિ ઘાતોડયં
 સ્વયંસ્તપતિમર્હ્યાત્ (ઉપનિષદ)
 સમરો ને સાધો નેમ્ ! ”

એ કારાગૃહે વાતાંતા
 મહામાયાના જગતસમીર.

પહેરેચીર દતા નિદ્રાધેને.
 ઝોવારણાં માતાએ લીધા
 અશ્રુ ટપકાવી આખડવીએથી
 ને કૃશ દેહે ધૂનરી અનુભા
 વદનાવદતા મુખવેશુના,
 “ હૃદ કરે જાળ રદા ! ”
 પ'ગી ?

તોનીગ કારાગૃહદાર.
 ને લોદની સાકળ સરકી,
 લોદદાર પરથી બોગળ બેચમ્પી,
 ને વજસમ તાળા તૂટી પળા
 કો' અકળ નિરાશતાથી
 જાળવિશુતેદના લોદચુબકે,
 ને વમુદેવદેવકો દેરે
 સિમ્ભિઅનરબે બેરેમા અતરદાર
 પુન દેરાળા મદામાળા-આતરબે
 અઘટિતઘટનાપટીચમી માળા ।
 “ ઝો ખદ !
 જમન માવાના છે,
 જમન માળા, જમન માળા । ”

(૨)

ગોકુળ-ગમન

ધનપોશ દત્તી એ રશ્મિ
 પ્રમદેલા દત્ત માદ અધિકાર,
 ને પોર મજના કરી
 આમમાં અરજાનો અમના તપાસ્યા
 વિગુલચમદાર પ્રગલ્ભને
 અનેરા લખનાંતા અધાર.
 માજનીજ ને પોર કમકા
 શું આમ કાઢી પાતાળના
 તામ બેઝે ?

મજાગધાર વરમના દત્ત
 આબેયી ધરતીએ મેં
 મમુનાઈનાં કાળાં નીર
 રયામ અધિકારને બેઠી
 સાગર-મિલને સંચરતા,

શિવાઓએ અચપ્રધઅચક્ર
ધોતા દતા બેખડના કાતર

એવે?

બેગેને ગાઢ અધકાર
અટ્ટલો અબોલ માનની
જમનાજળના ધ્વનિનેમે
ડગ ભગ્તો હતો વીજજનકારે.
મમનની હતી અધીગતા,
પણ એથી મે મહોળા અભિનાસ
હતી દામે ધરેના બાળસ રક્ષબની.

એ દત્તો મુગમાળ
અચળજી દત્ત જગતકલ્યાણ
એના ભાવ્ય દ્રે આવેખાગેતુ.
છાયા હતી મેઘકેળની
એ મેઘસંધ્યાનાથી પર
મુ દીગસામના સથ
અત્તનીએ પળ ન મુખબા ?
અને જમનાના નીર
વહેતા દતા વાયુમુખાટે
પૂર ભરપૂર બે કાંઠે
અને માનની થયો !

પૂર ઉત્તમજ્ઞાની જાણે પ્રતીક્ષા કરેને.

અને.....?

જાદુગીના આર્થચન્દ્રઝમકાર
તારામજુનેજપૂર્નિ મંત્રાથે .
ઝમકતાંતા વિખગમેલ જલજેથી,
ને વહેતાં દનાં જમનાજળા.
પછી નિદાજ્યાં સરિનાનાં સ્તેમ,
ને વિશ્વચૈતન્યને
પ્રાર્થનાએ ફરીફરી પ્રાપ્ત્યુ એ માલવીએ.

પાત્ર.....?
પાત્રને મળે છે પ્રાર્થનાનાં ફળ.
જનમ યોનિધારી વસુદેવજી
આપ દના વસુભસાએ,
ને અસદાપ અટવાઈ વિચારસાગરે
ધું જમનાકાંઠિ બિભા દના ?
અને.....?

ખગ...ખગ ..વહેતાં દના
દાસિન્દીના કાળાંનીર.
એવે વસુદેવજાનિત
ભવના ભાવિના ભાત્રે
બાંધીને મધ્યા રાદ.

દેવી પુત્ર સ્મરણપટે સ્મર્યો
 ને કર્યો હર્ષોદ્ધાર :
 “ પુત્ર છે મુજ ભરતારક ? ”
 અને સુણ્યો પાંત્રી ભાસ્યે બોલ
 બાલપુત્રના એકનિષ્ઠ પિનાએ
 નિજ દેવી પુત્રનો,
 “ હું છું જગતકેન્દ્ર
 તત્પદ્યાચ્ય
 તત્ત્વેશ્વર છું હું તારનો
 સગિતા સમાય સાગરે
 તો ય સમુદ્ર મૂકે ન મરણદ
 પ્રભુત્વ મુજનું નીરતત્ત્વે છે । ”
 અને.....
 ખળખળ વહેતાં દત્તાં જમનાનીર.
 ને કાંડાયે વસુદેવજી બિખા
 અમ વિચારની કરતાંતા સમીક્ષા.
 એવે?

એમણે સુણ્યો
 જમના પ્રારબ્ધનો બોલ,
 વર્તમાનને સચરાસતો પૂરો,
 કહેતો જૂનકાળોનું દનિદામ,
 ભાવિનાં કહેતો બાઅ,

“ અટલ છે ત્યારે પપવમળમાં પૂલી
 ને પડી યા નાખે છે
 વ્યાકૃત બની સસારના પાપઅરેથી
 ત્યારે અવરે છે પૂલીએ
 પૂર્વ જાત પ્રગ-ઉત્તમ
 પામદના સકેતને અનુભવીને ! ”

અને યમુનાને કાંઈ
 મનુ નુ વસ્તુવસ્તુએ
 પ્રમત મનોરથબધારી જાગૃ.
 શક્તિ દત્ત અવતાર પુત્રમાં
 આશ્વ સસારનું દરવાજા,
 અને પ્રદર પડી ગીતના પ્રદરે
 વહેતાં યમુનાનાં નીરે
 પ્રતિષ્ઠિત દત્તા આકાશમથાનાં,
 પડી મનોરથાગના વેગે
 અગ્નિ તરંગ સમુદ્રવચ્ચ
 યમુનાગળા ગીર્વા પાર
 પડી મસ્તકે મન્ત્રો જ પ્રપુત્ર નિદાળો
 આનંદમગ્ન ખીલેલા એવનો
 યમુનાગળાના જલકારે ભીંંગો
 વરાળિ દેવ પદ્મારચિદ
 મુગારચિદે વિનિવશ્યન્નમ ।

પડી ભરતી ડા... ..
 ગોકુલના ગરસ ગામડે
 જ્યાં જ્યાં દતાં ગાદાં મેન
 મદાગાયાની મોહનિદાના,
 ને મદી નદરાય નેસડે
 નંદરાખીની મોહમાં પોતાડ્યો,
 ને લીધી પુત્રી પિતાએ
 બનીસવસરો પુત્ર દધને
 પાગળામાથી મે જોની પ્રનુતા
 ભામિના દેતી દતી કાવ,
 પડી .. . ?

પુનઃ એ કારામૃદ્ધ
 વમુદેવે દીધા સદેશ નિગ્ર પ્રાણેશરીને
 ને સપન કરાવ્યું પુત્રો
 પુનઃયોગી દેહીની મોહમાં
 એ કન્યા . . .
 'ઉવા' 'ઉવા' જાગતાવે રહી,
 ને પદેરેગીર જાણા
 પડી પારખો પેખીને
 કદાચ કમને સદેશ
 કે 'જન્મ થયો છે કારામૃદ્ધ
 દેહી કૂબે ના જાગતો '

અને પધાર્થો દુષ્ટ ભાગ્ય
નિધન્યા આશ્રમ મળેને ।

+ + +

એ દશ... ..

દશ્યુ દગ્ધં કાગશ્વરે,
જાગદી પોદી દની
દેવકીની યતસત્યનરી ગોદે,
માતૃદેવે દગ્ધ રદન
ને દના નપને અધુ
દીનનાના જાણે આશ્રમે
દશ્યુની મીન સી જમિની.
નશ્યુની રદી કદેની કસરાવને,
“ કાત ! છ છ મતાનો માર્ગ;
મેા જાણજુ તે એક જાગિનેય
દગ્ધ સંતૃપ્ત નથી જ્યસની
જાગદત્યાની પિદ્યાચી કામના । ”
“ નહેની । છ છ માર્ગ.
સા વિચાર દવે દગ્ધના । ”
અને મૂટવી એણે
જાગદત્યા અદેનીની ગોદેથી,
ને અધાર્મ આત્મા દેવકીનયને
પડી પાવન અદેનામે પાશ્વર્યો.

“ બ્રાત ! સજુર ! સજુર ! ”

“ રાગન ! સજુર કરો.

મુજો આપ ભગિનીવેણુ ! ”

એ વસુદેવવેણુડે,

કંસકૃત્ય ધડીક થંબુ.

આશ પ્રકટી ભગિનીદેહે

ને કંપતી દેવકીએ જોડ્યા કર,

“ બ્રાત ! પુત્ર નથી આ

કે તુજ આયુષ્યનો સાવે અંત !

કેહલીક નારીએ નર માયાં છે !

જો લગીર જનરધતિહાસ

ને દામા કર કરણામાવે.

સખ કરીશ મુજ સાહજી પુત્રીનું,

અવતરશે જો બાનુવધૂકૃષ્ણે,

મુજ કંસઆતનો કૃત્તદીપક ! ”

અને કંસે ક્યું કૂર હાસ્ય.

પણ દતા છપા મલી

ભગિનીપ્રેમના અદસ્ય ભાવ.

“ ભગિની ! ભાગ્ય બાળે છે

મુજ ભાગ્યચક્રે કે—

માતુલ કરે ભાગિનેપદન્યા.

છે પડેની ! જનને સ્વાર્થ

સંસારે ઘેરાને આયુનના ભાંવ ! ”

" જ્ઞાત ! પણ સુખ પ્રાર્થના એક
 ખાલવ પાચરી પ્રાર્થતી બહેનીની.
 ક્યાં ગઈ પ્રીતિ પહેલાંની ?
 ભગિની નીરખી જ્ઞાન યેસતો
 જ્ઞાન દના પૂજું સમીરે.
 માયરામાં કન્યાદાન દીધાં ત્યાં
 ને લગ્યાં ત્યાં ' લાખેણી ' સાડ.
 બહેન-બનેતીનો બન્યો તો સારથી !
 ક્યાં ગઈ એ પ્રીતિ ? વીરા ! "
 " બહેની ! પ્રીતિ દેગે છે; પણ
 પ્રીતિ પર ચડ્યાં છે પણ
 વર્ષોનાં વદાણા પીત્યે.
 મથુરાનો કંસ હું
 બન્યો રાજરાજન, ને.....
 સાગર શા વાખ્યા અહંભાવ,
 અને પાગવાં તેનાથી પાપભાર,
 ને પતિત થયો તુજ જ્ઞાત
 બહેની ! વિચારીને દશ યે
 વિભામું છું, વિચારું છું, હું;
 પણ શત્રુના ધંડારવ
 ધડાવે છે મુજ દેહું !
 વળી લાખ્યું છે લાખનારાએ કે
 ' માતૃવને ભાગિનેય હણશે ! '

ને દણ્યા ભગિનીગયા મેં.
 ટવનસ્વાયું શું ઓછો
 છે જગતે ? ”

અને અદ્દારય કંસતું
 કારાગૃહે પડ્છંદા દેતું,
 ઘૂમી રજુ યન્ય નિઃશબ્દતામાં.
 ભયાનક વાતાવરણની નીરવ મંબીરતામાં
 કાળના સંભગાતાતા શ્વાસોચ્છવાસ.
 ને હિદાવી કન્યાને કંસે
 તોળી અદ્દર અવકાશમાં,
 અકાગવા સ્વામ સિંધાપટે !
 દયા-કરણની એક ખગ
 જગજીને વિલીન થઇ મઇ,
 ને બાગ-શોભિનની અધોર પિપાસા
 સગળી ઊડી કંસદેવામાં.
 ને ખીગણાં નેત્રદાર !
 શું માતૃલે દણી ભગિની-પુત્રી !
 અને..... ?
 અને દિન્યદેદી મવિક કન્યા
 આને ઊડી વિઘ્નસમી,
 દિશ્મુદ કરતી કંસરાખને,
 ને બાળને નિદાણી રૂદી ભગિની,

ને સે-રકો નિજ રાજનને,
 ક સરાયની દેહરિયરતા
 ડગમગ ડાનના લાગી
 મૂનરી ને પ્રરવેદ હના દેહે
 મરતક ફરતુ'તું ચંકાકાર,
 જાણે જિહ્વા'તા તરગ અ તરમાથી !
 લખરિફળ ઘૂમતા નેત્રો
 મ ડાયા'તા ચત્ત આકાશમા,
 ને ભયાનક ભાવિના કારમા પડખાવા
 જાણે પથરાયા કતા કાટિના જિ ડાણુમા
 પછી એણે દોહી
 તે દિન મૂર્તિ
 ધનુષ્ય, ત્રિશૂલ ને બાણુ સાથે
 શંખ, ચક્ર, ગદા, અસિ,
 ને દાસ ધરતી અષ્ટ કરે,
 શિરે મુગટ ને દેવી વાધા,
 ને આલસે સુણાતી સર
 ક સરાયના હીન માનસને
 " ઓ મૂર્ખ ! છાડ માયામોહ
 ને છાડ હત્યારા કૃત્ય
 પૃથ્વીએ જન્મી ચૂક્યા છે તુમ રિનારાક.
 આમ-પાતાળના લેશે રદાણુ
 તો વ એ આલ ચીરી ફાડશે પાતાળ

ને આણુશે તુજ જીવનનો અંત.
પતિત તુજ પાપના ખડક્યા મંજે
ભારતધરતી ધા નાખે છે । ”

એ દેવી વાણીએ
ધૂતરીએ કંપ્યું કસ-મનકુ,
ને ઘયો કંસને પથ્થાતાપ.
નિર્મળ હૈયાના દાણિક ભાવે
જેમ નિર્મળા આલમા
અકાળ મેરવાદળ અધારે
એમ સ્વાર્થ-વાદળ ધૂમ્મા
કંસના માનસ-ઓમમાં ફરી.
પણ સંસારના પરમ સત્યો અરોપના
કેટકેટલા ફાવ્યા છે આ જગતમાં ?
કાળનું મહાયક સત્યજીવને
સાગરતગિયેથી પણ
ખેગી સાવે છે મહાજાળથી.
જનન સત્યવાદીઓનું છે.

(૩)

ગોકુલેશ જન્મોત્સવ

પૂર્વે પ્રકટ્યુ પ્રભાત,
 ને સ્વર્ગગંગાતીરેથી
 પશ્ચિમસાગરે સચર્યા
 ચન્દ્રમા ધીરો ધીરો.
 તેજ દરી તારાગણના
 પછી સપ્તરશ્મિને બ ઉત્તરઆલે
 કહાળ્યા પ્રભાતસંદેશ,
 કે રનાને પધારે માનસચેતરિયે.

એ પ્રભાત .
 સોહાન્યુ અરણ્યરાજે
 પૂર્વ ઉદયાચળ શિખરે,
 ને ડહા બળ્યા પ્રભાતનગરે,
 ઉભા આદ્યાદક અસરી,

મદ મદ નાથ સમીર,
 હેને ચડ્યા સગેવરમળ
 કુમુ ખીડાયા કળીડપે
 ને હમગ ખી-યા સાગપાખડી-ત,
 બાજી બીધી પીચા ભ્રમગ્ય મનવોની
 ને ગે કુમિયે જાગરા ગોપ-ગોપી
 ન દમૈર પ્રમથો આન દ
 માનસર્થના પ્રભાતર્થને
 સુખાધ ન્યારે આન દરખાઇ,
 ને ગોકુમિયુ હેને ચડ્યુ
 આન દમામરના કે ન તા તરગે,
 ન દગાયધૈર પ્રીતે ધર્યો
 ન દરાણીનો માનકુનારો
 અને
 દુકુમિનાદે ડેની ગાયા
 ગોપ-ગોપીના નકુનિત દેયા
 પડી ગોપરામન દદરે
 તી ॥ ગોપદાન,
 ને લા ॥ દર્યોન લદેરની આપી
 મરતી ગે કુમ-ન ના
 સંદર્શના જિમગ્યા પૂર.
 માતં ડરાગે વ ઉચ્ચાચા ધિખરે
 પડીકે યબ્યા આકર્ષીકે

આ શા ચન્દ્રતેજ અગ્નિવાસ !
અને પરિજને દીધા આવકાર,
" પધારે ! ગોકુળની શોભા,
પરાકાષ્ટએ પહોંચ્યા છે આજ સૌન્દર્ય,
શા શાં કરીએ આપ સન્માન
નંદરાયના નંદનનેસડે ? "

સૌન્દર્યસરિતાનાં વહેતાં પૂર
ધડીક ચબ્યાં દારે
ઉરે ઊછળ્યા આનંદ-હેત્રા,
માળા મૂળ સુમધુ-માતિનીની,
શોભતી ઉર પ્રુષ્પકવિએ,
ક્ષીર્મિન્દુ શાં એ રનેહૃદયડાં
આનંદતાતાં રસોન્માદે,
" પરિજનજી ! " એક વંદતી મધ્યગી,
મદ મદ વેરીને હાસ્ય,
" પરિજનજી ! મૂલે છે મૂલરાણીનાં રાજ્ય,
આવકારશે નંદરાણી અમને,
ગોકુળિયુ ગોપીઓનું છે ! "

અને.....!

એ શબ્દા નંદરાણીની હતી,
ને ગોદમાં પોહ્યો નંદકુમારો

માતૃભાવની લેતો લા'ણુ,
 પપપાન કરતો દતો પ્રીતે.
 એને આશિષતી આશિષતી
 ઓનારણાં લેતી ગોકુલ-ગાયન,
 ફક્કાં શી ફૂલી-ફાળી,
 આનદની આનંદમાગે,
 ગાતી'તી ગુણગીતડા
 " અષ્ટમીની વનરપામ સોદતી ગત
 " ગોકુલમા વાવ પધાર્યા !
 " લીઓળે ધરોમની માન,
 " ગોકુલમા સાન પધાર્યા ! "

એ લાવ દુસારો,
 આગવાડે ' ઉવા ' ' ઉવા ' કરી
 મળાનો'તો નંદનેસ.
 એને તામ દેની'તી પ્રેમે
 નૂપુર-ઝઝરના નાદઝઝારે
 ગોકુલની ગચ્છી ગોપાલના,
 નેના બ્રમરે નિદાગની,
 રંગવેળી ફપાની વેરની
 શોભતાં મે' મે' વેળીના ફક્કાં,
 પરિવાસ કરતી પ્રીતે
 સાંધ્ય લેની'તી મદોત્સવની

અને.....

એ મહોત્સવ પત્રી

નંદ્યાના વાર્ષિક કરની

જારણની હતી અવધ,

ને સચર્યા નંદરાય

કંસની મથુરા નગરીએ.

એ જાણી વસુદેવજીએ વાત

મિત્રમિત્રને મિત્રઉત્સાહ

મધુધી એ જાણ્યા મધુગરે

એક હતો કંસોદી,

એક હતો કંસ મામખનજોડ,

પછી એમણે માડી કથની,

“ નંદજી ! અમિત-દન છે,

આપ શુદ્ધે શુદ્ધમે આજ

પધાર્યા છે બાળવાપ ! ”

“ મધુધી છે વસુદેવજી !

આપ મિત્રતા મીઠા જાણ ”

“ મિત્રતાનું પ્રતીક છે શુભ વાચના,

એ જાણ કરી હરે આપ

મુજ પુત્રને લગ્નવે છે બાળવાડ

છત દષ્ટ તેની માતાને,

આજદે તે છે ને રાટિણી દેવી ! ”

“ વસુદેવશ્ચ ! પતિવિરહિણી પત્નીનો આનંદ

દુઃખસાગરે ખાય ઝોનાં,
ને સદાય બેઠગે સ્મરણનરંગનાં મોઝાં,
પણ પછી સમાપ્ત મન કાંદે ભરકાઈ,
ને જાતે ઉમંગવિદ્યોત્સાહાં । ”

“ પ્રભુ-નિષ્ઠા, મિત્રજન ।

પુકારે છે મુજ પાપ
કો' પૂરજન્મે લાવેલાં.
ભગિનીદ્રિષ્ટી બાત બન્યો
બગતી સમાવી બાળકવિઓ.
હા હા પુત્ર મહે સમાણ
દત્તાત્રેયની હીન દત્તાએ.
દત્તાત્રેય કેટકેટના દસ

જનમદનિદામે દસે ? ”

“ મિત્ર વસુદેવશ્ચ ... । ”

સુમતે મનનો બોલ.
અંત આવે ભાગ્યગદ્ગારનો
પાપ ત્યારે ઘટ્ટ એ હવકાલ.
અદૃષ્ટ દેવ નિષામક છે
જગતમાનસના પુણ્ય-પાપનો.
‘દેવ અનુકૂળ છે પ્રતિકૂળ
પણ ભોગવવાનું છે મારમહે । ”

બેઠા દત્તા એ મિત્રો

મથુરા નગરીના એક મહાવપમાં,
 ને વ્યસનાવલયાં મહોત્સનાએથી
 ઘોઘાટ મુણાતા દતા
 એવે વઘા વસુદેવજી
 આસપાસ દિલ્લોર ફે કાને,
 " ન દરાય ! રાજદારી વાતાવરણેથી
 મુણી છે મે એક વાત
 કે ગરવા આપના ગોકુળનેસડે
 નિપત્તિઓની વરસશે ઝડી,
 તો એય છે આપનું
 વસનાટનું સ્થાનાન્તર કરવામાં ! "
 એ અર્થ સૂચનાએ
 જમણી ગયા ન દરાયજી
 " વસુદેવજી ! શા કારણ છે
 કે આપત્તિઓ બિતરવાની છે ગોકુળે ? "
 ' મિત્ર ! અમ્મણ છુ હુ પૂરી પાતથી,
 પણ અવસ્ય દરી
 મહી કેા રાજદારી સકેત
 એવતા નર સદા સુખી ! "

અને ...
 મનોનિશ્ચય કર્યો ન દજીએ
 કે ગોકુળ તજીને
 વૃદ્ધાનનમાં કરવો વાસ

(૪)

પૂતનાવધ

ગોકુલિયું ગાજતું... ..

આનંદ, આનંદ, આનંદનાદે.

એવે પ્રસરી સૌન્દર્યમ્બા,

શોભંતી નંદામહે.

એ નંદનનો ગરવો નેસ,

મદિ' ધમ...ધમ...મદયાતાં દ્વધવધ્રં.

ને મેલાળિયાની ગરવી ધેનુને

નોંઝાના દીપાંતાં હમખાં,

ને ગાજતી દની શેડે ખાસવડી

ચગક ગગક ચગકની તાંતડીએ.

મામ્બરામ્બી વશોમની

અમરામ્બે માંડનીંતી તાંતડી

હીજાએ દાકની દાંકની,

સહિષ્ણને સમજાવતી વાત
સોદતા બાળકોને,

એનો બાળ.....

બાળ લાભો નંદુદ્ધારો
પોદ્યો'તો બાળકો પ્રીતે
પદારવિદનો ઉગ્રડો પરાય
અનંત બીડા આત્મ-ગેશ્વરો.
ને પુષ્પરુદ્ધિ અતરીક્ષેથી એને
આત્મે સર્જતી દત્તી અક્ષર.
એ અક્ષરના આત્મેઆત્મ સમૃદ્ધ,
ને શબ્દનાં લખાયા વાક્ય
યુગદ્ધાપરના કાળબેલના

એ વાક્યે વાક્યે

અમર કરવા એક બાળવીના
ગોકુળે આવી નમણી નાર,
માલની પુષ્પ મહેકતાંતાં
કેશપાણી ઝૂલતી વેણીએ.
ખૂંટી દીપતી વાચનદે,
ને મુખારવિંદ બાળે કળાયેલ ચંદ.
સૌન્દર્ય ઉદયાચળ ઉરે હતા,
ને ઉત્તમ સિખર એ પર્વતના મનજે

ડાહ્યાતાંતાં દેવાગવને,
 ને ઉત્તર રોધસની મધ્યે જાણે
 સાંકડા શોભતાં સરિતાપ્રવાહ,
 મંદ હાસ્ય મદનધેરું હતું.
 એને નિરખી માન્યું ત્રાગંનાએ કે
 ગોકુલને સોદાવરા પધારી છે
 કે' સૌન્દર્ય—જો પાંખના,
 અવન રિષ્ટી દીરગાચીમિલા
 કરે મહી કમળકેરું પુષ્પ.
 પછી એણે મધુ' જાળ પુષ્પ
 ખીલતું ગરવા ગે કૃતિયાએ,
 પ્રદુષ્ટેયું વરોમતીકૃપકમારીએ
 નંદરાપના નમણા નંદનજાએ.
 એની મિશ્રાદ નેત્રપાંખડી.
 એ પુષ્પજાળ હતું.
 લાલનપાલન લાડીતું.
 એને જુલાબુ પયોધરે પછી
 સ્વરૂપમારિણી અન્તરનારીએ.
 એનાં પયોધરે દત્તા
 લેપન વિષ દારમાનાં.
 એવે પપપાને.....
 દંતમન કર્યા જાળયોગેશ્વરે,
 ને પયોધરે કર્યાં ઝદરસીપજુને

ત્યા બેઠી રકતસંચયને પ્રભસાવ્યા,
 ને વાગ્યા હૈયે હાથનાં કર્યા,
 એ વિપકન્ધા.....
 બોમ બની નિજ રિયની
 ને પુકાર્યા એણે પુકાર,
 " છેડ બાળ, છેડ મુજને ! "
 લીપણ કર્યો આત્મનાદ
 સૌન્દર્યલપના બનેલી
 બહુરૂપિણી પૂતના નારે.
 પથ્ય કેમ છેડે બાળ ?
 કંઈકને માગનારને આજ
 મળ્યો હતો મદાકાળ
 પછી પ્રસન્ન અંગે રિય,
 ને તેજ દરાણ્યાં કજરાળાં નેત્રના
 પછી લમપજાડા હસ્ત ને પદનાએથી
 વીખરાયા બહુરૂપિણીના વેશ,
 ને ભાસી વિરયા સર્વને
 ને નેસડે મચ્છો ક્રાયાહવ.
 નંદરાણીએ જાણી વાત.
 પાળણે ન દીધો લાવ !
 હેમતાઈ માત મોક્ષી સચરી
 બાળલાવાની સેવા બાળ,
 ગોખીએ દોડી, દોડ્યા ગોપ,

ને દીઠો નંદુલારો
 મૃતદેહે કરતો રમણ ! -
 આશ્વર્...આશ્વર્...
 અને.....?
 પ્રસર્યો ગોકુલે હર્ષનાદ,
 ને પ્રસરી ગાથા આમ્યદે
 પાગણ્યામાંથી યે બાળપરાક્રમની.

એ પછી સુણી વાત
 મથુરાની વાટે વળતાં
 ગોપમુખે નંદરામજીએ,
 “ રામજી ! ગરુડ કીધું ગોકુળને
 પૂતના હણી લાસજીએ ! ”
 “ ગોપજન ! પૂતનાનો બાળરોગ
 બદ્ધ યે પ્રસર્યો છે ગોકુળગામડે.
 બદ્ધ યે બાળનાં સીધાં બસિદાન.
 કીધીંતી ને ગો-રજી
 યરોરાણીએ ? ”
 “ રામજી ! નારી પૂતના રથાને
 શા ભાખે છે બાળરોગ ? ”
 “ ગોપજન ! શા ચમત્કાર સુણું છું !
 રોગ નદિ તો અન્યથા ભાવે
 પૂતના છે અવિદા પ્રતીક.

ભાવક ભવની ભાંગી
 સારા યે શું ગોકુળ ગામની,
 બે હણી લાલે પૂતના
 આશ્વની છે ને અવધ ?
 પ્રભ સત્યં જગન્નિમિષ્યા । (ઉપનિષદ)
 બ્રહ્મ પિછાણુચુદાર જ-મસિદ્ધ શુકદેવજી
 અવનીએ કો'ક જ પાકે છે ! ”

એ નંદજી રાનવેણુમાં
 મુણી હસ્યા ગોકુળગોપ,
 કે લાંબી લાંબી રાનચર્યા
 શું ગોકુળને ગૃહે ગૃહે
 રાતેશ્વરો સર્જશે ?
 “ રાવજી ! હી...હી...હી... ! ”
 એકે હસ્યો ગોપબાળ
 પૂતનાની કહેતો વાત,
 “ નારી હણી બાળલાલે,
 ને અવનીએ પાડી પપપાને,
 બહુરૂપિણીનાં વિકૃત ક્યાં રૂપ ! ”
 એવે વઘો બીજો ગોપ,
 “ રાવજી ! હો યોજન દેહલંબાણુ
 હતાં એ પૂતના નારીનાં,
 ને મુખ મહાગિહામણું

આભ-લોચા હતા ઉરકુંગર,
ને નિતંબ જાણે સરિતાબેખડ.
મજાદક્ષિણ વાળ્યો દાટ.
હજી એ ઝગહજી છે એની ચિંતા । ”

એ ગોપવેણુમે.....

હાસ્ય હસ્યા નંદજી હથે
કે રાષ્ટ્રનો કોપો છે પર્વત
હસમુખા હરિ ગોવાગિયાએ.
પણ મનુએ ક્ષેમ રાખ્યો બાળ,
અવસ્ય એ ગાથા છે,
અને.....!
જરતા ત્વરિત ગતિએ કમ
વધા નંદજી મુખે,
“ ઓ જગત ! શા અમતકાર અવનીએ છે ।
અવિદ્યાનાં સંસારકાંકણ
ઊપડે તો ભાગે તાગ
દિરખ્યમનના પેલા પારનો ન્યા
વસતા ‘ જે સચ્ચિદાનંદ’.
સચ્ચિદાનંદ.....
તત્ત્વમસિ ! તત્ત્વમસિ ! ”

(૫)

શકટાસુરવધ

એ હતો બાળ લાકડો
અંગપરિવર્તન ઉત્સવ અભિગેક,
ગાજતોતો નંદીનો ગરવો નેસ
ગોપાંગનાની ગરવી ગીતાવલિએ,
પછી મંગળસ્નાને ને પયપાને
લાલજને લાખ્યા પ્રભાતધેન,
ને ઢબ્યા નીંદરડીએ નેલુલાં,
પછી બાળ પેદાડ્યો યશોદજીએ
ઓળીઓળી ગાડે બાધીને.

એ ઉત્સવ હર્ષ...
ઉજવાતો હતો આનંદઆનંદ,
ને પેદાડ્યો એકલો લાલ
રુદનના દેતો સાદ,

બાળલીલાએ મૂંઝાયો ભાસ્થો.

એ હતો દૈવી બાળ.
રદન ભાસ્થું મિથ્યા એને,
ને માંડ્યા ઉધામા દેહે
અંગઅંગે ઝોળીએ ફૂદી.
પછી ઝોળી સરકી
બાળકુમારના હલનચલને,
ને ધરતીએ સયો લાલ.
આડ હતી ગાઝને પૈએ નાના પાખ્વાની,
જે સરકી બાળલાલપગલને.
પૈ સર્વા ને ધરપું શકટ
બેખડેથી ખાધએ આકું,
ને હોપું વજ્યું આશ નિહાળતું.

એનો સુણીને ધગાક
ગોખીકર્ણ જાડયા ચમકી.
ને બાળ લીધો નંદગણીએ
વાત્સલ્ય ભરી ભરી ગોદે
શરોગજાસથી દેશદાદિ

એ સુપ્તું.....

એ માન્યું.....

કે નંદદુલારાએ ઉચલાવ્યું
 બાળદેહે માડું એક !
 મળ્યા સમૂહે ગોકુળગોવાળ
 ને માંડી અવનવી વાત.
 કો'કે વણું કે " અઢાંડપુરાણે
 ભાખી હતી બેદિલી વાત
 કે આવશે શકટાસુર દૈત્ય
 ગાડરૂપ ગોકુળે જનીને
 ને ઉચલાવશે બાળલાલ ! "
 કો'કે વણું " નંદલાલજી છે
 દ્વાપરની યુગસધિએ
 બાળબળનું સત્ય પ્રતીક. "
 કો'કે વણું કે " કો' કુણું યદુ
 પંજેથી છટકયો ને
 માત-પિતાના કો' પુણ્યદગે
 ગિર્યા ■ બાલલાલ. "

એ દશ્ય.....
 નિહાળતા હતા એક દ્રષ્ટા
 નંદરાજન આમ્ય નંદમાંવના.
 ભાસી પુત્રમાં એને પ્રતિભા,
 ને ભાખ્યું સંસારરૂપી શકટ.
 રસો વે સઃ પૂર્ણાવનારી

કેમ કરે સહન
 ઉપર ઝગુંગતું ગોરસલયું શકટ ?
 અને હરખલયાં નંદરાયે
 ગોકિણિયું ગરબું પેખ્યું.
 એ હતું નંદજીનું કાન્તદર્શન.
 એમણે સંસારે શોધ્યા માયાના માખંડ
 પ્રભુ એકામતાના સાધતા દોર
 કે પરમ ઇશ્વરનાં પરમ તેજ
 આદેશ દહને પ્રભુ પાઠવે સંસારે
 મુગકાળને તારવા પાપમાનસના ભારથી.

(૬)

યશોદાવિશ્વદર્શન

એ ગરવા ગોકુળમાં
નંદુલારાનો હતો નામકરણનો વિધિ,
ગર્ગ્યાચાર્ય પાપ પુરેદિત
પધારતા'તા વસુદેવ પાહ્યા,
ભાસ્યંદ્રે આલેખેયાં કહેવા
ભાગ્યવિધાનીનાં ભાવિવેણ.

અને આતિથ્યસત્કાર થયા
ગર્ગ્યાચાર્યના નંદનેસડે,
“ પધારો ! મહાનુભાવ !
પાવન થયું છે ગરુડ ગોકુળમાં
આપ પાવનકારી પ્રવેશો. ”
“ કલ્યાણ ! કલ્યાણ ! ગોકુળગ્રેહ !
છે એ મુજ આશિષ,

કે ગોકુળનો મગ્ધો ગોસાળ
દાપરચુરના કાતપ્રસાદે
જાતે યુગપેરાવણુદાર. ”
“ પ્રભો ! આપ વેણુના
સત્યના યે શોધે તારા ! ”
“ અરુ..... ! ”

અને નદનેસડે
ધડીક વીતી અભોલ પગ.
“ નદી ! આશિષ સહ છે અભિનંદન મુજ
કે જલધરે વસંતકે અસત્યો,
ને ભાગ્યવાન જન્યા આપ દ પતી ! ”
અને કર નેડવા દેમે ઉત્થાગીને
બાગધારી મુનના પિનાએ.
“ દે ! જલકુળે આપ મદાનુભાન
જ્ઞાન વચંરવે તેજગી છે
ને છે સિવાના ભાગ્યભાગ્ય મગર
મેળતા અ પ જ્ઞાનમાનવી
પ્રજ્ઞા છે ભારકરંગોલ ગી.
પગ એક છે પ્રાણના મુજ
કે નામકુળાદિ કરે સંસ્કાર
મુજ પુત્ર જાગ્યાસાના
ને મુજ ગિરપુત્રના ! ”

અને અવરોધીને
 વદા વેળુ ગર્ગિયાર્થેજી,
 આશુ દાસ્ય પ્રસરાવી મુખડે,
 " અસ્તુ ! નંદજી !
 પણ સુજો એક સમસ્યા.
 હું છું યાદવકુલાચાર્ય.
 જો કરીશ નામકરણવિધિ તો
 મધુરાના જાણુસી લોક,
 ને કંસ પાપભર્યા પાપાત્મા
 ધારણુએ ધારશે આપ જાળને
 અવશ્ય વસુદેવસુત.
 મિત્રતા વસુદેવ ને નંદની
 અલ્પજાણુ નથી મધુરાચાર્યસીથી ! "
 " બ્રહ્મવર્ચ ! સત્ય આપ વાણી છે,
 ને છે કાળોચિત અવશ્ય;
 પણ પ્રાર્થના સુજો મુજ એક.
 જાનો કરો નામકરણવિધિ,
 ને જાઓ કાળનો જોશ ! "

એ નંદવાણીએ જાનાં
 ગર્ગિયાર્થે દીધાં નામ.
 કલો કૃષ્ણ નંદનંદને,
 ને વસુદેવરાહિણીપુત્રને

દીધું બજારામ નામ.
 અને વાળાં વીત્યે વખતનાં
 કૃષ્ણ ને બજારામ બાત
 બાળખીયેણે ખેડતાં રમતા,
 ઢીંચણીએ ધરતી દૂંદતા
 ફરતા નેમણે ચોક,
 ગિહતા પુચ્છકરમકણે
 ગાયોના બાળમોવાળ બની.
 ફરી પડી ફરી ગિહતા.

એ બાળ-લીના હતી
 કૃષ્ણ-કનૈયા ને બજારામની.
 પડી રીખતાં બાળ
 દવને દલતાંતા દગળે,
 કાયાકાયા વદના વેળુ

એવે વીત્યા માસ.
 પ્રભાત ગિએ ને વધે
 માર્તંડરાગની તેજકિંગ્ણામિએ.
 તમસવિતુર્વરેણ્યં મર્ગો દેવસ્ય ધીમહી ।
 એ મુર્ખપ્રભાતે રાચંતારાચ તા
 પછી વધે રાગનીપ્રદરે.
 ને પ્રભાતે પ્રમગવે તેજ

બાળવયઉદયાંચળેથી.

x

x

અને એ પ્રભાત ગોકુળગામે
આજ અનેરું જિગ્ધુ'તું.
ધૂમ...ધૂમ...ધૂમ...
એક ગોકુલજ્વાલન
વત્રોષ્ણાએ નેતરાં ખાંધી
વલોવતી હતી મદિડાં.
મહીંથી છંટાતા છંટકારા
ભીંજવતા'તા જ્વાલનનાં ચીર.
ગોળામાં નાચતું હતું વલોષું,
ને ગેરી જ્વાલનદેયે એ
નાચતો'તો બાળ ગોપાળ.
હૈયે રમયોં પછી નેલુએ જાળ્યો,
ને આનંદો ગોકુળ-ગાવની.
“ કનૈયા ! જિગ્ધુ' પ્રભાત આજ.
રણિયાત લાગે છે મુજને
માતા જસોદાનો લાડીયો બાળ,
ને નંદરાધકુલારો.
શી પ્રભાતચર્ચાએ
આજ વહેલોવહેલો પધાર્યો છે ? ”

અને ચંબી મદિડાં વલોવતી

ગોકુળની ઝરવી ગોપાંગના
નિદાગતી ચિન્તવતી
કે “ પૂર્ણ ચંદ્રનાં તેજ
ઉદયાચળના અગ્રવાસ પછી
શાં પ્રભાને ભાસે છે । ”
“ મોખી ! નંદુમાર છું.
મોકુળિયે છે નંદનની આખ,
મદિયં ને મહીમાખણના
ભાગ્યાભાગ્યા છે ને ભંધર ! ”

એ મહાપ્રી.....
વલોચલ મોગામે ફેરવતી.
વીંઝનાના પાલવડનાં ચીર
જોગતના નવરંજ સમીરે
ને પગગ દના પાલવડની કારે
પ્રમાન કેવડ ફેરમના
આદ્યાદક, ઉન્માદક, અપીર.

એના છિરે દના
અખંડ પીવત-ઉજાગ.
મુદ્ધમ ઉરપ્રપદમિએ
અચ્છત દનાં પોત્તપુદ,
પણ ફેરવે દતો બાપ આજ

તો ય રમનિયાળ નેશુવાનાં જાણુ
 ભાખતાં દર્તા એના યૌવનનાં ભાવિ
 કે છતશે એ જમનકામ
 કેલાસેશ્વરને જે અજેય ભાર્યો દતો,
 ને માંડ્યા હતા કેલાસેશ્વરે
 છતવાને જેને મોરચા,
 કામથી ખીને ખીને બચવા,
 ને અજમાયું હતું અજ્ય સજ્જ
 ત્રિલોચન ખોલી ભાવ્યદે
 ને અનંગ કીધો કામદેવ,
 પણ તો ય બન્યા હતા ને ગૌરીશ્વર !

પથ નંદકુસારાને
 છવતો છનવો'તો કામ,
 અને રનેહવશ થઈ લોભાઈ
 ગોઠળની યૌવનચરવી મોપાંગના
 કનીયાના મુઝ માધુયંસૌન્દર્યે,
 ને ધનવસ ડોલી
 એવે પ્રવેશ્યો પરસાળ વટાવી
 ચૂપકીથી ઝોરડે બાળ કનૈયે,
 સાથ દીધા એને જાગસખાએ
 છના છના થે સરકી સરકી,
 ને માંડી માખણ્યોરી.

એ જાણ્યું એક અન્ય વ્રજગંગાએ
 ને લસ રેણું ને ઝાલ્યો કદાન,
 “ સખી ! જો જરા નેત્ર ઉઘાડીને
 યશોરામ્બીના કનૈયાના ખેલ;
 પૂરો નટખટ છે બાગલાય । ”

એ મદિગરવેળાને
 ઝમઝમી અખમિતરી વ્રજમૃદિણી
 ને ઝાલ્યો કનૈયાનો દાન.
 “ કૃષ્ણ ! ભલી શીખો છે કળા
 ણની એ નરકરમિયાની । ”

અને નિદાળી રહી એ
 કનૈયાની મોદક મૂરત.
 એવે ત્રીજી પ્રવેશી
 મુખડે મગકતી મરકની.
 પછી ટોળથી વડી
 “ બહેતી ! આજ મ મગ પ્રભાને
 સ્વામસુંદર મૂકે પધાર્યા,
 ને ધૂમ...ધૂમ... મદિગમુજને
 દુ રમે રતી થબી વારે
 ત્યાં તો ખખખોદ વધી
 ને ખેંગ બાં રાસના નેનગ.

ગોળીમાં ગોરસ છલક્યું.
અર્ધ ખાધું ને અર્ધ દોળ્યું.
હું ચે ઓછી બેતરું કેમ ?
શ્યામ મુખ ગોરું કીધું મેં
લીંપીને મઢી-માખણના યર ! ”

એવે જાંઝર ઝમક્યા
ને પ્રવેશી અન્ય એક વ્રજગના,
“ સદિયર ! સુખી કનૈયાના શાભાપાણી વાલ,
પછી આબ્યો મુજ ગૃહે
ઠેકતો ઠેકતો જાણે મરકડ.
અમરાધએથી માંડ પાડી
મઢી-માખણ ને ગોરસપાટલાની ! ”
અર્ધ અટકાવ્યું એ વેળ્યુ
ને કહ્યું અન્ય કે વ્રજવસનાએ,
“ સખી ! પાણીડા મધની જમનાછ,
એવે ગૃહે આબ્યો કનૈયો
સ ધાત દન્ય મકંટસેનાના
ગુજ પુતના ચે હતા સાથ.
અધર અલસાએ દહીંશીબી
કાણી કરી વદાવી ખાર.
આણુ, ત્યાં નીરખી નીસરણી—
બાળગોપ ને ઉપર કદાન.

હાકવ દીધી ને ઉગામ્યો હાથ.
સરર...સગ્કયા તુફાની બાળ,
પણ સરકી મુજ હિલ્લીએથી ગાગર !
હું ભોંછ ને ગાય નાદા.
વોય મા ! ગં રહેવાય ગોકુલિયે ?”

અને ચાલી નાન મના
જઈ કહાનકુરર ચોર,
રાત કુના માત ધરોદા કને,
પગ કીધો વટોળ એવે
નજબૂમિની કીણી વેળુને,
ગાયમેનાએ વાગ કીધી
મૂઝઘ ગોપી ને હાથે કાન !

અને.....?
નજબૂમિએ નવણી વાત,
કરો દિગ્ધા કુરર કનેવાને,
તોય વાત નજબોવામનાની ન મળી.
જરોદાએ કનેવાને બોનાએ પછી
ને ઉપાવળ આપી સતોદી ગોપી
પછી કીધુ કે “ જસત્તે કાન
જને આવે તમ શ્રદ્ધે તો
આવી તે રજા થી ?

શાંત બોલિયું શું અશાંત કરવું છે ? ”

અને.....?

બાળ કનૈયાનું પડ્યું મોં.

એ નિદાળતી'તી હરખે દસતી
મગ્નનાર નેત્ર-મિંચીથી કરતી.

પછી કનાઈસેના જામી.

બાળ કનૈયાના હતાં સરધસ.

મકાંટે સાથ દીધા એમાં.

મહી ખાપ અને મોળા ફેડે,

અને કરે મહિમાની રેલમછેલ,

અને પછી.....

એ હતું મોપામના પ્રભાવતી મૂલ.

અર્ધિષ્ટ એ મોકુળ મોપામના.

કહેતી કે “ વાદું કનૈયાનો કાન

ને સોંપું હાથ નંદરાણીને ! ”

પણ એ જગત.....

રહ્યા છે કાઈના કે

મોકુળની મોપામનાના રહે મર્વ ?

અને જીવદી કનાઈસેના,

ને જીછળતો બાળ-સાગર

બાળધીલાએ હેલે ચડ્યો.

ગૌ-વાસને બાંધ્યા છોડ્યા,
ખીસા એવ્યા ને છોડી ધેનુ,
ને મચાવી ધૂમ ધમાધમ !

એ સુણી.....

ફોડી પ્રભાવતી ઝબકી.
" શા કોસાદલ છે આ ? "
પણ કોસાદલ મચવેયો બાળ
ને નાની કનાઈ સેના
લપાઈ ગયાં હનાં ઓથે !
ને પ્રભાવતીએ માંડ્યાં પછી
છૂટેલાંનાં બધેનગાંધણાં.

એવે લાગ લીધે

ને પ્રવેશી કનાઈ સેના
મદી-માખણના ઝૂલસા મદ.
મટ્ટકી તોડી, મોગા ફોડી,
ને કીધી ઓરસની લા'ણુ.
બાળગ્રોપ ધરાયા અને મરકટ ધરાયા
ને ધૂમ ફૂચા ધમાધમ.....
રેવતી નીક મદી-માખણની.
પાત્રો જગડ્યો નિરાંતે પેડ્યો
સુમકી ખખી ને કાન આંગળી

પ્રભાવતીનો પાળણેથી બાળ.
 ‘ ઉંવાં...ઉંવાં...ઉંવાં...ઉંવાં... ’
 એ બાળધ્વનિએ
 પ્રભાવતીના ચમક્યા કર્ણ,
 ને પુનઃ ગૃહે માત્ર પ્રવેશી.
 એવે સરકી કનાકાણેના,
 પણ નાસતો ઝપટાયો
 બાળસૈન્યનો સેનાની કહાન.
 કાન ખેચી લપકાક દીધી,
 ને ખેંચ્યો કર ઝાલી
 રાવ કરવા નંદરાણીને ગૃહે.

એ દૃશ્ય.....

દૃશ્યમાં હતી હર્ષની હેલી,
 ને મજલસના કહેતી હતી ટોળે વળો
 કે “ નટખટ નંદકિશોરને
 આજ વઢરો માતાજી,
 ને દૃશ્ય થારો લાખેજુડા.
 ભવાં લાધી છે અમૃત્ય પળ.
 ચીકવોને બાધશું આડિયા
 મીતે કહાનકુવરના આજ, ”

અને પ્રભાવતીકરકેદી

કનૈયા કરગતો વઘો,
 “ હોડ મુજને, ગોપી !
 નાર તુ છે સાણા.
 અમ નિર્દોષ તુફાનને
 ન બધાવ મણીને અધિએ.
 અમે તો નાના નાના બાળ ! ”
 અને ઘૂરકી પ્રભાતી,
 “ કનૈયા ! નાનાએ વાત્યા દાદ
 તુફાનનાયક થઈ ભમે ડ
 તે ગોકુળના ગાળ્યોક આજ
 માતાજી વડે ત્યારે
 મોટાઇના મુકામે માન ! ”
 “ સાખી ગોપી પ્રભાતી !
 સુમેથી કરજે માતાજી કને રાત.
 પપ્પ લગ્ન લાખેણી તારી,
 ન રી તુ નિર્મલજી બામે છે !
 મે પેનુ નિદાને છે ગોપટદ બીજુ
 અરતઅરત તારા ચીર
 શા દરય છે નિરાશા ! ”

એ મલકાના કનૈયાવેળે
 પ્રભાતીના નેત્રે દીપ
 ગોકુળના ગરવા ગોપ,

બાળલીલા કનૈયાની નિહાળતા
 મરક મરક મરકતા મુખડે,
 પણ પ્રભાવતીને બાસ્થા નિજને નિહાળતા.
 ને પ્રભાવતીએ સંકેધો
 લગીર છોડી બાળ કનૈયાને
 અસ્તવ્યસ્ત અંગનાં ચીર.

એ દશ્ય.....
 એ દશ્ય હતી ત્વરિતનાની,
 કનૈયામિત્ર પ્રભાવતીસુત
 કનાઈયાગસૈન્ધે હતો.
 એણે પારખી નેત્રસમસ્થા
 બાળલાલ કૃષ્ણકનૈયાની
 ને લીધાં કનૈયાનાં સ્થાન !
 પછી માતાએ અજાણતાં ઝાલ્યો નિજ પુત્ર,
 પાલવડાનાં ચીર સંકેતીને.

અને ?

એ નંદરાણીગૃહ.
 ગોપી રાવે પધારી
 ગરવા એ બાળલાલને લઈ.
 “ માતાજી ! બહુ થે વાર કીધી રાવ
 કે બાળખેલ આપ લાલના

ગોકુળે મૂકે છે મરગદ.
આગ સ્વનેત્રે નિહાળો ! ”

અને ગોપી પ્રભાવતીએ
બાળ આંધે ધકેલ્યો રોપે,
જનમે સંસારે દાખવતાં
ફરી વદતાં વદતાં,
“ માતાજી ! ચોર ઝાલ્યો છે આગ.
માન્યતા દશે આપની કે
છે બહુ ડાચોડમરો,
પણ શૂદ્ધબહાર તો...! ”

અને છચ્ચકો કરતી પ્રભાવતીને
નિદાગી રથાં વશોરાખી.
“ તા છે આ ખેલ ? પ્રભાવતી ! ”
“ માતાજી ! પેખો છો તો વ પ્રશ્નો છો.
તો રમશે દીં પહેતાની વાત.
મેં રાત્ર કોખીતી રાસે
કે કુંવાર કનૈયો શૂદ્ધ પ્રવેશ્યો
ને ફૂડી મદિગંતી મટકો.
પણી જ્યાં જાયરા જનક ત્યાં
મેંએ બધું હાંટ્યું મલી
મુજ નેત્રે મુંજીમુંજીને.

એવે હું મ્હી લૂંછતી,
 ને છટક્યા કુંવરજી છાના,
 પાણુ આજ લાવી છું અલી.
 માતાજી ! ન્યાય દેજો.
 ગયો છે ન દજીનો નેસ
 કંસરાજ્યે થે પ્રતિજ્ઞાલયો. ”

અને હસ્યા જગાદજી,
 “ પ્રભાતની ! પ્રભાતને ય રપરી લામે છે
 રજનીની સ્વામી હાથ,
 ને અધકારે અટકાઈને તે
 તુજ પુત્ર મનસુખાને પેખ્યો કનૈયો,
 તુ પ્રજમા સર્વ કનૈયા હશે ? ”

અને હાસ્યના છટક્યા ફેરાં
 સર્વ વ્રજગના ને નંદરાણી મુખડે.
 પછી અન્યોન્ય દીધી લાળી
 કે “ કનૈયાએ કર્યા કેર. ”

અને ગૃહબહાર.....
 ક્ષોભાવી સંચરતી હતી
 પ્રભાવતી નિજ પુત્ર કરે મહી
 રાવની દેતી દેતી રાડ.
 એવે કનૈયો આબ્યો

ને વઘો વેલુ ધીરો,
 મંદમંદ વેગને દાસ્ય,
 “ ભક્તો ! રાજ કરનારના ચોળાયા
 મદદ મલિના અદ્ય કંકર;
 ખગુ એનજો, ચાખી ગોપી !
 આજ તો કરમાં દીપો પુનઃ
 કાલ દ્વંદ્વ પનિ સ્થાને,
 ને નિદાગમે ગોકુળગામ;
 ધ ડો પન નદી રહે પ્રજાવતીની ! ”

ચેરાળા દાસ્યના કૂચ
 નિરીક્ષણદાર અન્ય ગોપી મુખરે.
 દેશા આજના આનંદના,
 ને ઉલ્લાસ ઉમ મલતર મ.
 પછી ગોપી મમુદે મમી,
 ને ઉજ્જો મોરસદિન.
 પ્રધંચરમુનિ મરી માપામનાની,
 ને એક ગોપીએ પ્રમોદ કનૈયો.
 ને સંચરી પૂજારનીપૂજારની
 માત્ર દેવી ગોકુળમેરીએ કે
 ‘ રાખ દ્યો મુગરી. ’

એ સગી.....

ઐ જાણી.....
 નંદરાણી દરખ્યાં દેધે,
 પાણુ પછી ઝગકયા
 સુણી ઐક ગોપઆળભોદ
 કે " જાળરમળે રમતોતો
 જવરામ સહ કનૈયો,
 ઐવે માટી ખાધી
 ને ભર્પા ગાલ મુખડાના. "
 ઐ સુણી યશોદાજીએ
 બલરામને બોલાવી પ્રશ્ન-યા
 ને વાત જાણી માટી ખાધાની.
 પછી રોયયુક્ત વેણુને
 વડતા વડતા વધા,
 " કનૈયા ! હુધા મહી-માખણુની
 શુ આજ પરિણમે છે મૃત્-બદાણે ?
 કનૈયા ! આવ સમીપ ! "
 ને રોયયુક્ત વર્ષા વેણુ,
 " મો ફાડ ને કરાવ પ્રતીતિ,
 નહીંતર ખાઇશ માતાના હાથનો માર ! "

ઐ રોયવેણુ હતાં.
 પણુ પછી માતૃદૈયાએ
 જાળ-મુખે સૌન્દર્યભાવ નિહાળ્યા,

ને મરી ભારી વિશ્વભાવના.
 પછી મન અગમ્ય વિચારણાએ ચડ્યું.
 એ વિચારે વિચારે....
 વિશ્વત્રિનિર્ગિંળ ઝિંબાકાર
 ભાર્યું નિર્ગ પુત્રમુખડે !
 કૃષ્ણનામ્ય ગતેન રન્તુમસકૃત્-
 મૃદ્ભક્ષિતા સ્વેચ્છયા
 સત્ય કૃષ્ણ ક. પદમાદ મુમલી
 મિથ્યામ્ય પદ્યાનનમ્ !
 વ્યાદેહીતિ ચિકાસિતે ચ ચદને
 દર્શ્યા સમસ્તં જગત્-
 માતા યમ્ય જગામ ચિસ્મયપદં
 પાયાત્મ ય. કેશવઃ ॥
 " કૃષ્ણે, આ ! રમણ મયો અવ તદા
 આધેય છે મનિકા. "
 " સાચુ ? કૃષ્ણ ! " " કહે છે કોણ ? "
 " મુમલી " " ખોટું જ, બે મોઢું. આ ! "
 " લોકે " -ને મિક્સેન એ વદનમા
 આખુ નિદાગી જગત્
 માતા નિરમયમૂઃ જોદની ખની
 રક્ષા કરે કૃષ્ણ એ.

અને

આશપંખ્યા ઝાંઝા નંદરાખી.

“ શા ચમત્કાર સદિએ !
 ભાવનાની એકનિત એકાગ્રતા આજ
 શું વિશ્વદર્શન કેન્દ્રિત કરે છે ?
 ઓ જમત.....
 માયા...માયા...શું સર્વ માયા ?
 કે સત્ય દર્શન છે સમગ્ર વિશ્વનું આ
 મુળ દેવ-પુત્રમુખડે ? ”
 અને એ સમગ્રચમત્કાર,
 સર્વભૂતેષુ ચાત્માનમ્ ।
 ભર્તૃમૃતાનિ ચાન્મનિ ॥
 શા શા એવા યશોદાજીએ
 આત્મચિન્તને ઓળખ્યા ?
 પછી આત્માએ પેપ્પુ પરમાત્મનું સ્વરૂપ,
 ને દીકું બ્રહ્માનું બ્રહ્માડ
 ભારતભૂમિએ ગોકુલ દીકું,
 મહી ભારત્યા નિજ પ્રતિબિંબ,
 એ હતા માતાના સમગ્રદર્શન !
 “ યથા કથણી તથા સમગ્રી ।
 બ્રહ્માડન ધારણે મુક્ત મરમાણુના
 સમસ્ત વિશ્વની રચનાએ
 શું આટઆટી સ્થાય ?

એના પ્રભાવ.....

ને મહામાયાના ભ્રમ
 યશોદાજીને વિચારસાગરે
 મહામન્યન કરાવતા હતા.
 એવે આત્મ-એકમતાના
 લાગેલા તૂટ્યા તાર.
 વિલીનતાએ અનુભવી વિરાટભાવના.
 વિક્ષેપ થતાં સંસારનું ફરી જાણ્યું
 ધૂમરીઓ ખાતું સાંકડું ચક્ર,
 ને પુત્રપ્રેમ પુનઃ જાગ્યો.
 માતાએ ગોઠે લીધો દહાન,
 ને લાલન-પાલન; ને લહેરી માત
 કનૈયાના બાળ-આનંદસ્વરૂપે.
 પછી માતાને શ્રેષ્ઠ ભાસ્થો
 માનવજગતે બાળ-સંસાર.
 સિદ્ધોઽસિ યુક્તોઽસિ નિરંજનોઽસિ
 સંસારમાયાપરિવર્જિતોઽસિ ॥ (મદ્યલસા)
 અને એ હાલરકું ગાતી રહી.

એવે.....!

પાકગૃહે બિકળતું દુઃખ

તાપે ઊભરાયું તપી !

ને દોડ્યાં નંદરાણી... પછી

“ માતાજી... માતાજી...”

ને ગમને ગુંજતા રહ્યા

કનૈયાના બાળપુકાર.

“ શા ઉશ્મમા લોતુપતાના

છે ગોકુળગોષાંગનામનડે !

બ્યાપાર કરે છે મહી ગોરસના.

લોભને નથી થોભ ! ”

અને મંદ દુર્યો કનૈયો

એ હાથે હતી લક્ષ્યભાવના.

“ ઓ ગોકુળ ! ગાજશે તુજ ભાગ્યધારી

ભાવિ પ્રગ્નના

ભારતે ગરવા સાદ ! ”

અને ફરી “ માતાજી ! ” વદીને

નેણુલાં ફેરવ્યાં કનૈયાએ.

એમાં હતો પરોક્ષ સાદ

ગોકુળની બાળસેનાને

કે મહી લૂંટી માખણ ખાય

ને સર્જે દુષ્ટપુષ્ટ દેહ.

અને એ સેનાની

એ બાળલાલના બોલ
લયગ્રસ્તતાની દેતા'તાં હાથ.
અને એ હાથ રહી...
ને કનૈયાએ દીધી દોટ.

પણ આજ.. ?

કનૈયાના પુનપ્રેમે
હાથેહાથની કીધી હતી
માતૃપ્રેમની યે મીઠી મજાક
ને થકબ્યા ન દરાણીને
પ્રસ્વેદે બીજવી ચીર.
પછી માતૃપ્રેમની મીઠી ઝાળે
લાન છટકવાના દાખરતો
પુરાયો બાળલાલ મરકતો.
" હા...શી " માતાજી વણા,
" કનૈયા ! એસને ખીલે બાધીય.
-આવડા તે કેવા તુફાન ! "
" માતાજી ! તુફાન, તુફાન, તુફાની !
માખણુ ખાધા તે કહો છે આપ.
માખણુ ન ખાય મથુરાનારી.
એમ પિતાજી કહેતા'તા
કે રાહેરના તકવાદી જીવન છે !
ગોકુળના આમ્ય બાળ

મહી-માખણ લૂંટણુદાર સેનાનો
 સ્વશ્રેષ્ઠ લૂંટે સંચર્યો,
 વહીને એ વાર વેણુ,
 " માતાજી...માતાજી... ! "
 એ વેણુ વેણુ હતા મર્મ
 માખણની ખાળતરકરતાના,
 ને પછી ફેાડી વચોવણુની ગેળી
 તાકીને કંકરનાં નિશાન.
 પછી ખાધાં ને રેઢાબ્યાં મહી
 ને મહી-માખણનાં પાન કીધાં.
 પછી મર્કટને કીધી સાન,
 ને ખાંડણિયે કનેચેર બિભે,
 શીકાએથી કરતો લાંછુ
 ગોકુળની વાનરી સેનાને.

એ નિદાળ્યું...

ને મરક્યાં માતાજી.
 પછી સ્વાર્થ સ્મર્યો લક્ષ્મીનો
 ને મથુરાની મહીમળાર સ્મરી.
 " કનેચા...કનેચા... ! "
 માતા જસોદાનાં વેણુ
 હતાં રેણુવનિમિથિન.
 " માતાજી...માતાજી...! "

એ બાળસાલના બોલ
લયગ્રસ્તતાની દેતાંતાં હાલ.
અને એ છાયા રહી...
તે કનૈયાએ દીધી દેહ.

પણ આજ...!

કનૈયાના પુત્રપ્રેમે
હજોહજોની કીધી હતી
માતૃપ્રેમની એ મીઠી મળક
તે ચક્રવ્યા નંદરાણીને
પ્રસ્વેદે બીજવી ચીર.
પછી માતૃપ્રેમની મીઠી ઝળે
લાવ છટકવાના દાખવતો
પુરાયો બાળસાલ મરકતો.
“ હા...શ! ” માતાજી વધાં,
“ કનૈયા ! બેલને ખીસે બાંધીશ.
આવડાં તે કેવાં દુધાન ! ”
“ માતાજી ! દુધાન, દુધાન, દુધાની !
માખજુ ખાધાં તે કહો છો આપ.
માખજુ ન ખાધ મયુરાવાસી
એમ ચિન્તાજી કહેતાંતા
કે શહેરનાં તકલાદી જીવન છે !
ગોકુળનાં આમ બાળ

માખ્યુ આઈ મહીડાં પીને
 ગાયું ચરાવી વનવન ફરે ! ”
 “ કનૈયા ! નાને મોઢે છે તારે
 મોટી મોટી મથુરાની વાત,
 સર્વ ગોપાંમના ગોકુળ મામની
 કે છે કે એક કનૈયાએ
 ઘરે ઘરે બાળ બગાડ્યાં છે ! ”

અને માતાજીએ લીધાં
 દામણાં કનૈયો બાંધવા,
 બાધે બાધે ને બે તસુ ઘટે !
 ને ફરી ફરી માતાજી રોપે
 ખીજું સર્પ બેવડ કરી બાધે,
 ખણ ન બધાય કનૈયો એથી.
 ને એમ એમ રોપજરી માવડીએ
 ગૃહે ખુટાડ્યાં દામણાં,
 ખણ ન વાળી રીધી માંડ !
 એવે દરયો કનૈયો,
 ૧ દારયે સમજારી બેવડતી બૂલ,
 “ લુચ્ચા ! બધાણો ને ? ”
 “ માતાજી ! પુત્ર જન્મે.
 બાપે પારખ્યાં મુજ દારય ! ”
 અને દામણાં બાધ્યા

“ ભૂતભૂલૈયાં કેવી ! માતાજી ! ”

■ કનૈયા ! હું ભૂલી ઘડીક,
પણ ગુજને બાંધી ખાંડિયે
ખો રોજની ભુલાવીશ ! ”

“ માતાજી ! શો કરો છો રાય !

આજ લગી ઉઘાપ્યું નથી

તે ઉઘાપે કનૈયો વેણુ ?

પણ કીધી મેં સત્ય વાત.

આટઆટલી ગૌવાં દૂઝે

ને ભરાય માખણમટકી,

તો ય વેચાય મથુરાનગરીએ !

માતાજી ! અવશ્ય બાસે છે

કે દહીંમંથન ને મહિમાંના દામ

બાળકાલનપાલને કરતા હશે વિચ્છેદ ! ”

એવે નંદજી આબ્યા...

“ યશોરાણી ! શા માંગ્યા છે ખેલ ?

કનૈયાએ માત-પિતા બાંધ્યાં

બાળપ્રીતની રસમંચિની બંધણીએ,

પણ આજ બાંધો છો કનૈયો ! ”

અને હસ્યા નંદરાય,

“ યશોરાણી ! આજ પેપ્પું છું

વહેવાર સંસાર-સાગરે

છે માનવજીવન કેમ,

પણ લોભના ડાઘ
કુખાડે છે મનોભાવનૈયા,
સ્થૂળ વ્યવહારખડકે અથડાવીને
સફર અટકાવે છે આધ્યાત્મિકતાના હોડવાની ! "

એ નંદવેણુલે
હરખતાં હરખાં નંદરાણી
દામણે બાધતાં કનૈયો,
" ઓકુળના અરવા રાગન !
રાવ કરે છે મર્માંગના
કે નેસડે નેસડે કનાઈસેના
ને કનૈયો નટખટ સેનાની
મહી-માખણુની કરે છે લૂંટ ! "

અને.....!
અટ અટહાસ્ય હસ્યા
કનૈયાને પંપાળતા નંદરાય,
" પૃથક્કરણુમાં નથી સિદ્ધિ,
છે એકીકરણુમાં.
કનૈયાના બાળભાવ
સુખદ ભાસે છે મજગોપાંગનાને,
ને એ ભાવ છે કનૈયાની સૌન્દર્યલક્ષિતા,
રાવ છે બાલ દૃષ્ટિની.

ગોપી આમંત્રી બોલાવે છે
 ને પકડે છે કનૈયોઃ
 પછી મટિ છે રાવ,
 ને આનંદ છે અવલોકીને કે
 જિવાં વઢ્યાં મસોરાણી
 ગોકુળના ગોપાળ કુંવરને । ”
 એ નિહાળીને મલક્યો
 આધું આધું એ નંદકુંવર
 બાંધીયે બાંધતો બાંધતો,
 એ જમલ... ।
 બહાના બહારિ છે
 બંધન મોહમાયાનાં.
 બંધન સત્ય કે અજ્ઞ બંન ?

(૮)

યમલાભુનમોક્ષ

અને.....?

નંદકુંવર બાંધ્યો બાંધ્યો
અબધનની કરતો પ્રતીક્ષા
બાળદેહના એક પ્રાણરૂપે
ખાંડણિયાને ખેસવતો હતો,
એણે એણે અંતરે
પછી એળંગી શૃલકાર
કનૈયાએ કમ લખ્યાં બે,
એવે બે અભુનટક્ષ,
લોકો કહેતાં જોને યમસાભુન,
નાના નાનાં જાતે નાનાં
તો ય જીજ્ઞાસાં ટક્ષ,
વિશ્વતું વનરપતિસાચ કહેતું
કે છે એમને નિત્ય બાળતત્ત્વ

અનિત્ય સંસાર-વૃક્ષજવને.
 અને એ વનસ્પતિછટ્ટિએ રહેતા
 કાળપર્યંત બાળ નાના,
 યોગજગતે જેમ
 બાળયોગી સનક સનકાદિ
 છે ને બાળદેહે
 આયુષ્યની અવધ લગી ?

એ અવધ હતી
 અભુજનવૃક્ષનાં યે આયુષ્યની.
 કનૈયાજાળે ખેંચાણું આઠણિયું યંભું
 એ યમલ-વૃક્ષ આડે,
 ને બળે બાળકનૈયાએ
 ભરાયેયું ખેંચું, ને
 ખેંચાણું નાના મૂળ;
 ધત્તીના કિપયા પડેથી
 વૃક્ષ ઊખલાં, ને પડી
 માનવ બે પ્રગટ્યા મહીંથી
 કર જોડી પ્રાર્થતા પ્રાર્થતા,
 ગાતા કનૈયાનાં કવન.
 “ પ્રભો ! હિમાદિએ હતા અનુચર
 મણિમીવ ને નલકુબેર,
 અમો પુત્ર કુબેર ભંડરીજના

સેરા કરતાંતા સ્વલગવાનની ! ”
 મહિત્રીનના વેણુ અનરોધી
 વચન વલો નનકુબેર
 સુણાવતો બાળકનૈયાને
 એ નિહાળતો હતો કનૈયો,
 ને મુખડે હતું મલકામણુ
 “ પ્રભો ! મદનના મદની છે વાત
 સ ક્ષેપે સુણાએ આપ
 ગિરિકૈલાસના રમણીય ઉપવને
 વહ તી ગ ગાને તીર
 વાસુધીના પૂર્ણ પાને ડાબ તા
 વિદ્યાર કરતાંતા એ નિર કુશ
 ધૌવનમદ બરીબરીને
 નિર્નજી લતના સ ગાયે ! ”

અને કનૈયો મનકયો,
 “ વૃક્ષપરિણત માનવ !
 સુણાવો કથની પ્રીતે
 સ ક્ષેપમા પણુ સર્વ પૂર્ણ ! ”
 “ પ્રભો ! એવે વીણા વાજી,
 ને અન્યોકિક નાદબદ નાદે
 સર રેલ્યા જાગમકિતના
 પણુ અમ કામમદોન્મતો

કમોતેજક સૂરાવલિ ભાસી,
 ને જળમાં નમ્મનારીનેહે
 છકી માણી રહ્યા મદધેલા ! ■
 " ખણી.....? "
 " પ્રભો ! નમ્મ નાર નમણીએ તો
 મુનિ નારદ આગમન પારખી
 સાળુએથી ઢાંક્યા અંગ;
 પાણ અમ બે ગર્વીલા
 નમ્મ દેહે નાચતા રહ્યા,
 સાન-લાન ને લજ્જા વિસારીને,
 એ નિહાળી.....
 મુનીશ્વર ક્રોધ્યા.....
 ને શા પ્યા અમને.....
 અગમ્ય યોગપ્રભા દતી
 નારદજીના તત્ત્વસંકર્ષણી.
 પંચમહાભૂત અમ દેહાવલિને
 આકાશના ગોરાંબે ઊગાડી !
 ખણી વ્રજમાં ઉતારીને મુનીશ્વર
 પીણા બળવતા વચ્ચા કે
 ' અન્નં દદિં છું મુગ યોગબળે
 કે યુગદ્રાપર ને કગિસંધિએ
 શશે કૃષ્ણાવતાર..... [' "
 એ બોલે હતી મલકતી સમસ્થા.

“ પ્રભો ! આપ મહાતુલાન
 અવશ્ય કલ્યા'તા નારદજીએ
 મણી મણી નક્ષત્રતારા,
 નભમહ, જ્યોતિર્વિદ્યાપ્રભાવે
 પણ પછી, સુણે! જ્ઞાનમદાત્મનું !
 અવધ દઇ અમ મુક્તિની
 નારદજીએ સાધ્યા નાદલહ
 જળતી વીણાના સૂરે સૂરે,
 ને ડાલાવ્યા અમ આત્મા,
 પછી યોગપ્રભાએ સક્ષ્મ શરીરને
 પચતત્ત્વના અદૃશ બંધન દઇ
 ને પડી બાધી યોગધટિકા
 સસાર-સમયના ચકરાવાય તની,
 કે મુગ્ધાપરે કૃષ્ણાનનારે
 ઊખડે યમનટક્ષ
 ને પુન પ્રાપ્તે
 રથૂલ દેહ પચતત્ત્વેથી.
 દે ! યોગપ્રાબલ્યે વીણાધારીએ મૂખ્યા'તા
 અમ કાળગૂના રથૂલ દેહઆકાર
 યમલટક્ષનાં મૂર્ખાતરે,
 કે કાળઅવધે ઊખડે વૃક્ષ
 અમ પ્રારબ્ધપ્રાણ'ને,
 ને આર્યાય પચતત્ત્વ

પુનઃ માનવદેહઆકારે બધાર્થ !
 ઐ સુષુપ્તિને.....
 બાળ કનૈયા નેણુલે
 બ્યોમમંડળે સાધ્યા એકતાર.
 પછી પ્રાન્યુ' જ્ઞાનના પ્રહારાંડને
 કે ' શાં છે અવનીએ
 યોગનાં સિદ્ધ પ્રાપ્ત્ય ?'
 યોગસૃષ્ટિ વિહતી ભારતી.
 મહોંથી ગુંજતા હતા નારદવીણાના નાદ.
 ઐ સુષુપ્તિ બીન બજ્યુ'
 કનૈયાના આનંદઅંતરનું
 કહેતું કે ' તું છે.....
 યોગજગતનો એ મહાયોગી,
 યોગેશ્વર કૃષ્ણ ! '

(૬)

રાધિકા-મિલન

ઓ દત્ત વૃંદાવનગમન

ગોકુળનાં નર-નારતું,
 મોધન કમરી ઉડાડતું દત્ત',
 ને ગોવાળિયાના ગીત-લયકાર
 ગમ્મવતા'તા વૃંદાવનવાટ.
 બિરાજી દત્તી ગાડે યમગેના;
 ને ધમ...ધમ...ગાડાની દ્વાર.
 શું વૃંદાવન જીતવા મોકુળ
 પધારતું દત્ત ?
 મિરિ મોવધન ને યમુનાજળ,
 વૃંદાવનની વન-વન-વનરાઈ
 ઉદ્ધાસતી કહેતી ભાસી કે
 ' ગોકુળનાં મરવા જન !
 સોદામણાં મળનાં વાસી !

વૃદ્ધાન સોડાવો છો આજ,
 તો સુણુને સદેશ—
 ત્રગ્ભૂમિની ક્ષણક્રપતાએ ને રસપાને
 હાતશે-કૃષ્ણે કૃષ્ણ
 મહામહના આળખાના,
 ને ધેનુ ચરશે સુધીર,
 વાસળી વાળશે વૃદ્ધાનનનરાધ્યે
 આન દસ્તરૂપ કનૈયાયે,
 ને આન દસમીરે વિસ્મૃતિ થશે
 સસારે મનર્તાતા પ્રપચની."

અને

એ વૃદ્ધાન પાસે
 કાળી કામળી કનૈયાએ ઓઢી,
 ને લીધી વાકડી
 માથે મોરમુકુટ મૂકી
 જોખાળ મન્યો ગરવો,
 ધેનુ ચરાવતો યમુનાતીરે,
 વનવનની વનરાધ્યે મહાલતો,
 મયૂર દેખી મયૂરપગળીએ,
 નાચતો ને કરતો કેકર.
 એવે કાચન જો નતી 'કુ...ઉ...ક'
 અને એ રખતે પણ ફરી બોલી 'કુ...ઉ...ક'.

આ તે કોકિલાટહુકાર
 કે અનુકરણ કો'કનાં ?
 અવલંબે છે અનુકરણ
 કળાચાતુર્યની શ્રેષ્ઠતાએ,
 એ આનંદસ્વરૂપ હતો
 નંદમાવનો નંદદુલારો,
 એ આનંદપ્રતિભા હતી
 વૃષભાનનમરની રાધાદુલારી,
 કુમાર સંગે હતો નંદકુંવર,
 ને કુમારીઓ સંગે હતી વૃષભાનતનયા,
 કામિન્દીના કોણમણી કાંઠે,
 એ સોદામણું દૃશ્ય નિદાગ્ર્યું અણુમુલ્યું
 મૃદે ઊભી એક સુદરીએ,
 ને શિરે બેઝલું ધરી
 એ ખીજી કને મધ હિસ્તાસભરી
 ગીતમાં કહેતી કે “ આલ, સખી !
 રાધિકા પાણીમાં પધારે છે । ”

વેરા વેરા ને પન્થે ગુલાલ,
 રાધિકા પાણીમાં પધારે !
 કુમકુમ આંદોલો દોરી લક્ષ્મીમાં,
 સે'યીએ કેસરની આડ;
 રાધિકા પાણીમાં પધારે !

ઉપાના રંગની બાધીને મેખલા,
પ્રાધા તિમિરના ઉદાડ;
રાધિકા પાણીડાં પધારે !

(સાખી)

યમુનાકેરા ઘાટમાં હેલે ચડયું પ્રભાત,
રાધિકા શિર ઝેડણું ઝીંલે અરુણપ્રકાશ.
રાધિકા પાણીડાં પધારે !
સખી ! પે'રી લે નૂતન રાણમાર,
રાધિકા પાણીડાં પધારે !
સખી ! પે'રી લે કંકણ ફૂલદાર,
રાધિકા પાણીડાં પધારે !

પછી એ હતું પનથટ...!
ને બીડ હતી પનિદારિણીની,
હટકચટક ડાગાં ભરતી;
લયકતી કટિએ મદભરી
બૂલખીંતી શિરે ઝેડું ધરી
યમુનાના પનથટે પનિદારણ.
એને પ્રીતે નિહાળતો હતો...
ગોકુળનો ગરવો ગોવાળ.
શું સૌન્દર્ય રમણાએ ચડયું
હતું યમુનાકાંડે ?
કનૈયો હતો ગોવાળટન્દે

અપાદના મદભર મેઘ શો,
 યોવને હતા એના પ્રવેશ.
 મેઘકાળે ઇન્દ્રધનુષ્ય શાં
 અગનનાં શોભન રૂપસૌન્દર્ય
 રમણીયતામાં કરતાં હતાં રમણ.
 એનાં નયણાંએ હતા
 નાચતાં મોર-ચક્ર.
 પછી દગબાણુ લાગ્યાં
 પનધટે એક પધારતીને,
 એ હતી વૃષભાનકુમારી.
 યમુનાએ પાણીમાં પધારતી હતી
 શ્રોહામણી સદ્વિધર સ્ત્રી.
 સિંદે સોનલાતું બેઠું,
 ને મોતિયન ભાતીગળ દિગ્દાણી.
 સાધતી હતી રંગએહણીના સાથ,
 ને રાધાકેશાવસિએ શ્રૂતનાં હતાં
 કેવડ ને માલતીનાં પરામ દેતાં રૂસ;
 ને ઝગક...કર્ણકુંડલની
 હાંધે પડતી'તી મોરા મુખડે;
 કમ્બુજાં નેલુકાં હતાં,
 ને ધનુષ ભમ્બરકમાન,
 ચઢી હતાં કોકીનાં બાણ
 કામલુઆરાં યોવન હેલતાં;

ઓના હતી કલહ સિણી શી,
 મહી ગોખતો એકાવન હારઃ
 હાર સતત ઓવા ખાતો હતો
 ધૌવનના હિરહેલાએ,
 ઠમક પગથોએ ઝ્રઝ્ર-ઝમકાર,
 ને નૂપુરધુરરી રચકાર
 યોગીન ધ ધડીક ઝુવાની
 રાગ ને ત્યાગની સ ધિએ મૂકે.

અને બેડા શિંગ પર ધરી
 ધૌવનમદ બૂલતી એ રમણીએ
 ડગ ભર્યા સાહેલો સમાથે
 આજ ઉછરે બે બિછળતા'તા
 કાળા નીર કાનિન્દીના
 બેડલેથી જ્યકાઈને બી જલ્પતા
 રાધાદુનારીના નવરંગ ચીર,
 કે પછી નીતરી નીતરીને
 અમે રપશે' આદણીએથી,
 શુ ગોરીના ચે શ્યામ કરવા રમ ?
 અને કાનિન્દીના વહેતા જળના આરે
 કિંગો કનૈયો ગોવાળ
 વૃન્દાવનની વનવનરાઈને
 અનિમેષ નિહાળી રહો

સુણતો મધુરા ઝમકાર
રાધિકાની ઝાઝરીના ને
મળુન લાવણ્યવતા બોન,
‘ સખી ! ભર્મા ભર્મા બેડનાના પાણી
ઉમગીના જોળે છે આજ ! ”
“ વૃષભાનદુહારી ! કો’ક સમરયા હશે
સંકેતની ભરી છાડી ! ’

અને મનકી સહિયર
આખમિ ચોલીએ ચીંધામણી ચીધતી
“ વૃષભાનદુહારી ! પણ પેળા
કુળની કુસુમન હાથે ! ”

અને નિહાળીને વદી
ત્રેમની છાડીએ ત્રેમધારિણી,
“ સખી ! ઇમર યુગે છે એક
વનરાઈની રસધરાએ
કે’કેદલા કુસુમાકર જુમ
પીતા હશે પ્રીતે કુસુમરસ ! ”
‘ કુમારી ! અમીરસ નાપો નાના
વૃદાને ઉગ્રડે છે રસછેળ
એનાં કરે અવળેલા પાન,
ને પીડાવે અવળેલી નાર

શું નથી સંસારનો આ શાશ્વત ક્રમ ? ”

અને ડા બરતી સહિયરે
કાલિન્દી કાંઠે નિહાળ્યા
લૂખ્યાંમૂખ્યાં કમળપુષ્પો,
“ સખી ! શાં ભાસે છે કમળ સોદંતાં ! ”
“ વૃષભાનદુસારી ! સૌન્દર્યવંતાં ખીલંતાં
સરોવરિયાંનાં રસવંતાં ફૂલ ! ”
“ સખી ! જળકમળવત્ ન્યાય તો પ્રવર્તે છે
આ સંસારસરોવરોએ ને ?
આ સંસારસરોવરિયામાં યે
ક્યાં નથી પ્રવર્તતા જળકમળવત્ ન્યાય ? ”

અને મલકી સહિયર
નયણું નિરખી વૃષભાનતનયાનાં,
મહીં હતા મીઠા કો’
શું છાના નિહાળતાને સંદેશ ?
અને મલિમય મુખડે ઝમકયું
મોરપિચ્છ શબ્દકવંતું,
શોભાંતું ધનસ્યામના શિરે;
ને મૃદુભાવ બરી મુખડે મલકી
નિહાળી કુજવિહારીને,
ને કનૈયાના તારામૈત્રકે...

પુષ્પધન્વાના હતા આણુ,
 જે ગધિકાને ચે વાખ્યા,
 ને ચિત્રાવલિએ ચિત્ર શી લાસી
 યમુનાના સૌન્દર્યસોહંતા તરે.
 હૃદયે એને ધાવ હતા
 સ્યામરૂપ ધનસ્યામના,
 ને હરે આહવાદી આપ્યા કર એણે,
 કે નેણુનાણુ કનૈયાના
 આછીઅ ડી ચે ઓઢણી ઓળગી
 હરપુષ્પને ચે વીધીને
 બેઢશે તો નહીં ને કુમારીદેવાને ?
 “ વૃષભાનુવારી ! સ્વસ્થતા પામે,
 સસારે છે શ્રેષ્ઠ જળકમળનવ ઇવન,
 એ આપ વેણુના
 મગનમયાણુ તો નથી
 કરી મયા ને ? ”
 “ બહેની ! મગને જોડીને અવનીએ આવે ! ”
 અને બેડ્યું પનિકારણુ રાધાકુલારીનું
 સરક્યું શિર પરેથી,
 ને બીજાની ઉરપાનવડાના ચીર
 અવનીએ બિધુ વધ્યું !
 “ વેાવ મા . હું બીજી ! ”
 એવે કનૈયો આખ્યો,

લગ્નગાવના કે ચડાવના

ઝેડના ?

અને પ્રસરી અમોવ પળ

કનૈયાના યૌનઅંગસ

સહિયરને ચે આજતા હતા

ને માનડા મુકાવતા વૃષભાનકન્યાના

અણગાણુ પ્રણયની કેદે

ડગમગ ડોનતી હતી

હિરે હતા લગ્નગના ક પ

સરતા હતા પાનવડાચીર

એને માડ થભાવતી ત્યા

છૂટતી હતી સ્યામ કેશાનવિ

પુષ્પ વેરતી માસતીના ગૂથ્યા

“ પુષ્પ વેરાવ છે, કના દુગાર-પુષ્પ-ધારિણી ।

પ્રસરશે પરિમન એના

ને ઐમર ગુજશે ગુજારવે । ”

એ કનૈયાવેણુને

વદન મનમ્મુ વૃષભાનકુનારીનુ.

‘ ઐમર ગુજશે તો દષ્ટુ ગજરા ગૂથી

અમ કૂવનાડીના કૂવના । ”

અને મનમ્મી સહિયર

પછી મતકી મતક-વેણુલે,

“ મોગપિત્તમુકુટધર ।
 વૃષભાનતનવા સખી મુગ
 રમાળા દેશે ગજરા ગૂધી.
 પલ્લુ ગૂધ્યા ફૂલડાની પાખડીએ તો
 નદિ પૂરાય ને બમર ? ”

“ કુમારી ! જળક્રમગવત્ સમોદા
 ભાસે ॥ તુજ સદિપરની.
 ક્રમગને શ્રવન-આદર્શ પેખ્યો
 આ સંસારના સરોવરિયે એળો.
 તો રજનીના પથગતા સામાજ્યે
 એ કળાએ ડાલતો ડાલે બુંમ
 રાત્રિર્ગમિષ્યતિ ભવિષ્યતિ સુવમાતમ ।
 માત્ર્યાનુદેષ્યતિ દમિષ્યતિ પંકજધી : ॥
 પલ્લુ પહા પ્રભાતે
 શુ ન ઉડે બિપડતા ક્રમગેથી બમર ? ”

જાને.....!

જ્ઞાનદના વાવા સમીર,
 ને બિડી મપિહાઓહળો.
 પડી સોન્દરની પ્રકટી પ્રભા
 એવે વલો બેડું દરબે
 ફૂંવર કનૈયે સાલ,
 “ જગાનદુમારી ! મદો બેડું સિરે ! ”

“ વૃંદાવનસૌન્દર્યકુમાર ! અહું કેમ ?

આપ સ્પર્શે હૈયું ડાલે

ને કૌમાર્યને લાગે ઝાઘ;

વળી લાગે લાગેણી લજ્જા

ને લઘુવયમાં લાગે લાંછન.

વલુઓળખ્યાં કયાંય દીક્ષાં છે

કિશોર-કિશોરીનાં સ્પર્શન ? ”

એવે આવ્યું પનિહારલુખૂય.

હૃદયનાં ચડ્યાં પૂર,

આનંદનો ઊછળ્યો મહેરામણ,

ને વદી એક આવંતી,

“ શું બ્રખુભાનદુલારીને

વલુઓળખ્યા છે નંદુલારા ? ”

અને એકે ગાયુ

ને અન્યે ગ્રીહ્યું બેડલાં ગ્રીહી

રાસગીત એ રસીલી ને રસિયાનુ:

“ ભૂલે છે રે ભૂલે છે, બ્રખુભાનદુલારી ભૂલે છે.

હાં રે, નંદુલારાને ભૂલે છે !

બ્રખુભાનદુલારી ભૂલે છે !

નંદુલાવાનો નટખટ છેઓ,

હાં રે, ગોપીજનદૈયે પ્રપુલ્લે છે,

બ્રખુભાનદુલારી ભૂલે છે !

યમુનાને ઘાટે ધેનુ લઈ આવ્યો,
હાં રે, કાળી કામળી ને જાંસરી જૂંચે છે,
ભખુભાનદુધારી જૂંચે છે ।

જૂંચ્યા શું રાધિકા ! પરિણામ કેનૈયો ?
હાં રે, એમાં અનંત સ્થલાઃ ફૂલે છે,
ભખુભાનદુધારી જૂંચે છે । ”

રામ થઈયો ને વહી રાધિકા,
“ કોણે ન દરાવના કદાનકુ વર ।
પીઠાણુ બાજ ખીતે સાધી.
અમ દુષ્કાનનગરનાં વદતાંતાં લોક
ન્યારા ન્યારા નટખટ એલ
આપ મદાનુભારી બાળપીંચના । ”
જાને..... !

એક મદકેલ સમીરની
લહરી આદલાદક વાદા.
“ દુષ્કાનનદુધારી ! મદાભાગ્ય મારા મે કે
મંગસીન્દર્ય મેક કિશોરીનાં
ભાવવપવના વેળુ શુભુ શુ બાજ.
મધુર કામળ જનનના રવ
રાધિકાએ કેન્દ્રિત જા મે છે ।
કેદિક લાંબા લેગું એનાં । ”
જાને કામજુગામ કેનૈયના મેજુવાની

નયનકટારી ઉરે વાગી
કાયા ક'પાવની રાધિકાની,
એ કાંઠડેભર્યાં મૂલનાં તાં
કાલિન્દીનાં વહંતાં નીર.
કો'ક સંચરતી'તી પાણીડે
ભર્યાં ભર્યાં જોખનભરી,
કો'ક ખેડાં માંજતી,
ને કો'ક પનધટેથી ગૃહે સંચરતી'તી.

એ હતાં પનધટદૃશ્ય
કાલિન્દીના ધાટે.
એ હતાં શાંત અભોક્ષ
દૃષ્ઠાનકિશોરી ને નંદકિશોર,
ત્યાં સહિયરે તોડ્યા લલ્લનખંધનના અભોક્ષક,
“ કૃષ્ણ ! આ છે યમુનાપનધટ.
પનધટે ન હોય પ્રીતનાં ભણતર.
ભણવાં હોય તો પધારજો કાલ
વૃંદાવનની વન-કુંજન-ગલીમાં. ”
એને અવરોધી મલકી રાધાદુવારી.
“ કનૈયા ! રડા છે કુસુમપરાગ
વેલીની આલ્લાદક છાંયડીએ.
ચૂંટશું સંગાથે રંગરંગ ફૂલડાં
ને ગૂંથીશું ફૂલડાંની માળ

રસખટાની રસછાંચડીએ.

પરિમલ છે મધુરા મધુરા

આસો ને .. ૧ ૧

" રસદેરાની રસેશ્વરો !

ફેટફેટયાએ રસનિમ ગ્રંથ

અરવીમાર્ગ છે ૧ "

" રસરમેશ્વર ! પધારને ગેરથી સહ સમાધે,

બ્રજવતા એ રીખતીરા પ્રાને

માર્ગ દરાજ વપવિ જ્યારે

મગનેથી આદુસાદક કિરણ તપિ

એવે વાટકપી નિરખીશ

મુજ સાખી સદિયર સમાધે ! "

અને મલકયા નયનો રસાળ

કમ ભારનાં એ જાનાં જાનાં

" સખી ! આલ, કામજુગારા કદાનજ તે

ક્યાક જાહી એ કામજુ કરી

સાન, જાન ને મનમ મેલા સી ! "

અને અન્ય વેળા

કૌંચાથી રજૂ વજ્રમુપય,

" કેવી કાલ પડમે મજાનતાએ ! "

(૧૦)

વત્સાસુરવધ

અનેરા પ્રભાવ યમુનાના,
આનંદના હેલે ડોલાવે મનસ્તરંગ
એ સૂર્યતનવા.....
લગિની યમરાજનીએ
કલેશ નિહાળ્યા યમદેશે,
જ્ઞાત તોળતો હતો એકનિષ્ઠ ન્યાય
પુણ્ય પાપનાં ત્રાજવે તોળી,
પાપીની બેસતી છાજ,
ને પાંગરતા પુણ્યવાન,
પછી સર્વે પધારી યમુના,
ને દીઠાં ત્યાં નિત્યમૌવન
પણુ ન હતી પ્રપંચવિરમ્ભિતિ,
એવે નારદ વીણાધારીએ
માર્ગસૂચન દીધાં માનવસંસારનાં

કે પધારે સૂર્યતનયા ભાગતપરાએ
સ્વર્ગેયો જિનરીને.....
આત્માને સૂર્યગૃહે મૂકી,
પંચમદાબૂતના પંચતરવે;
પણ રાખી એક જસતરવ
મેધગ્રાહણ સંગે જિતરે
દ્વિમાર્ગિના કાલિન્દીશિખરે,
ને વહે વહાવનમા યદને
યુગદ્વાપરની પ્રતીક્ષા કરતી,
ને પાંકી રમરની રહે યુગચક્રે
કુખ્યાનનારે બાળલીલા
ને ગોપીઓના પ્રપચ-વિરમૃતભાવને

અને પાંકી ...?
ચમુના સચરી ભારતજૂમિએ,
બારિશ લેતી સૂર્યકિરણના,
મંદલ કાપતી કાલિન્દી રૂપે
માનવજીવનના માનવમસારે,
ને વજ્રમિએ રેતવજા પ્રેમ

× × ×

એ કાલિન્દીનો કાન્તો
એવનમોત દનો પ્રકૃતિ-લીલા મે
વિરમન મસારપ્રપચને

ધેનુ ચરાવતા હતા ગોપ -
 આનંદ, શાંતિ ને સૌમ્યતાએ.
 એવે અપાર આનંદ ચરતી ધેનુને
 ને ગરવા ગોકુળગોવાળિયાનો
 ધણે પ્રવેશીને ભેઘો
 કંસરાજ્યખરખારના એક
 મથાવી માતેલા બલિવદે;
 મથાવી ધૂમ ધમાધમ,
 ને રંગાડી ચરતી ધેનુ;
 ઉદ્ભવ મયાબ્યો ગોવાળવૃન્દે.
 “કનૈયા...કનૈયા...કનૈયા...!
 પંછી પડ્યા પુકાર.
 અને કનૈયા.....?
 રાચતો રાધિકાજીના સ્વપ્ને
 સ્વહૃદયે કરતો હતો રમણ
 અનંત સૌન્દર્યના અતરજ્ઞાનને
 પંછી મુખ્ય સાદ બહિસ સારેથી
 નિર્લેપી જોગ્યન કનૈયા
 કર્મસંસારે કર્મ કરવા
 ઝપટે ઊગી ધાયો,
 ને માતેલા મથુરાધણના વૃષભ વત્સામુરને
 દેવી દેહબળને અનુપમ જોમે
 આભે ઊછાળી ધુમણિયા દહ

ધરતીએ દાખ્યો નિર્જીવ !

અને... ?

પ્રસર્યો આત્માનંદ...

આનંદે નાચ્યા ઓવાગિયા

ને પ્રસરી આનંદપ્રભા.

ઓ સંસાર..... !

સત્યાનંદ છુજ પસરાટે છે

ગન-નિરોધની મહાદશાએ;

પણ અનિષ્ટ આસુરી-તણ

શુ અવરોધરૂપ દરી

નિરોધ-મેઘસિદ્ધિપથે ?

(૧૧)

રાધિકા-માલા-અંથન

“ સખી ! મધ્યાહ્નના ભારકરતેજ
આજ વસમાં ભાસે છે.
વાટ જોઇ જોઇ યાત્રી
તો ય આબ્યા નહિ વનમાળી ! ”
“ વૃષભાનદુલારી ! પ્રીતિના પથે
લાગે છે નયનાંના દોર,
જેમ ચાતકને લાગે ચેટક
વર્ષાના મદભર મેઘનાં
કે વર્ષાને ક્યારે સમાવે તૃણ ! ”

એ મુણી વિચારઆબે રૂળી
લમણે ટેકવી કર
નિરહિણી વૃષભાનતનયા કે
શુ પ્રથમ મિલને લાગતી દરો આવી

પ્રીતની પૂર્ણ લગન ?
 સમીર વાતા હતા સુધીર
 સ્પર્શતા વિરહિણી-દેહે.
 “ બહેની ! કનૈયો છે કામલુઆરો,
 જયઆન-નમરનાં મે કહે ૩ લોક.
 શું સાંધશે એ મુજ પ્રીતિના દોર ? ”
 “ જયઆનદુલારી ! ચક્રારને મે છે સદા મ
 ચન્દિકાની ચાંદનીના દોર ! ”

એ સદિપરવેળાએ
 રસડાલને ડેલી રાધિકા.
 ગૂંથવા ફારમખરી ફસમાળ
 મસક મસકી જીતી પછી.
 જસપટી વેસલમિથી
 “ સખી ! સાથ કે ફસવી-જુએ ! ”
 કહી એક ચૂંટ્યું કુચમ
 પરાગદું પાંખડીએ પાંખડીએ.

એના મકરંદદેસાએ
 દેલની ગદી સદિપર,
 “ સાડીલી ! વીજો એકલાં ડુપ્પ,
 ને જૂથો મનમોદન માળ,
 લૂપી-જૂપી ફસવેલીએથી.

રા છે દુરામહ વળી મુજ સાયના !
 દુલારોછ ! સંતુણના સંગાથે
 પછી સાન કરી સહિયરવૃંદને સંયરાવશે
 કે બેના ઐક્યની લાધે
 અણમૂલી એકાન્ત પગ ૧.”
 એ રસિયા સંગાથ મિલનનાં
 સહિયરવેણુને લાખ્યાં સ્વપ્નાં,
 ને ઝોલે ચડ્યું રાધિકાદેહું.
 જામિં જાડી જાયે જાયે,
 ને માંડી વાટડહીએ મીટ;
 ખણુ પાંખણુ પટપરી પડી
 એકમ દિવિત્રમે,
 ને અંબમાં લોચન ઘેરાં.
 મદધેન નયણે વારણું.
 પછી આછીઆછી યે નિહાળી વેલી
 લળી ઢળી ડાળીએથી.
 મહીં કો'કે કો'કે ફૂલડાં
 ઝડપુમધુસ્વતાની અવધે
 મૂળતાં હતાં આછાંઆછાં.
 એવી મૂળરરંએ વદી
 વેણુ વૃષભાન્નકિશોરી,
 “ સગની ! છબીલો છે નંદનંદન,
 અલભેલો કામલુમારો.

વારી જાડે છું જોળધોળ હું
 મોહનની મધુરી મૂરતે । ”
 “ દુસારીશું । આર્મિક ને અનિર્વચનીય,
 દિલને ડોલાવતાં, હૃદયપર્શી
 આજે આય વદો છે વેણુ.
 નેણુસાં નાચે છે પ્રણયજાગમાં.
 જાણે ચક્રેરી કનૈયશુખચંદ્રની
 વાદ જોતી વિરહવ્યથાએ । ”
 અને આંખ મીંચી રાધિકાએ,
 ને સપ્તણી સદિવરે કીધી સાન .
 જાના આવ તાને અધીરા આવરાની,
 અને એણે નેણુસાં દાખ્યા ।
 ને વરી રાધાકિરીશો,
 “ સખી ! પ્રીછયો છે નેણુ દાંકંતાને । ”

• • • • •

“ સખી ! કદાને આવીને નેણુ દાંકણાં,
 કે રમનીંતી ફૂલડાંના જામમાં.
 નેણુ તાની કોરમા નેહ ક છકે આંજલા,
 કે રમનીંતી.....
 મારી આખરીની કીરીમાં કાગુચ કાંનડ,
 નવનેયી દેશે સરી બ્યાબ્યા,
 કે રમનીંતી.....

અંગઅંગ-સ્પર્શને કીધાં કર-દર્શન,

નેણુકાને નેહે મુલાખ્યાં,

કે રમતી'તી....

હેયે મારે હેલતો ને કંચુકીએ લે'રતો,

હાર-રૂંગારનો મૂંઝી લાખ્યા,

કે રમતી'તી.....

પ્રણયના બાગમાં પ્રેમ-ફૂલ-ફોરમે

મારાં સાન-લાન-મનપ્રેં મેલાખ્યાં,

કે રમતી'તી.....”

પ્રતિભેદિનીની ગળે સર્વ શોભા

સો-દર્પે રમણીએ ચડી.

અને એ બિર્ધ-રમણ કરંતી રમણીએ

લજ્જના ભર્યા ભર્યા ભારે

પહેરાવી ફૂલકાંની માળ.

એના મકરંદ લેહ

દિગણ પરાય બહેલાવવા

કનૈયાએ મૂંઝી હાર-રૂંગારનાં ફૂલકાંની માળ.

પંડી માનિનીએ માન માગ્યાં

પ્રણયે એટી લજ્જના ચીર.

એનાં આવરણુ ઢેલી

અર્પી કનૈયાએ માળ

હાર-શુંગારની હેતે-મીતે.

જીને જીને સન્માન્યા
સ્નેહસોહંતા સ્વરે વદીને
સ્નેહ-વારિધિ સ્નેહ-કિરોરીએ,
■ પધારો ન દુધારા.....!
અમારાં સન્માન છે સ્નેહે.
પણ સ્નેહની શી આરી

છે અરસા આપની
કે સમયના અગાધ દગ ? ”
■ રાધેદુસારી ! ચિત્તનાં છે મહત્ત્વ
પ્રતીક્ષા કરનાર ને આત્મવ્રતના
મિત્રનના મૂલ્યાંકનમાં
ઉદ્ધિઅ બનેલા અનારદિયો
કેસા જીવિત માટે છે
અધ્યાત્મ મેલના આગમને ! ”
■ કૈયાનાય ! દેખું નથી મેલ.
મૃદુ આર્દ્રતા દેવાની
મેલનીરથી એ છે સ્વચ્છ ને પાવસંક.
પણ હશે અમમા અજગુણ કાષ
કે મોઝ પધાર્યા યુગારિ ! ”
રસગુજને ગુણ રસાં વેણ.
જીને પ્રીતી પ્રીતી

વેણુ વદા ધનરૂપામજાલ,
 “ રાધિકા ! અવગુણુ તુમમાં છે.
 તુમ ચંદ્ર સા મુખડે
 નથી સૂર્ય સરીખડી ઉજ્યતા.
 તુમ સૌન્દર્યોન્નતવલ સૌન્દર્યંદ્રે
 નથી કામચીતલતા મુમ પ્રત્યેના પ્રેમની.
 તુમ પ્રકાશિત દેયે
 નથી રજનીના અધકાર.
 તુમ સમુદ સા પ્રેમ-મનડે
 નથી પ્રણયના શોષ પડના ! ”
 અને એ વેણુ કનૈયાનાં સુશ્ણી
 મરક મલકી રાધિકાની સદિયર.
 “ કૃષ્ણજી ! દોષ નથી; એ છે એક
 મહાદોષ મુમ સદિયરમાં ! ”

અને.....?

લૂમતીઝૂમતી હતી
 વનકુસુમે ખેલતી વેલ,
 એની આડ લીધી
 શરમાઈ ચાણી સદિયરે
 કે કૌમાર્યવંતીના કોડને
 કુમાર આજ પાંચરાવશે
 લો'વાય ને લૂંછાય નહિ એવા

સ્થામ, સુંદર રંજ છાંટી,
ગોરીના ઝે ગોરા રંજે
શું રહેમે ધનસ્થામની રંજ-છાંપ ?

અને દૂરદૂર ચમુનાકાંઠે
સાણી સહિયર બિબી અકેલી,
મિલાવની કાલિન્દીનાં વદનંતાં નીરે
મનડાના મધુર તરંગ.

અને કનૈયા-રાધા
બેઠા મીઠી વનરાધામિ
" રસેશ્વરો ! ત્વ રેસાબા રસોદાનમાં
પ્રથમ બજારીને પ્રેમનો પાઠ । "

" રસેશ્વર કનૈયા ! હું છું નિમિત્ત
પ્રેમ-પાઠ-બજારે,
અભિનવ પ્રીત વધે વધે છે,
મૃત્તિ પુકારે છે એનો કમ,
હું નર નારના નિત્ય આકર્ષણ
હું મેં વારી મહા હું તુજ સ્વરૂપે । "

" રસિકી ! હું મેં મુગ્ધ બની વેચાએ
તુજ હરવ-કમગની જો અનેરી મધુરનાએ । "

" કનૈયા ! હું નેચાળી વણખુરે,
જણ આક દવે મુજ મ'વ । "

= રસિની ! મૃત્યાકન પ્રેમના નથી
 ન્યા મળ્યા મનોમન.
 તુજ અંગે છે ભર્યાભર્યા માધુર્ય,
 ને કામણુ છે પ્રણયકનરાગાં બુકીએ.
 કેટકેટલા ગોનાગિયા ઘેવા કીધા છે ? ”
 “ ન દકનૈયા ! ઘેવો કોધો છે મેં અણુનમ ગોનાળ
 મરવો ગોકુળ ગામનો.
 શા પદ્મી અન્યને ઘેવા કરતા ? ”

અને ફર મરવો કોનાકન
 ઘેવું ચાર તા ગોનાગિયાટુંદે,
 ને અમક્યા રાધિકાદણું,
 પણ શાત ગોકુલેશ્વર
 જ દાનન-કુળે વઘા,
 “ રસિની ! વાસળી સગાયે છે
 કીધી કાલ કીધા વચન રમરીને.
 ભણાવીશ ને હવે રસિના ર-ર ? ”
 “ કનૈયા ! સા રે ગ મ પ્રથમ શીખ.
 લે વાસળી તુજ જોઈએ,
 ને સામવેદના વગાડ ચાર સ્વર.
 ‘ સા ’ મા છે સત્ત્વગુણી સસાગ,
 ‘ રે ’ મા છે રસો વૈ સ. ।
 ‘ ગ ’ મા છે મગનઉડ્યન પ્રણયના,

‘ મ ’ મા છે માયા. મહિમા ।

‘ સા ’ વગાડ, કનૈયા ! ”

અને વાસળી બીજ,
ને સ્વસ્વરે રેવાયા
નાદબદ્ધના મહાન સૂર !
સુનિઓના ગુંજ રળા ગુજન,
ને સુણી રાધિકા ડોળી
મનમના મેથીને માન
કે સ્વરસાનનો
છે એ મહાત્મા નેશ્વર.

શુ અને બધાવે

રાધિકા સગીત !

એવે વધે ધોધાદ

ચરતી ધેનુ ને એવાગિયાને હ દે.

કો'કના સભગાયા પમરવ.

“ ગુરલીધર ! કો'ક આવે છે સમીપ ! ”

“ રાધે ! સમીપે સચરતા રનેલે બીજરી

આપખુ એ પ્રીતે બેસશુ.

હું વગડુ ગુરલી,

ને તું કરજે જાઝરજમકાર.

પડીક રમગુએ મડમે

મળતી એ કુળનમતી ! ”

" કનૈયા ! લોકજનમમરમદ પરદરીને
 શું રાધાનાં કરાવનાં છે વગોત્રીનાં ? "
 અને બિડી વૃષભાનતનયા,
 પશુ પાવવડાની કાર જાલી
 નંદકુંવરે તાવ્યાં ચીર,
 ને બાલીને અંજેથી સરકી
 રંગલીલુકી આદણી !
 " રૂપકુંવર ! સાં માંડાં છે આ તુલાન ?
 જાણશે આવતો ગોવાળ,
 ને મેંએમેંએ પ્રસારશે પાત ! "
 " રાધા ! શ્રવણે સુખ પામશે
 ને આપણુ લીલાનાં ગારો ગીત ! "
 " લાલા ! નક્કંટ-નિર્લજ્જ વાતડીએ
 શીદ મૂંઝવે છે મુને ?
 જગતે જવાડા ધશે,
 ને પિતા-માતા મુજ
 અવરોધશે ભાવિ મિલન આપણાં ! "

અને કનૈયાએ મેલ્યાં
 લજ્જાકુમારીનાં લાખેણાં ચીર,
 કામણુગારાં નવાવતાં નપાણાં
 વૃષભાનદુલારીનાં અંજેઅંજે,
 સૌન્દર્યનાં કરતાં રસપાન.

અને એ ઝોલતી હતી ઝોલણી
 એવે પગરવ વધ્યો,
 ને રાખા લપાણી
 લૂમની વેનડીની ઝોલે,
 ને પ્રકટ્યો એક ગોવાળગાળ.
 " કનેયા ! ધૂમ મગી છે મહાધમ.
 પર્વત શું એક પ્રાણી,
 ફૂર, બહાજુ-અપેસાએ
 ફાડે છે મોટું મોં !
 તુજ વિના કોણ ઉગારશે ? "
 " બાળગોવાળ ! ધીરજ દે સર્વ ગોવાળિયાને,
 ને મંચર પ્રથમ છું.
 પગખીપગખીએ દોરાઉં છું છું.
 પજુ છપાપો છે અરી એક ચેર
 મદામજુ મુજ ચિત્તાયં દરીને;
 પાણું લઈ દુ આઝ્યો અવરવ ! "
 અને ત્વરાએ દોડ્યો બાળગોવાળ,
 ને છાની સંતાપેલી શીખી,
 " ચોર.....ચોર.....! "

અને અવરેખીને વડી
 વપગાનકુમરી ત્વરાએ,
 " કનેયા ! કમ ગોખ વાર્યે વર્મે જમાવર !

રંગનડ છે ઘેનુસમૂહે ! ”

“ રસિની ! પ્રણય શીખું છું ને

તુજ પાસ ? ”

“ કનૈયા ! પ્રણય શીખવાનો નથી અવસર.

કર્મસંસારે તો છે કર્તવ્યભાવના.

ભણે એ જગ જીતે.

સંચર તુજ કર્તવ્યનેમે.

પણા દિ' સંગાથીલા મિત્રનના

છે રસદંદાવનવનસાધએ ! ”

અને ખંસી સંગાથે

સકુટી દીધી રાધિકાએ !

ઓ જગત... ..!

કેટકેટલી નીવડી છે જગતે

નરને નિવડાવનાર નારી—

કનૈયાનાં ભાવિ ધાતી

રાધાકુમારીઓ ?

(૧૨)

ળકાસુરવધ

એ મચી પમાપમ

કૌંધાને અદ્ય ભારી.

એક દાડયો, ને બન્યે ત્વરાએ

કૃષ્ણને કાપી પાત કે

પદાડ સરીખડું બક પ્રાણી

ગેવાગિયાને આબુ' છે મરી જ્યા.

ને કૃષ્ણે નિદાજ્યો . . .

ચાંચ ઉપાડનો ને ખીડનો

એ દુષ્ટ મ ત્રચકવલ્લ બકાસુર,

ચાંચે બાળ્યા તે ઉદરે લેતો !

એ દત્તી કંમળગ

બક દેવની કળાએ નિજાવેલી

મમુનાના ધેનુચરતા કાદે,

કે કૃષ્ણ જો પૂરાય મલી
તો કસની ભાવર લાગે ।
પણ વાંચના કેટકેટવાની

ફળી છે ? .

પ'ત્રી કનૈયાએ કર્યો દૈત્યપાપચકે પ્રવેશ,
ને હમમગ્નુ ગોપીટદ કે
હાની બેદદ કરે છે ગોપાગ,
પગ પીરજ હતી કૃષ્ણદેવે
પ્રતીતિ દતી નિજ સામર્થની એને,
અને પ્રવેશી કનૈયાએ પ્રજાગતો ગડી
કાલસાકડી ને કાન્ય સી ધર્મો
ધખધખતો પ્રજામિત અગ્નિ,
ને દૈત્યપાપચકસ ચનન
અગ્નિએ ગાળી અરોધ્યુ.
પછી ચાચ ફાળી રહી
ને મચ્યો કાવાદન ખૂન...
કે કૃષ્ણે દણ્યો બકામુર

° ° ° °

પત્રી . . ?

નદરાય આવ્યા ત્રરાથી,
ને હાફતા આવ્યા ધરોરાણી,
નજગોપી ને ગોપ સગાથે
પગે ગોવારણ માતાએ લીધા

ને કૂંઠડે વધાવ્યો કુંવરકહાન,
 ને આશિષ્યા નંદરાય દરખલયા,
 “ અનેક અનિષ્ટ તત્ત્વ નષ્ટ હીપાં;
 ગજી એક નષ્ટ ક્ષીધું કનૈયાએ આજ.
 યજ્ઞોરાણી ! ગર્ગ્યાચાર્યનાં વેણુ
 રમે તો છે ને રમરણાએ ? ”
 “ રાજન ! પૂતના મારી
 તે દિ'નો પારખ્યો'તો સાત । ’
 અને હેસનાં મજાજુંદ નિદાણતા
 ઘડીક થ'બ્યા નંદરાય.
 અને વહેતાં દનાં યજુનાનાં નીર,
 ને કાંઠડે ચલનરદિત બહાસુરપાપવંન
 કહેતું હતું જમનસમસ્યા કે
 દભના મેયન છે સંસારે
 પારો દાગવાના પરમ નત્ય પર;
 પમુ નિહાતે કુષાબ્યુ' છપાય છે
 શાં પરમ સત્ય !
 ત્રિજાગ્યાવાધિતે ગત્યતરણ ॥

(૧૩)

અધાસુરવધ

ઐ આદ્યાત્ક હતું પ્રભાત.

ધેનુ ચારંતા ગોપજનો
 ધમુનાને તીરેતીરે
 નિદાળી બકસુરમૃતકલેવર
 આગે ધપ્યા ગોજન એક,
 શ્રેષ્ઠ ત્યાં હતા ચારા
 ધેનુઓની તૃપ્તિ કાજ.
 ચરંતીતી ધેનુ ત્યાં ચારા,
 ને ગરવા ગોપાળ
 કામળી, શીકાં, વેગ, વેલુ ધરી
 આનંદતા હતા આનંદકીડાઓ,
 પણ સદેહ હતો
 મધુરાના કંસગજનને
 કે જી ભાગિનેય કૃષ્ણ, ગોસમૃદ્ધ.

ને કૂંડે વધાવ્યો કુવરકદાન,
 ને આશિષ્યા નદરાય દરખાસ્યો,
 " અનેક અનિષ્ટ તત્ત્વ નષ્ટ કીધા,
 નાહી એક નષ્ટ કીધું કનૈયાએ આજ.
 મરોરાણી ! ગર્ભાચાર્યના વેળુ
 રમે તો છે ને રમરણાએ ? "
 " રાજન ! પૂતના ગારી
 તે દિને પારખ્યેલો લાલ ! "
 અને હેવના મગજ દ નિહાળતા
 ધીક થાંબ્યા ન દરાય
 અને વહેતા ફળાં યમુનાના નીર,
 ને કાઢે ચમનરહિત બકાશુરપાપન
 કરેલું હતું જગતસમરયા કે
 દભના મયત્ન છે સસારે
 પાદો લગનાના પરમ તત્ત્વ પર,
 પગ નિકાલે જુપાબુ છપાય છે
 ગુ પરમ સત્ય !
 ત્રિશાળવાધિન ભવ્યતત્ત્વ ॥

(૧૩)

અધાસુરવધ

ઐ આદ્યાદક હતુ પ્રવાત.

ધેનુ ચારતા ગોપજનો
 વમુનાને તીરેતીરે
 નિદાણી બકાસુરમૃતકવેર
 આગે ધધ્યા યોજન ઝોક,
 શ્રેષ્ઠ જ્યાં હતા ચારા
 ધેનુઓની તૃપ્તિ કાજ.
 ચરંતી'તી ધેનુ ત્યાં ચારો,
 ને ગરવા ગોવાળ
 કામળી, સીંકા, વેત્ર, વેણુ ધરી
 આન દત્તા હતા આન પ્કોડાએ,
 પશુ સદેહ હતો
 મથુરાના ક સરાજનને
 કે છે ભાગિનેય કૃષ્ણ, ગોસમૃદ.

વ્રજભૂમિએ અવસ્ય
ન હોય અન્ય બાળનાં
મદાન ચમતકારી કાર્ય.

અને પછી પાડ્યો કંસે
વિગ્નન-તંત્રવિદ્યા-વિચારદ
અપાસુર મદાનજિયાને,
પછી ભ્રજ પાથરી એણે
તાત્રિક વિગ્નનના બળેબળે,
ને સજ્યો મોટો અજમરદેહ,
મોજન જેટલાં એનાં લંબાભૂ.
રથના નાના પગાડ રીધા !
મોં બળે મોટી ઝુલ્મ,
મદો અપાસુરનાં દનાં
પાપે અર્ધા પાપમાનસ.

એ પારખ્યાં ફેંચ્યાએ
ને વેળું કણાં સંપ્રાપ્તિએને,
" મરવા મોક્ષગોવાલ !
માયાની બામે છે આ
દનિદ્રાવિગ્નની અજમર.
મદો છે અપાસુરી પાપ !"
એ વેળુવે.....

પ્રવેશતા લગીર ખમચ્યા
 અજગરના મુખદ્વારે ગોવાળ.
 ભીરુએ પાછાં ભર્યાં ડા,
 ને વઘા શેષસોદંતા ગોવાળ,
 “ કનૈયા ! પાપીનાં ફોડશું પેટ.
 તુજ સરદારી ને અમ સાથ
 પાતાળનાં ચે ચીરે પડ,
 આજને ધરતીએ દાગે !
 શી છે આજા દહે ? ”
 “ મરવા ગોવાળ ! થંભો લગીર.
 મરતી છે ગોવાળસેના.
 મર્વિંદ બલું છુ નિદાળી નેહે;
 પણ છે આર્યસેનાનીની રીન
 કે મોખરે સેનાનીનાં પ્રયાણ.
 ને સંચરું છું હું આગે ! ”

અને ડા ભર્યાં કૃષ્ણે
 અજમરની મુખગુહામાં,
 ને અનુસર્યાં નિયંત દેયે
 ગોકુળનાં ગોવાળ-ગાળ.
 પછી અજમરમુખદ્વાર મિત્રણ,
 ને મહીં રહ્યા કૃષ્ણ.
 એ નિદાળીને.....

ત્રિમાસણાએ મુંઝાયા ઓપાળ;
મનનશુકલ મનડે ભાસ્યા
કે કેવી આવસો ભાવિ પળ !

જને મધુરાનગરીએ
આનંદમય નાચ્યું કંસ-દૈત્યું
સુણી અપાસુરચક્રેથી
વાયુ-આદોલને પાદ્યો સંદેશ
કે 'કૃષ્ણના જીવન-અંતને
રાખ્યો એકની નયો વાર !'
પણ કૃષ્ણે રૂંધી વાયુનગી
અપાસુરચિત્ર 'ચિરાન-વંત્ર' ની
મુક્તિમયુક્તિ ને દેલબધે,
જને મદી વસ્યો અપાસુર
મુંઝળાયો શ્વાસરુધને.

એ હતો મર્મરપથ
અટકારતો અપાસુર-પાપ-સગલન
પણ મુંઝવ્યો મુકી માથે,
ને બેઠાયું જાદુરંધ્ર.
પણી ચિરાતાં મરણ
ગ્રાહ્ય ભયો આખવાયુ ॥ એ,
ને એ હતી પુર્ણાદુનિ

અધામુર-પાપ-વિતાન-તંત્રી.
 હર્ષનાદ અસર્વો સર્વત્ર,
 આનંદા ગરવા ગોવાળ
 પુનઃ કનૈયાને નિદાગી
 શેમકુરાળ આવેલા હૃષીને દૈત્ય !
 ઓ જગત.....!
 ગ્રેરણા વિના પારએ કષ્ટ,
 ને કરે ક્ષિતકરી કાર્ય,
 અપ્રેરિતપ્રિયકરણમ્ સમ્યક્ ।
 એવા યોગેશ્વર કો'ક જ
 પૃથ્વીએ કરે છે પાવનકરી પગલાં.

(૧૪)

યમુનાતીરે

એ હતું યમુનાતીરે

રમ્ય ને રસાળું પ્રભાત.

ઓલી ધૂમતી હતી એ.

અનેરી હતી એની પ્રતીક્ષા

કો'ક કામજુગારાની.

એ ય કામજુગારી હતી.

ઉત્લાસ કોંઈકાઈ મુખડે,

ને ભૂકડી-બચ દત્તા રસાળ.

ચન્દ્રવદન સોભતા મુખડે

કળું-કુલમ-ચૂલનુંની

ખાડીએ છી પાડીંતી પાંડ,

ને કંઈમા દત્તી કુમુદમાલ

ચૂલની ઉરદેશાએ

કહેશે કેના વધ્યા દરે પરાગ ?

ઊરકુસુમના કે કુસુમઊરના ?

એને અંગેઅંગે.....

યોવનના હતા પરિભવ.

ગમત હતાં દેમે સોણાં

કે ગમર ગુંગે ઊરકુસુમંગામે,

કેસરલીં પણના છંટકારે અંકાય,

ને કુસુમગીએ કરે રંગન

પ્રેમમંડપની શીતલ છાયે

દહધતે પ્રણયઆસિંગન.

અને લગ્નમણીના છોડ શી

એકસડી લગ્નએ લગ્નમંડ.

પછી ધૂંધટકે તાવ્યો પ્રણયે,

ને રમી અકેલાં રિસામણાં.

એ હતા પ્રીતિના પાદ.

એને લખ્યા હતા પ્રણયના ધતિદાસ

પ્રેમશરની પ્રેમસૃષ્ટિએથી, મુણાતા હતા

વજ્રભિ ટંકવને સંકેશ.

અને.એ અકેલી દરી

કાલિન્દીનાં નિહાળતી નીર,

" ગોપી યમુના ! તારા છે વહંતા તરંગ,

ને મારા છે એકનિહ તરંગ
 કેન્દ્રિત કનૈયાભાવે.
 પિઠાણું છું હું અભનું અભાંક
 'અહ ઘણાસ્મિ' ના શાનમાર્ગે;
 પાત્ર પ્રેમબક્તિ મુજ
 -હું જુદાનનગરીની-ને ચે
 કૃષ્ણ-આરાધિકા બનાવે છે ! "
 એવે 'કુ...ઉ...ક' કોકિલા ટૂંકો
 પ્રભાતના પ્રીતિપા સ્વરે,
 અને એ ચે ટૂંકી
 રસ-કોકિલા કનૈયાપ્રેમની
 પ્રભાતના મોહભર્યા માઠ રાગે,
 માર્તી, ઉડાસતી, રાગ્યંતી :

• • •
 " મારા મોકુળનાં ગરવાં ગામ રે,
 મોકુળનાં ગરવાં ગામ,
 મારા કા'નાનાં કોડીયા નામ રે,
 કા'નાના કોડીયા નામ.
 મોરાલખૂટી હુ મોકુળિયાની,
 બિમ્બી ચમુનાને તોર.
 રેન્દુ ચરતી મોચાગિયાની
 ચેલી રે ચેલી મલ્ખીર

મારા કા'નાનાં કાડીયાં નામ રે,
ગોકુળનાં ગરવાં ગામ.

વેણુ રેલી ત્યાં યામગિયાની,
વાતા પ્રગુણના સમીર,
કાડીયા કાળા રસિક રસિયાની
હેલી રે હેલી દુ' અધીર.

મારાં ગોકુળનાં ગરવાં ગામ રે,
ગોકુળનાં ગરવાં ગામ ! ”

એ જાંઝરનો છેડો હમકો,
ને એ ગીતસમાપ્તિ હતી;
પણ ન હતી સમાપ્તિ
ગાનારોના હૈયાની પ્રેમસરાવલિની.

એવે સહિયર આવી.

“ વૃષભાનદુહારી ! શાં માંડ્યાં છે અકેસાં
લાસ્યવલ્યાં લાસ્યનૃત્ય ?
યોગસમાધિએ તો નથી ને
યોગેશ્વર કનૈયો ? ”

“ સખી ! અહીં નથી કહાન કુધર,
પણ છે મુગ્ધ લેલીની એકતાર વેણા.
મેં નહોતાં માઝ્યાં લાસ્યનૃત્ય.
રીએ નહોં લાસ્યનૃત્યે કહાન
ને હોય સમાધિસ્થ એ.

યોગી મહાદેવ જટાધારી
 ઉમાના લાસ્યનૃત્યે મોહ્યા દતા;
 પશુ પત્રી બાળ્યો કામ.
 પશુ પેશુ છું કનૈયાએ કે
 પુષ્પધન્યા ભે મારે છે બાણ
 તો કહે છે 'હજી માર.'
 એને જીતવો છે સદેહે કામ.
 એ છે યોગેશ્વર કૃષ્ણ.
 એની યુગયુગની યોગેશ્વરતા
 અવશ્ય દરી આ અરનીએ.
 નહીંનર ન મોહે મુજ
 મનકુ, સખી ! "

ભાનુરાગના સોહતા કિરણ
 મધુનાનીરે કરતા દતા સ્નાન.
 બે બદેનક શી સદિયર ગિળી
 મારગડે માડની દતી મોટ.
 પ્રભાત આજ રમણે ચામુન્દ.
 કહિંદ્રનાં તશ-શાખા-વેલ-કુસુમે
 દેવમની કે કર્તાતા પિયકારી
 રમ છાટના રમી દેવિનિ

અને કમ અર્પા.....

એ મોઝગવને એ સદિયે,
 “ મપ્પી ! ધનરયામ કનૈયાના
 કે’ દી લોવારો વાગ્યા રંગ ”
 “ જાભાનદુસારો ! દછ પ્રજ્વળની જોતી છે
 ત્રીણીત્રીણી આછી પામરી,
 એવે ભારી સુંઘાર-સપ્પાની ઉખા,
 મં વીનરો રજની સારો ? ”
 “ સજની ! સુણજે એક વાત.
 રજની પીતરો રસિયા સંગે,
 રંગ વાગીયાગીને
 એકએક રેવારો રંગ;
 પછી રાધા જનસે સ્થામ,
 ને ગૌર જનસે મોપાળ ! ”

એવે વેલુ વાગી,
 રમ છવકતી, મીઠી, મધુગી;
 ને ઝગકયા ગધિકાકર્ણ.
 કાનિન્દીનીર ડાન તાં ભાર્યા,
 ને ડાલ તોડાવ તો આળ્યો
 ડાવરિયો નંદકિશોર.
 “ ડાનગિયાજી ! કયા ડાવરવને પધારી
 મુગટ ધર્મો ડાવરગૂંથ્યો ? ”
 “ રાધા રસિધી ! રસડાવરઆગે રમતાંતાં

ડાહરકળી શાં ખેલતાંખેલતાં
 ત્રગ્જાળ ઓવાળ
 ને ત્રગ્જાળ કન્યકાઓ,
 એવે દીધો એકે મુગટ ગૂંચો,
 ને અન્યે ઓપાવી જમીને
 જાંધો ડાહર-કુમુદમૂલજાં,
 પછી એકે જાણિકાએ માળ અપી
 ને આશિષ દીધી સૌન્દર્યે જીતવાની. "
 " કૃષ્ણજી ! પછી જીત્યાં સૌન્દર્યે ? "

એ વેણ વહી સરિયર
 રાધિકાનેજુલે દસીને.
 એના પ્રત્યુત્તરે દીધા
 મુગમુદરાગ પ્રાગ્જયેગેશ્વર કનૈયાએ,
 " રસિમીની રસઝરી અદ્ભુતરિખો !
 પ્રેમે જીતરા આગ્યે છું
 મજામેજ સૌન્દર્યભગિનીના રસિમા
 મંદા મેઢા અદ્ભુતસૌન્દર્યે ! "

અને વાવા સમીર
 સૌન્દર્યજગતના, ઓજસપૂર્ણ :
 ને વરી સૌન્દર્યઆવરીપતી રમજો,
 " કનૈયા કાવનાં હે વાક્યાગુણ "

બોલ્યાને ભરમાવવાના.
 શાળો પેખી કરી પ્રીત
 કે વ્યાગતુફાની હું રાખા
 શાળી સદચારે ધર્મશઃ
 પગ આજ ભાણું છું કે
 છે શાળપણના માંસા,
 ને ભામે છે નું સવાયો તુફાની. "
 " રાધાદુવારો ! ઉથનાવ જગત-ખતિદાસ
 ને શોધ મહી થી તુજ પ્રશોતરી
 કે કેટકેટલા વ્યાગતુફાની
 વયે શાણા બન્યા છે ? "

રાધાદેયાનેણુવે

ધ્રુમતુ ભારયુ બ્રહ્મનું બ્રહ્માડ.
 રિપની ફરતી ધરીએ
 યુગચક્ર ફરતું હવું યુગાન્તરે
 દાપરએ જ યુગદાપર
 શું આજ ફરી અવનીએ દતો ?
 એ મધા ને એ કહાન !
 અને પ્રસર્યું અનંત યુગમવક્રામણુ
 રાધિકાના રસિલે મુખડે
 વહેતા હતા કાવિન્દોના નીર
 કાળના કહેતા ખતિદાસ

“ કનેયા ! બાપે ભાષે છે યુગદ્વિપરતું
કે નટખટ નંદદિશેષર
જંદાવને તજી બાગઉધામા
ને તજી બેગંતાં કિશેરલુહાન
ભારતનું કરશે મહાભારત,
વિશ્વભારતનાં સેવનું સોણધાં ! ”

જો યુજી રક્ષાં વેળ
ને સખાધાં આભઅંતરીક્ષે,
શું જમને યુગપરિવર્તનના
આયેખ્યા પ્રતિદાસ ?

(૧૫)

પ્રહ્લાગોપ-ધેનુ-હરણ

એ પ્રમાન હતું અક્ષરોડે.

મરખાટે અઘાણ બિમા'તા
અઘાણિએ નિદાગના સપ્તલોકને,
એને સુધ'લોકે ફીકું એમણે.

માત'ડરાજના સુવર્ણમહેલે
હજી પોદ્યા'તા દિનમણિરાજ.
એવે સોહંતી શ્યામ ત્યજી
ઉધારણી અધીરાં જામાં.
અરતઅરત હતાં ચીર
રજનીના રંગ-રમણે પોલી બિડંતીનાં.
એક જ લટ બિડતી'તી કપોલે.
શિથિલ હતાં જામેલીનાં ગાન,
વીરસનાનની તાજમી બિના

ધેણુર ભરી'તી નખણે નીંદરડી.
કંચુકોની છૂટી હતી કસ;
ને કુસર-ચંદન-લેપન-છાંદણું
ઉરથી સરી ઓડણીએ
• દીપાવતી'તાં નવનવા રંગ.

એ નવરંગીલી ઉષા
પૂર્વમહેષના ઝૂમતા ઝરખડેથી
ભૂમૌકે ભારતવર્ષખડે
મળના મોવાગિયાને નિદાળવા ઊભી હતી,
શું પતિથી થે જાની ... ?
થયું..... ?
શ્રુતિઓએ શબ્દસ્વરૂપ તત્ત્વમાં,
ને આયત્રીએ યાત્રા દત્તા સકામસંગમ
મળકિરીર કૃષ્ણકનૈયાના.
એવો પરમ-સોદય-કિમોર કનૈયો દત્તો.
એના આનંદસ્વરૂપે
રમણીએ મડની સર્વ પદ્ધતિઓ.
શું ના નિદાળે એવાને
ઉશારાખો પ્રીતે ?

જાને ઉષાઓદયો
પ્રમગ્ધની રંગ ઉદયાગમે

હિડી અનેરા સમીરે,
ને એના ઝલકસમીરે જાગ્યા
પોદંતા પ્રભાતદેવ.

પણ પછી એ બેની વાત
ન સુણાઈ અઘાજીથી.
ને પછી અઘાએ પ્રાન્ન્યા માર્તંડર
વાયુદેવ-શકિતનાં લઈ માધ્યમ,
“ સૂર્યદેવ ! રોજ પ્રકાશો છે
સમગ્રોક ને સપ્તસાગરે.
શા છે વર્તમાન પૃથ્વીગોકના ? ”

અને પ્રભાતસવારીએ
ચડંતાં ચડંતાં માર્તંડરાજે
ધડીક થોભાખો સપ્તધોડીસો રથ.
“ અઘાજી ! જરતખંડે શોભંતા મજે
રમણાએ ચડી છે વનની વનરાધ
કનૈયાના યુગ-અવતરણે ! ”

અને અઘાજીએ.....
કૃષ્ણદર્શન કરવાના ઉલ્લાસે
ખૂલોંકે સંચરવાનો કર્યો નિર્ણય,
ને સદેશ પાઠવ્યા સ્નાન કરંતાં અઘાણીજીને

કે સંઘર્ષા છે ભૂલોકે
કે' અનિવાર્ય કાર્ય નિમિત્તે

અને એ ભૂલોક.....

મહી ભગતખડે વજ્રભૂમિ રસાળ,
મહી સોદંતી શાન્તા કનૈયાની
સપ્તસોદાએ ભારી શ્રેષ્ઠ,
ને ધધ બ્રહ્માજીને રૂપધર્મ,
ભાસ્યા એમને નિજથી ઉચ્ચતર કૃષ્ણ,
ને પછી પારખ કરી જાણુ-રા
કે અવતારી છે કે અન્ય કોઈ,
અને બ્રહ્માજીએ...
માયા પ્રસરાવીને ધેનુ ચરંતી આકર્ષી
લીલુડી ધરતીએ દુઃસુદર.

એવે યમુનાજીના ગોચરતટે
ગોવાગિયા લેતા હતા
મહી-માખખનાં રસભોજનિયા

એવે એની .ને
દિગ્ધ ગધ અન્યની
દુઃ..દુર ને પછી જાગે
દશમની અયોધની ક્ષિતિગે

અહસ્ય થતા ધેનુધનૈ.
 " કનૈયા ! ચરંતી ધેનુ આજ
 મજના વટાવી સીમાંત
 આભે અલોપ થઇ કે
 પૃથ્વીતટે ! "

એવે વઘો બીજો,
 " મિત્ર ! આભે સંચરે તો
 એના ફાડી ગારંભા
 કનૈયો મજબૂમિએ આણે
 આભ ને ધેનુ સંગાયે ! "

અને વઘો ત્રીજો,
 " સખાવૃંદ ! ધરતીને યે કનૈયો ફાડે,
 ને શેષ પર ચેષચેષ નાચી
 શેષ પાઠી સપ્તસાગરના
 મજે લાવે મોકુળધેનુ ! "
 અને પછી સંગાથીલાં હાસ્ય
 સુંઝ રણાં, ને રણાં મલકામણાં
 ગોકુળના ગરવા ગોવાળ મુખડે.
 અને.....?
 " મોપજન ! સંચરે છું શોધે ! "
 અને કનૈયાનાં લારાતાં એ

" રાધિકા ! મુજ મનગના રચની

સારથિ બન તું આજ

ને જિતાવ..... ! "

અવરોધી મલકામણે હસી

રસિલી પણ કર્મબાવ દીપતી,

" કનૈયા ! નહિ પુરુષ પ્રકૃતિવિહોણે,

ન જિતાવ એકલાં જગ ! "

" રાધિકા ! જગમાં છતવા સંભામ

કેટકેટલાએ નારીસાથ લીધા છે ? "

પ્રકૃતિસુસલ મલકામણનું રહસ્ય

કહેતું તું નારીત્વના ઇતિહાસ.

" કનૈયા ! રામાવતાર ને રામપ્રતાપિનિષ્કમણ

યુગત્રેતાની છે અમર વાત.

કેકેયી હતાં અપર માતા રામનાં,

આસુરી રાજાવી હતી જેમણે

રામને પાઠવીને વનવાસ.

એક દિ' એ દશરથગજન સંગે

સમરાંગણે હતી સારથિ,

ને તૂટી રચની ધરી,

પછી કરમકેળે દીધી આડ,

ને રથ હાંકી જિતાડ્યું સમરાંગણ.

છે ને એ નારીસૌધના

અમર ઇતિહાસ ? "

મરણં વહેતું હતું,
 ને ગિરિમાળની ઊંડી ખીણમાં
 શિલાએ બેઠી હતી રાધિકા,
 ધીક કનૈયાઓએ નિહાળતી
 કે આભનાં કરની નિરીક્ષણ.
 દર્શન રાધિકાને સમ્યક્ એવે લાધ્યાં.
 બ્રહ્માંડ ડોલતું તું કનૈયામુખડે.
 સપ્તલોક ને મહી પૃથ્વીલોક.
 અનંત મહેની ઉપર પ્રભા
 બાખતું તું કનૈયામુખ ભાવિષ્ણિકાસ,
 ભૂતકાળધતિકાસના કહેતું મર્મ.
 “ઓ અવતારી ! જગત પારખ.
 ‘સર્વે વિષ્ણુમયં જગત્’ની અકળ ભાવનાએ
 સર્જન કર ધેનુ-ગોવાળિયાનાં.
 તત્વશક્તિએ દેહ થડ.
 સૃજ લેહાન્ પંચતાલિકાન્ ।
 ને આત્મભાવ વિસ્તરાવી
 પક્ષોઽહમ્ બહુલ્યામ્ ।
 એ બ્રહ્માંડ સમસ્યાએ
 રમણ કર આત્મચૃષ્ટ જગતે.
 રુદ્રાયા સતિમામકત્વમ્ ।
 એ ૬ બ્રહ્માંડધૈયાની
 મહામહેન ભાવદીપભાવના ! ”

આરાધિકા વૃષભાનંદુલારી.

“ કનૈયા ! યોગેશ્વરસિદ્ધિ

પ્રાપ્તી છે કયા પૂર્વજન્મ ? ”

“ રાધિકા ! મુગ્ધને નથી પૂર્વજન્મ.

ચૈતન્યરૂપ, બ્રહ્માડિ અમર છે આત્મતત્ત્વ,

ને રચૂલ ઢંકાયેલો સદ્ગુણદેહ

વણુમીઝયો સંસારે છે

એવો છે સ્વર્ગે ઢાંક્યો

પણુ દિવ્ય દેહ.....

પણુ એથી પર, બ્રહ્મલોકે

ને વિષ્ણુરથાન ક્ષીરસાગરે,

રાને વિદેહી છે શ્વપતત્ત્વ ! ”

“ કનૈયા ! કયા તેં વિદેહી

ક્ષીર-શય-શય્યાધારી;

અને શુ’ ભક્તમીરાણી એ...? ”

એ વેણુલે.....

મોહનની મધુરી મૂરતે

પહી હાસ્યની ધાર.

“ રાધિકા ! નિરાકાર ને નિર્વિકાર છે

પરમ ચૈતન્ય પરથ્વજ.

નિરાકારો નિર્વિકારો નિરચ્છોડહમઘ્વયઃ ।

નાદં દેહોઽસદ્ગુણે હત્યેવં જ્ઞાનલક્ષણમ્ ॥

કે રાધા-કનૈયાના નિર્લેપ પ્રેમના

હતિદાસ યુગ દાપરે આલેખાય.

શી વળા દતિદાસે અમર

બનવાની લોકપ્રતા ? ”

અને સર્પાં મુખડેથી દાસ્ય,

જે ગ્રીત્યાં અધરે આરાધિકાએ.

“ મુરુવર્ષ ! શી શિક્ષા મુજને દવે ? ”

કનૈયો દસ્યો, દરયો

મરકતો, મરકતો કહંતો,

“ શિષ્યે ! તણુનરે છે શુદ્ધિની અવશ્યકતા.

છે તુજ રસભોક્ષુપ મનમ્રએ

એ શીખીરા પાઠેપાઠે;

પણ પહેલાં તુજ મુખકું ને અધરો,

સર્પાં છે બ્યાંથી વેણુ

લોકપ્રતાની વાસના બર્ષાં,

પ્રેમ-હતિદાસ-અભિલાપ-પૂર્ણ,

એ મુજ ચુબનરસપ્રજાએ

મુદ્દ કડં છું આજ ! ”

અને ઝેરી વનવનવનરાઇ,

વાયા પ્રણયના સમીર,

‘ કુ...ઉ...ક ’ ટહુકી ઝેરિલા

ઝગકતી આમતેમ નિહાળતી,
 એવે દીગી રસમૂથણી
 રસો છે સ ને રસેશ્વરીની,
 ને કોયનડીના ચે ક પ્યા મનોરામ.
 પછી ફેરવ્યુ એણે દસમયાદાએ મુખ

એ નિહાળીને
 સનમતી વદી લગમકુમારી,
 " કનૈયા ! જણાવે ચે લગમણી કોકિલા
 લુજ નિલેખતા નિહાળી ! "

(૧૬)

પ્રહ-સ્તુતિ

“ એ! સંસાર! શાં છે તુજ સંચક્તન!

ગોપબાળ હર્ષાં માયા-માનસ્યે,
તે ચરંતાં પ્રજ-ધેનુ-ધણુ હર્ષાં,
તો ય શી જાસે છે સત્યતા ? ”

અઘાની વીતી હતી પણ,
ને પધાર્યા હતા ભુવલોક-સંક્રમણે
અઘલોકના અઘરાજન.
એવે સાંભર્યો ભૂતકાળ એમને.
એ નિહાળી સંક્રમણસંગીત્રાં અઘાણીજી
લવિષ્યનાં વર્ણાં વેણુ.
“ અઘલોકરાજન ! માયાની મુઝતાએ
ક્ષણવાર શું લોલુપ થયા ? ”
“ અઘાણીજી ! માયાનો મોહ છે મહામાયાથી.

આજ લય લાસે ॥

મુજ માયા ને અહંતાનો.

અજામેકાં લોહિતશુક્લકૃષ્ણાં

યદ્દીં પ્રજાં જયન્તી સરૂપામ્ ।

માયા છે આત્મપ્રકાશઅવરોધક,

ને અહંતા ને મમતા આવિર્ભાવ

પ્રકટાવે છે આત્માએ;

પણ સર્વ જલુ રૂદમ્ ઘટ્ટ ।

ઓ ઘટ્ટ ! દીન ભાવે પ્રાયુ' છું

ને ક્ષં' છું' ભક્તિભાવે રોધ,

પૃથ્વીને પ્રભ આજ

કે આવા અજાણુ રાખ્યા અમને ? "

એ હતું કૃષ્ણ.....

રસેશ્વરી ને રસેશ્વર

રસદેશે લેતા'તા લા'ણુ.

એવે પ્રભાશ પધાર્યા.

પૂર્ણભાવે હતાં અજ્ઞાન-બંધન,

ને સ્વર હતા પ્રાર્થનાના.

" પ્રભો ! આજ નિહાળું છું

જાળદેહે એ અનેગ પ્રતાપ,

ને ક્ષમા યાયું છું' વંદનાએ.

ગર્વ કાષ્ઠના રણા છે કે

રહે મુજ એ ? "

એ અભાવેણે

સંસારસૂત્ર વદી શ્રવમાનદુનારી,
 " વંદતા પણ વંદા દેવ !
 સત્ય વેણુ વદા આપ,
 સંકાનગગના થે ગર્વના કોટ
 રામે ને વનનગ્મેનાએ
 ધગતીએ દાળ્યા દતા,
 મેધનાદે મૂર્છિત કંપા સદ્મભાકુમાર,
 ને ક્રોધાચળ વર્ષ પુનરાગમને
 અહંકાર પરનસુત અંજનિગ્મયાના
 નંદ્યામસંત ભગતજીએ લાંઘ્યા
 તજખયાનું મારીને તીર । "

એ રાધિકાવેણુએ

દારય વેધું કનૈયાએ,
 ને ઝીલ્લું અભાજીએ
 અંશેપે સમગ્યા જાણી
 કે ક્ષીરસાગરશાપી
 અવનીએ અનર્થા છે,

અને.....

દાણુ એક વીતી નહોતી અભાના સમયચક્રી,
 ને પુન અજ્ઞાએ દીધા

હરી ધેનુ ને હર્ષા ગોવાળ.
શાં સમયસંચલન છે લોકેલોકે ।
છે ને ન્યાસન્યાસ ન્યાય
અઘડિ ચુર્ણપ્રકાશના ।

અને યમુનાનદે પુનઃ
પ્રીતે સીધાં બોજનિયાં
ગરવા ગોપાલ લાસે ગોવાળિયા સંગે;
ને ચરંતી હતી ધેનુ ગરવી
એ જ વજ્રદંડાવનની સુધીર
વાળેલી ખઠાછાએ પુનઃ પાછી પધારેલી;
ને કનૈયાની આત્મજ્ઞપ્રભાએ
પ્રગટેલી ધેનુ ને ગોવાળ
પુનઃ સમાણાં ભાસ્વાં રાધિકાને
અનંતામાથી પ્રગટ્યાં હતાં
એ જ અનંતામાં થતાં વિલીન.

દેવો દોષા ગુણમયી મમ માયા દુરસ્થયા ।
મામેવ ચે પ્રપચન્તે માયામેતાં તરન્તિ તે ॥
(શ્રી. ભ. ગીતા)

એ ખઠ શાં છે સૃષ્ટિચક્ર પ્રસરાવવાનાં
ને અકલ્પ્ય તુલ સામર્થ્ય !

નેતિ । નેતિ । નેતિ ॥

(૧૭)

યમુનાતીરે રાધિકા ને ધેનુકાસુરવધ

રેમજુમ...રેમજુમ...

ઝાંઝર ને નૃપુર ઝમકારે

આવી રાધા ઝોરી,

છનનન...હોડે નાયતી,

ધા...ધીક...ના, ધા...ધીક...ના,

તાલ દેતી મનગ્રાની ખંજરીએ,

મનમોહનની મોહાંમમાનિની.

" કૃષ્ણ !...કનૈયા !...મોપાદ ! "

પણ શું નહોતો કનૈયો !

અગાખળ વહેતાં'તાં

યમુનાનાં મીઠ્યાં નીર.

કાંડે વૃક્ષઝૂમી વનરાષ્ટ્રએ

મૈના-પોપટજી રમતાં'તાં

રિસામળાંમનામળાંના એવ મસાળ.

કાચિન્દીના બદોળા પ્રવાદે
 અનેકા કાંદાના છીછરા જળપ્રદેમે
 ભાસનાં નાનાં સરોવરિયાં
 મદીં જળે સેવવનો
 પાથરો દનો લીધુમે પાથવ;
 ને ખીલતાં કમળ....
 શીખનાં દતાં પાલવે બાલીગળ શાં.
 એને નિદાગતી રાધિકા
 નિજ પાસપાસે બમળાએ રપરાં
 કે નિજ અંગેથી જીનમને ચીં
 નીરે તો નથી પથરાયાં ને !
 અને એ અકેલી દરો
 પુકારતી પરમ સૌન્દર્યન,
 શોભન જેના દતાં દેરે.
 " નંદદુલારા !... રાખાના દેવાના દાર !
 શું કાંઈ નહીં ? "
 અને સખી આવી મણપતી મયકતી.
 " વૃષભાનુવારી ! શા છે આજ રૂપરંમ ? "
 " સખી ! કવાને કલાધર પ્રીછે;
 પણ એ કલાધરની
 અનિમેષ નિદાળું છું વાટકથી.

સખી ! વહે છે યમુનાપ્રવાહ.. ”

અને વજ્રા સંગીત-પ્રવાહ :

“ યમુનાને કાંકડે નિદાગતી,

રે...એ...એ...એ...

કા'નાની મોહકી વાટડી.

×

ગોકુળ-મથુરાની ગોરી ગાત્રન હું રાધા,

કા'ગુડો કા'ન મારે હૈયે રસરાગ,

આકાશે અસખેવી જોડી અનુરાધા;

જોને પૂરે છે પ્રણયતેજ ચંદ્રરાગ,

એની રટણએ હું બે રાચતી...

રે...કા'નાની...

×

×

×

“ સખી ! વાટ જોઈનેષ ધાકી;

નંદકિશોર ન આબ્યા તોય ! ”

“ તૃપમાનદુવારી ! ભુઓ, દેશરાણી પણે

મયૂરરાજની નિરખ છે વાટ ! ”

“ સખી ! વાટેવાટે વેરી ■

પ્રલપાંખડી મુજ વેણીએથી છાડી

કે મકરંદે સંરાધ આવે મનનો મધુકર ! ”

એવે સુણાયા જરોરીસ્વર,

ને ધણગોખરે હતો પ્રણયધીર.

રસેશ્વર-મુરલીએ ડોલતી'તી ધેનુ,
 ને ગીતનાલે લાગતા'તા ડગ
 ગોકુળના ગરવા ગોવાળ,
 " સખી ! કનૈયાની વેલુનાં
 વલુકકપ્યાં છે સ્વરમાધુર્ય !
 કેટકેટલી ગોપીઓ
 ઘેલી બનતી હશે ? "
 " તૃપ્તમાનદુસારી ! બંસીનાં સરગાણુ
 લાગ્યાં હોય એ જ પ્રીતે ! "

પછી ધેનુધણેયી
 સરખી રસિલો સંચર્યો
 વેરાપેલી કૂલાર્ક-ખાંખડીની વાટેવાટે,
 ને ધાટે હતી રાધા રસિકી.

એ પ્રણયધાટ.....
 ને પ્રણય-રસ-રસેશ્વરી વદી,
 " મધારો ગુરુદેવ ! શિષ્યા નમે છે
 સખી સહ,
 શા છે પરમતત્ત્વનિર્ણયતાના
 સંસારશૂન્યના આદેશ ? "
 " રાધિકા ! પ્રપંચવિરમરણે શૂન્ય સિદ્ધ ! "
 અને મયકામણીં વેરાણીં રસાળ

બે કુસુમન કળાએથી
 પછી રસ ઝગતી એક વદી,
 “ કનૈયા ! ભત્રી કહી પ્રપન્ન-સિમ્ભતિની
 સત્ય વાત અસત્ય સસારે,
 પણ પ્રાન્તુ છુ આજ,
 દેજે સત્ય ઉત્તર,
 ભના ! હુ કોણ ? ”
 “ તુ આગધિકા ... ! ”
 મરવા મુંજ રવાં પરિત્યાગવેણુ
 એને ઝોલીઝીની
 મનઝએ રતનન માલી’લી
 માનિની સંધા-સહિયર.
 પણ પછી વેણુના વદી,
 “ કૃષ્ણજી ! મદ મનોહર હાર્યે
 આપે દીધા બિરદ
 આરાધિકાનાં મુજ સહિયરને,
 આરતી ઉતારી હતી એણે
 દેવામદિરના ઉધાટી દાર,
 પણ તો ય નિહાળ્યા નહિ હકોરજી ! ”

અને અનરોધી વદી વેણુ
 પૂજરણુ રસપ્રિયા સધિકા,
 “ સખી ! આરતી અધૂરી રહી

બદ બદ મે ઝાતર વચ ડી,
 આગનીએ પૂરી એક-દિગ્ગત-સમ,
 ને અમરબ દીગ્ગત કર્પ;
 પળ પાડી એ ન આગ્યા !
 શું અન્ય કો મગી દશે
 આગપિના ? "
 " ગપા ગમિપી ! શુરુ ગ્યાપો છે ને,
 તો શિવભાવે મુખ વાત,
 ગી ગગા બગ્ગનારને કા નિ ?
 એકનિત વાકત છે જગતે
 અનેકના છે બગ્ગાન ? "
 એ ઉકેલી અમરયા - પિકા
 વા જ નીબી - દી શુ ?
 એવે પગલ સુગાયો,
 ને મવેસ્થા બગ્ગરામ બગ્ગરા લ.
 " કનૈરા ! ઉકાપાત મચ્છે છે ? "
 અને અટક્યા નિદાગી
 નિધુગી રસિતાંની
 પગી આપ્યો અત
 પીગળ્યુ પ્રીતે દહને
 ગંધાધીન રસસ્થાભે,
 " જ્ઞાન ! આ જગજ્ઞાનન દિની
 સદિયર સમે પધારીને

શોધે છે યમુનાના નીર-તત્ત્વના
ધત્તિકાસ ! ”

અને વહો ગધાદુતારી,
“ બજારમણ ! અમે અદિવર એ
યમુનાનીરે શોધતીશોધતી
પ્રશ્નતી’તી આજઅવનીને
કે શા છે જમનાજળના
પ્રભાવ ? ”

“ બજારમણ ! દુધમાનદુતારી સગે
વાત કરતી’તી દુ ત્યા પધાર્યા
આપ કનિષ્ઠ ગ્રાત કનૈરાણ
પડી એમણે દીધા સાચ
ઉકેલ એના આધા નથી
હવે ! ”

અને ?
આજગિક્કડી અણુસમણ ભારી
બજારમણને સમજતી સમસ્યા
કે યમુનાના નીરે હશે શુ પ્રેમપ્રભાવ ?
પડી વદા વેણુ,
“ કનૈયા ! શોધન માડયા છે તે
કૌમાર્યલરી કુમારીઓ સગે,
પણ પછે ધેનુકાસુર-રજાડ

દદ-જેદદના વટાવે છે શીમાંન;
 ધા નાખે છે ગોવાળ
 ' કનૈયા !...કનૈયા ! '...પુકારી;
 પણ કનૈયો ઉઠે છે સમરવા
 આજ ધમુનાનીર-પ્રભાવની,
 સંચરં છું દું દવે
 દણુવા ધિનુકાસુર । "
 અને સંચર્યા જગરામછ...
 ને દવયો ધિનુકાસુર
 ધિનુધજીને ધા નખાવતો.
 પછી ધિનુકાસુર-ખરસેના
 આક્રમખુના અતિરેકે આવી.
 એને ખાળી જગરામે.
 ને નંદકુંવર કનૈયાલાલે
 આભે ચક્રાકાર ઉછાળીને
 મરતીએ નિખ્રાણ પછાડી.
 પછી દુર્વા અન્ય ખરના પ્રાણ.

અને વાત પ્રસરી ત્રજે,
 ને ધાર્યા મરવા જન;
 ગોપી આવી ને આવ્યા ગોવાળ
 ને ગોવાળરાજન નંદજી પધાર્યા.
 જગરામ સહ સત્કાર્યો કનૈયે.

" કનૈયા ! તુજ સામર્થ્યને બળસમસંગાય.

યજ્ઞભૂમિને યે ઉગ્રડે છે આજ

પરમ ઔરવઆભગોરાંબે ! "

એ નંદવેણુલાં ગુંજી રલાં

ધમાદમે વણુસુણ્યાં અન્યથા;

પણ ઝીટ્યાં બે સદિવરકણે;

અને વદી એક,

" સખી ! શાં છે કનૈયાનાં સન્માન ?

ઉદ્ધાસે ઊઠ્યું છે પ્રમત્તંદ;

પણ કદાનમઃવૈયો કાણુ દશે ! "

" સખી ! માતા યશોદા

છે કનૈયો ધડનાર ! "

" વૃષભાનદુલારીછ ! ભૂત્યાં તમે બૂલબૂલમણે.

માતા ધડે બાળ લાગ્નપાસને.

પછી પ્રિયતમા નિષ્કળને નર

બૂહદ્ સંસારના રસદેશે ! "

ઓ સંસાર ! શા શા છે

રસદેશ તુજ માયાએ ?

(૧૮)

કાલીયનાગદમન

મેલાત આજ અનેર જગુ',
 ને પધાર્યા સ્વદિના સૌન્દર્યમહેન
 વસ તબીના વસ તગણી,
 ને ઉપાએ ઓટી પૂર્વદિતિએ
 વસ તર ગે ખીલેની ઓઠણી,
 ને જાતી સૌન્દર્યદરમ ફેંકળી
 અરસુરાજના વસ તઝરખડે,
 ખંડી વાઘ મજરી લેરખી,
 ને જાડી ઉપા-રમઝોઠણી
 ઉપાનાથ ઝવના પધાર્યા,
 .. ને જાણ્યુ વસ તમઆત
 એ ઝગતુ વસ ત કિસેગર મીનાની
 આજ રમણે ચડી હતી.
 નિત્યનીનાએ મધુનાકકડે

ચરંતીતી મદમીર ધેનુ,
 ને મદ્ધાર્યા ગોકુળગોવાત
 ખેવંતાંતા ગેડી-દડો,
 મધુનાપતા નિજ કિશોરવય
 મૃનિ મુગ્ધ સંગ્રાથે સૌન્દર્ય.
 એવે કનેવાએ મહી યદ્ધિકા.
 " ગોપમન ! વૃષભાનનગર ને ગોકુળગામના
 ગ્રામ્યા રમે છે બાજ
 કિશોરમંધની બજાએડતાનાં
 બાજ કાઢ્યા દધ-ખેનને માપ
 સરદાર છું છું નંદુવામનૂયનો;
 પણ વૃષભાનનગર-મૂયનો કોણ ? "
 નિદાણી રથા વૃષભાન ભર ભાગી
 અન્ધોન્ધ કહેતા વાત,
 એવે દૃષ્ટિ પડી એકની
 વસત-સાહેલીઓ પ્રતિ.
 શ વસતરાણી વનરમણ્યોએ
 પધારતા હતા ?
 " સખા ! ગોકુલમૂયની સરદારો
 શિર ગામે છે નંદુવારનો.
 શુ નદિ શોભાવે રાધિકાજી
 વૃષભાનનગરના કિશોરમૂયની
 સરદારી ગેડીખેનને ? "

એનો બોલ ઝીલ્યો અન્યોને,
ને સંચાર્યા જ્ઞાનાનનગરકિશોર
આમંત્રવા જ્ઞાનાનદુસારીને.

અને..... ?

" રાજાદુસારી ! દોડ છે બે કિશોરનુપને
કે ગેરીખેલને ધેડ કેણુ ? "

" ગોપગ્ન ! કહેતાંતાં આપણુ નગરનાં લોક .
કે દોડ છે ગોકુળસંગે,
તે સાદેલી સંગાથે નિદાળવા દૃશ્ય
અમે યે ગિભાં છોએ યમુનાકઠિ ! "

" જ્ઞાનાનદુસારી ! પત રાખવી છે જ્ઞાનાનનગરની.
કૈયાની છે ગોકુળખૂંધે સરદારી;
ને આપ સોદાવો અમારી આજ ! "

અને સદિયરે તાળી દીધી
મુરકરાઇ આકું નિદાળી,
પણુ પછી વદી એક

" ગોપગ્ન ! કું' યે સમર્થન કરું છું
કે જ્ઞાનાનદુસારી કૈયો જીતે,
ને પત રહે આપણુ નેસદાની ! "
પછી ગેડી ખેલતાં મયદાને
સ્થામને જીતવા મોરી પધારી.
શું ઝાંઝરઝમકારે જીતશે ?

કે નેલુધાનાં મારીમારીને બાણ ?
 " ગોપમન ! સ્પર્ધા નિહાળવા એ પક્ષની
 પધાર્થા છે વૃષભાનદુહારી,
 પ્રતિપક્ષની દાર બાસે છે.
 શું સરદારીના ચે સાંસા પજા છે ? "
 એ કનૈયાવેણુએ નેત્રમિચ્છોલી કરી
 સખી સંગે ડગ બર્ધા રાધિકાજીએ,
 " કનૈયાલાલ ! છે વૃષભાનજૂએ
 સરદારી મુજ બાજ;
 પત નહોં રહે ગોકુળિયાની । "
 એ સુણીને.....
 હાસ્ય વેર્ધાં વૃષભાનનગરમૂઠે,
 ને કનૈયાએ દીકાડીકા નિહાળ્યું.
 " રાધિકા ! કિશોરો સંગે નથી ખેલતા
 કિશોર કરી ગોકુળગામના । "
 " કનૈયાલાલજી ! દાર પેખો છો શું
 કે વરો છે બાજ
 કિશોર-કિશોરીના વર્ગબેદ પાડી ? "

એને અવરોધી વહી
 વાણીચરી સહિયર એક,
 " વૃષભાનદુહારીજી ! બાધિકાઓ સંગે ખેલતી
 બાળપણાએ બહુ ચે લીધી છે દાર ।

હવે ક્ષોભ થાય છે કનૈયાનાલજને
કિશોરવયે કિશોરી સંગે ખેલી
“ હા ” સ્વીકારતાં હારનો... ! ”
“ સખી ! કનૈયાજને લાસે છે ક્ષોભ
કે હારેલાને ન પહેરાવે વરમાળ કાષ ! ”
“ રાધિકા ! હારેલાને પહેગવે છે
વરમાળ લેયે જીતેલી ! ”

અને સગીર અટકી

વઘા ન દુઘાગ
“ વૃષભાનુવારી ! સજ્જ કરો તમ જૂથ;
પણ પ્રથમ હિંદુભવે છે ચોક
કેનાક ખેમમે ખેમ કિશોરીજ ? ”
“ કનૈયાલાલ ! મન નિદાળશે એ ત
ખેતમે ખેમ અમ પક્ષ,
ને મૂચન હમે મારાં ત્યાં
ખેવાસ કે ખેલાવીસ એની
દી છે વળી પડી આપને ? ”

અને..... ?

કૂળે મહી ચણિકા
સુસળતા કરતી આભે વીંઝી,
ને દટાકે ઝીંકી દીને !

કો'ક કહે કે 'આભે...ગઇ !'

કો'ક કહે 'ગઇ વસુનાજીએ !'

પણ દષ્ટિમર્ધાંદા વિષય ઘી

અદસ્ય થઇ અનસ્ય દડી

અને ?

રમત યબી, પણ પછી

નેણસા ન દડુમારાના તો વ

ખેન તા નજીય બ્યા રજા

" રાધાદુલારી ! પ્રતિરપર્ધાંએ રવીમરો તો

છો ને પરાગય ? "

' ન દડુમારા ! એક દારે ને છતે એ,

એ છે ખેતનના રદસ્ય,

પણ ગેડીએ કાપ્યા અલગમાપ

કહેશે કેટલા દતા ? "

' વૃષભાનુદુલારી ! ખેનને છે નિયમ

દા' દેનારનું કાપે

અ તર માપી ગોધરી દડી

ને દેવો પૂરો ઘન ! "

અને એ કાણુ નિહાળી રહ્યા

પ્રતિરપર્ધાં નેત્રા

એવે સદિયર નદી,

' કનૈયાનાન ! અમ જૂથની મર્ધાં પદાર

બાસે છે દડીશોધન

તો એ મેં છાં ટાળીને ગોખી દડી
પધારગ્ને વહેલા વસંતવનમાં,
વસંતભીના માર્ત ડરાજ જ્યારે ભિંજાવે
નયરંગ ઉખાડિરણે મજની જ્ઞાવનરાધ ! ”

અને સુંદર સ્વરૂપ
સું સુંદરશ્યામેથી અદસ્ય થયું !

એ યમુનાતટ....
મહી વદંતાં દતાં અમૃત શા નીર,
પાણી જલર દતા -
એ એક ' ધરા ' એ દતા જલર.
ઉપર ઊડતાં આભના પંખીને
જલર પ્રસારી અંગેઅંગે
નીરસમાધિ લેવડવતાંતા.
વળી કાંડડલે ચારો ચરંતા
મૃગ શા સ્વરૂપસોદંતા
જલરી પવનરૂપશે પ્રાણી
ધરતીએ ઢાળતા દતા નિજીવ.

એ જલરી ધરામાં
હૂળી હતી દડી ઊડીને,
ને કાંડડલે ઊભાંતા ગોવાળ.
એવે ગોવાળએક ગોપાળે

—નિજ દેહપ્રાપ્ત્ય પિછાણુહારે
 ઇતિહાસ લખ્યા પરાક્રમના
 અદર-ધરા દીમણું ભર્યાં ડગ
 ડગલેડગલે દત્ત આત્મગણપ્રાપ્ત્ય.
 ઓ જગત ! શાં શાં હશે
 પ્રાપ્ત્ય આત્મ-પિછાણુ પ્રગળતાનાં ?

અને વૃક્ષડાળેડાળેથી
 અણુઓ કનૈયો જૂલતી ડાળે
 ને ચમુના-અદર-ધરાએ !
 અકલ્પ્ય એ પણ હતી
 ગોવાળદૈયાના મનોમન્થનની
 કે ગોપાળ જેલે છે આજ
 એનન મૃત્યુ ગેડી-દડાનાં.

અને બુસામ... ..
 ધુળકે પતોદિયો પાધો કનૈયાએ
 ને કાનિન્ફી-ધરાનાં ઊછળ્યા નાર.
 પછી નીર-કુ ડાળા...
 નાનેથી ચનાથતા મોટા
 સમાયાં જળખર્યાં ધરાએ,
 પછુ ન સમાયાં...તો ચ...
 કાદસાને નિંદાળનાંનાં મનો રમગ,
 યશોમાલ ને નંદપિના દેશે

છમુન મચ્છાંતા તુફાન,
 ને માતાને દૂબતો આરથો
 ભાડીલો જાગ કદાન
 અરેરાળી વહાળી દની દેમે,
 ને પુનઃવિદોષી માતાએ
 “ કનૈયા ! . કનૈયા ! ..” ના સારે
 ડગ બધાં રિયોઝના જોમે
 કાનિન્દીના નીરે સમાના !
 અને
 “ નદગણી ! ય .. શો ! ”
 એ ત્રુટક સાદે હાથ જાંઘ્યો નદગણે
 દિનની દર્-બધાએ એમનો યે કમ્પતોતો દેહ
 પણ માડ ખાગનાંતા બાણ દશ્ય
 કે હેયુ હાથ રહે ધરીરાણીનું.
 પણ ..
 એ ગયું ‘પણ’ .
 ને ધ્રુસકા બરતા વણા
 પુન-રિયોગણુ માત
 “ રાજન ! ભારિ રૂયુ તે
 વધના વયે દીધો બાળ,
 શુ કિશોર સ્યે કાનિન્દીમા સમાના ! ”
 અને આખેયો વણા
 કાળા ઉખાભર્યા નીંગ

-નિજ દેહપ્રાપ્ત્ય પિછાણુલુહારે
 ધીતિદાસ લખવા પરાક્રમના
 ઝહર-ધરા દીમણા ભર્યાં ડમ
 ડમલેડાલે દત્ત આત્મગણપ્રાપ્ત્ય
 ઓ જગત ! શા શા દરો
 પ્રાપ્ત્ય આત્મ-પિછાણુ પ્રગતના ?

અને વૃક્ષગણેડાળેથી
 ઝડુબો કનૈયો મૂવતી ડાળે
 ને યમુના-ઝહર-ધનએ !
 અકલ્પ એ પણ દત્તી
 ગોવાળદૈયાના મનોમન્થનની
 કે ગોપાળ એવે છે આજ
 એ નન મૃત્યુ ગેડી-દડાનાં
 અને ભુસાગ... ..
 ધુળકો પવોદિયો ખાધો કનૈયાએ
 ને કાનિન્દી મરાના ઊછળ્યા નીર,
 પછી નીર-કુડાળા...
 નાનેથી થતાથના મોટા
 સમાયા જળભર્યા ધરાએ,
 પણ ન સમાયા ..તો ય ..
 કાફલાને નિદાગનાના મનેદામ
 ધરોમાત ને ન દપિના દેશે

તુમું મર્યાતાં તુમું,
 ને માનને ફૂલો આર્યો
 સાડીયો બાળ કદાન
 અરેરાડી વણી હતી દેમે,
 ને પુનઃવિદોષી માતાએ
 "કનૈયા ! . કનૈયા ! .."ના માટે
 કા બર્ષો રિયોમના જોએ
 કાનિન્દીના નીરે સમાના !
 અને
 " નદગણી ! ય . સી . ! "
 એ ત્રુટક સાદે હાથ જાડ્યો નંદજીએ
 દિનની દદં-બધાએ એમનો યે કમ્પતોતો દેહ.
 પથ માડ બાળતાંતા બાલ દસ્ય
 કે હેપુ હાથ રહે વશોરાણીનુ.
 પથ
 એ ગ્યુ 'પથ'...
 ને પ્રસકા બરતા વણા
 પુન-રિયોગણ માતા,
 " રાજન ! ભાવિ રૂપુ તે
 વધના વયે દીધો બાળ,
 શુ કિશોરવયે કાનિન્દીમા સમાના ? "
 અને આખેથી વણા
 કાળા ઉમાભર્ષા નીર.

“ વજોરણી ! યાંચ વર્ષ લગીનાં બાળ
માતાનાં પાપે મરણુ પ્રાપ્તે,
પણ એ વય પછી સંચરે સ્વર્ગે
વય વર્ષ વીશની પહેલાં
તો સમજ્યાં પિતાનાં પાપ.
પ્રભો ! કહીશ કેવાં હશે
મારાં પાપ ? ”

અને લાડકપાયા પુત્રનાં માત-તાત પછી
મહાકલપાતે ધરતીએ ઢળ્યાં મૂર્છાવરા ।

અને ધરાનાં જિંડાં નીરે ?

આઠંગ મમુનાતરવૈયો કહાન
શું બાળ તાગ લેતા

જિનરતો હતો ?

પછી ધરામાં જિડતીંતી ખવળ

ને એ દતો જળમહેલ,

પારદશક પણુ.....

છીપવાંની દિવાલે બાધેત્રો.

લીલી, પીળી, લાલ છીપપી,

ને દત્તા રંગીન શણગાર.

માછડીઓ રૂપચારંગી ને સોનસારંગી

તરતી ફરણાં ભેળીંતી.

છીપલ-મહેવમાં અધિકાં દત્તાં

મોહ તાં શોભન-મૌન્યં,
 અને જળમહેન પવેતદ્વારે ..
 પ્રતિદાસિની દત્તી ઃ નાગિગી !
 એને બજે રૂધીરે પ્રવેશ્યો
 જળમહેને ન દકિશાર
 શા ચમતકાર !
 માનસૌન્દર્ય સુદરી, એ જળમહેને વમની,
 મમકી કનૈયાને નિદાગી, પછી
 મધુરમધુર વ તી વેણુલા,
 " બાનકિશોર ! અસખરિત થયુ છે
 શુ સખરિત ? "
 " સુદરીગ્રેષ્ઠ ! અસખરિત નથી કાઈ
 બા અનનીના ઇતિદાસે
 પણુ ગો છે આ જળમહેન ?
 ને શા છે તમ વમનાટ મદી ? "
 ' બાનકિશોર ! અસ્મ ત્રિપ-વિજેતા
 ખાસે કે તુજ દેહ કે
 કો' અન્દ્ય ઔપધિનિ પને
 સદેકે રૂમકી દીધી છે અહીં
 પણુ નિહાગ પેનો પેદયો ! "

એ સયને પોદયો'તો કામદેવ
 ગ્રેષ્ઠપ્રતીક છવપવગે,

ને એને ચીંધતી વદી સુંદરી,
 " જાણ ! સત્વર જ તજીને,
 તુજ સ્વરૂપે વારી જઈ છું.
 સ્વામિન મુજ જાગરો
 તો આયુષ્યઅવધ તુજ
 બ્રહ્મા એ લંબાવશે નહીં ! "

એ વેણુ સુધી
 જળમહેલનો પ્રવેશાણુહાર વણો,
 " સુંદરી ! નિરર્થક છેડ આદતા,
 જળે ડૂબી છે દડી મુજ ! "
 " જાણ ! દડી ડૂબતો નીરે
 અમ જળમહેલે આવી છે,
 ને મુજ પતિએ પ્રાપ્ત
 સંધરી છે ખેલન કાળે ! "
 " સુંદરી ! એ જ અભિવાધ કે
 પુનઃ સવારીય દડી સંગાયે ! "

અને વિચારે વિભાસનુએ
 ખૂંતી જળ-નામ-રમણી.....
 મનડે ઉદ્ભવ્યા કાંઈકાંઈ તરંગ,
 ને પછી વદી વેણુ,
 સહિયર જીભીને સાનમાં સમજાવી

મૃદના ચી ધી કામ,
 એકવચના સાધતી સ યોગ,
 “ બાળકિગોર ! વારી જાઉં છું
 સૌન્દર્યભર્યા તુજ શોભને.
 કોડીયો કોડમલો છે.
 છોડ ઝઝટ દડીની
 ને ખેન મુજ ઉર-મહેનમા
 મુનાવીશ રનેદગ્ધ-જળભર્યા રંગે
 વારી જાઉં છું તુજ પર, સ્થામ ! ”
 “ સુ દરો ! વારી જાય તો આવજો નજમા
 શદાને લેશુ-દેશુ
 પ્રીતે રસરસાળી લાંબુ
 પલ્લુ આજ તો દડી મારો . . . ! ”
 “ સ્થામશુ દર ! તુજ દેહે ભાળુ છું
 વિવાસ ભયોભયો
 કષ્ટક મૃગનયનીના નેણનાનાં ગાણના
 ધાર લાગ્યા દીસે છે.
 શુ નિનાસશ્રેષ્ઠ શુભારે છે
 ખાલી આભાસ ? ”
 “ સુ દરી ! વિવાસના સાગરમા વસો
 અરપસ્યો રાખવો છે નિનાસ ! ”
 “ કેટકેટનાએ વિવાસ શત્રુ છે ? ”
 અને કનૈયાસૌન્દર્યમુખ પૂરબરપૂર

હાંનાં ગરુડજીએ
 યુદ્ધે હરાવ્યા મુજ નાથ,
 ને વાસ તબ્યા રમણીકદ્રોષના અમે ! "
 " પછી...? " વણો કનૈયો
 વિપ-ફેણુ-ટોપ કાલોષનામનીએ જિભો.
 " પ્રભો ! મહાસામર્થ્ય ઉદુપનવિધાનું
 સાધ્ય છે ગરુડજીને જગતે,
 ક્યાં વસે એમનો વૈરી ? "

અને એવે વણો
 પુનઃ લગીર સ્વરથતા પામી
 ધરાજિત કાલોષનામ,
 નિજ-સિર-ટોપે જિભેસાને
 થાય તો દીનશાવે દીન,
 " બાળદેવ ! દામા કરો અપરાધ.
 મુજ ભયમસ્તને પછી લાધી
 જય ઉગારંતી એક આસ.
 સૌભર ઋષિ મહાપ્રતાપીએ
 આભેથી જીતરતી મીનબદ્ધી મરુડરોના નિવાળી.
 યમુનાનાં મીન તરતાં જળે,
 ને દ્રવ્યું મુનિદ્વૈયું આર્દ્રતાએ.
 પછો કર્યો પેલગજે નિરોધ
 વિજ્ઞાનયોગે ભૂકી છાંડી.

પ્રભો ! એના આશ્રયે અમે
જયી ગરુડગમનથી વરયા દોમ
બાધો જાગમહેય અ દુ ! ”

એ દીનમાન-યાગના
મુણ્ડી દુ ખિયાનો ભેધી
સુકુમાર કૃષ્ણકૈન્યો વલો
નાગરાણીના નેણ્ડે દસી,
સુદરો ! મુકા કર છુ તુજ પતિને
નાગનોકાગી તમ
શિરે ધરો છે નાગપ્રતીક,
પણ માન-દેવે ન હોય

નાગના રોપ
કેવળ છે મૂર્તિ મન્ત સ્વરૂપ નાગ,
સ સાર કહે છે એની સમસ્યા,
તો દમન કરો એના આજ
ભાખ્યુ છે સત્યસ્વરૂપ
ગૂઢા સમજાવો એના મર્મ
જગત સમજનારનુ છે । ”

અને એ હતી મુક્તિ
કાનીયનાથની ને યમુનાના ઝદરઝરાની

પછી ?
આનંદ હેલે ચડ્યો .. .

ને નાચ્યા વજના ગોવાળ
 મૂર્ખાએથી જગ્યા જગોળ ને નદણ,
 ને નિહાળ્યો મરકમરક મતકના
 બાળ લાલને સગીપે
 સલાટે ળંટો ગીનળ જગ
 “ બેઠા । ” નેણવા ખોલી
 નેહે માતાએ નિહાળ્યો દહાન
 “ માતાજી । ” પડી સર્પા કનૈયાવેણીતા,
 ને પુત્રવતી ગોપીઓના દેર્ષા
 બર્ષાબર્ષા ઊછળ્યા વાલસથે,
 ને નવન્યા નરપરિણીતા નયણેથી
 પિરગિયે માકુલી પ્રીત રમરી ને
 વી અશ્રુધાર નીરપસની દેતા બ્રાત ગમરીને,
 ને ખમ્મા વીગ । કહી એ કપોને સ્પર્શી,
 ને નાધા કનૈયાનાં કુખ દરણા

એ નિહાળીને
 મૂર્ખાએથી ઊઠ્યા નદરાય
 પિતા-વાલસથના પૂગ કોડે,
 ને આસિબ્યા અતરના અબિલાથે
 “ જગત જીતજે, બેઠા । ”
 કોથી કાનીય દમને
 ને રહાની પ્રેમના નિધિ । ”

(૧૯)

ફાલ્ગુનરંગ ને પ્રલંબાસુરવધ

ઝંકુત્યે દત્તી મધુરી ઉષ્મા

શીતળ પનરામનાં આંકતી મૂઢા.

આછાં હલને દત્તતાંતાં

૫૬-ધુમ્મટનાં લીલુડાં પાન;

મંદમંદ વાતોતો સમીર

ગધિકાના લલાટે સ્પર્શતો;

ને છૂટી સોન્દર્યશોભની કેશાવસિ

કાળી કાલિન્દી શી જાણે

આડાંઅવળાં કાળાં વહને

મીવાના કોંઈ પસાખને

વહેતીંતી પોઢેતીના સુંદર ઉત્તરાંગે;

અદનલિપન હતાં લલાટે

તો ય પ્રસ્વેદભિંદુ ભાવપટે

તારલિયા શાં ઝગમગતીંતાં;

નયલો દર્તા મોર-ચકોર,
 પખુ ઉઝાએ પોહ્યા શાંત,
 મંદ અનિલની કરતા પ્રતીક્ષા;
 ને દળી હતી અર્ધ પાંખણ,
 પખુ કીકીએ દર્તા નૃત્ય ન્યારાં;
 ને આછીઆછી ઝોદખોંઝેથી
 આકુસઆકુસ દેવાબાવ
 ઉરઉછળાએ કહેતા હતા
 કે ' ક્યારે પધારે ધનસ્થામ ! '

અને એ આંખો..
 હિમ જે જાણે ઊડતો આંખો,
 પ્રભુપ્રેમકી વર્ષા સાંભળે
 " પ્રિયે !.. પ્રિયે !... રાખિદે ! "
 અન ઝગક વેણસે ઝગકી,
 સ કોરતી અગતઅગત ચીર.
 પછી દેવવીજ-ઝગકારે શરમે,
 પીનળી જેમ ઝગકી શમે
 ને રજનીના પ્રસરે રંગ

એવે દીસી ઝોદખોં
 શ્યામરંગ રૂપરંગીની,
 શુ શ્યામના સન્માન અર્થે કે

રંગમાં મળે રંગ
ને રેલાય રંગ પ્રીતે ?

અને એણે સાન સગળવી
અંગુલિમુદાના અનેરા નૃત્યે.
" કનૈયા ! વાટ નિરખી થાકી,
તોય ન આઝ્યા નંદકિશોર ? "
" વૃષભાનદુસારી ! નાગ નાથો પ્રભાતે,
ને આણી ધરાઓથી મેડી.
ગોકુળ હતું કે વૃષભાનનગર ? "
" વૃષભાનનેસ હતો, કદાનકુંવર !
વિજેતાની ખલુ છું હું વિજેત્રી.
કનૈયો હતો છે ને મેં ? "
" રાધે પ્રિયે ! એ હત-હિતસય ? "
" કનૈયા ! માસ છે ક્ષત્રુનનો,
ને કેસક-કુસુમ-પાથરી વનરાધ
જંદાવનને રંગે છે રસાળ.
રંગાશુ ને ખેત્રી હોરો
હું રાધા ને તું કુંવર કદાન ? "

અને છંટકાયું નીર
પીણું કિંબલી પીતામર
રસ-રંગ છાંટલી રાધિકાએ.

એવે સદિયર આવી
 ને લાવી અખીય.
 પછી ગોરીએ ધવત્રું કીધું મુખ કનૈયાનુ
 એવે આગ્રે ગુલાલ ભરી એક
 જે દાવનનો ર ગીતો ગોપ,
 ને ભીડી અખીત-ગુનાવ-છોગ
 કિશોર-કિશોરી ગગહેવે ચડયા
 ક કણ ને વૃષ્ટર અમકાર
 બળવળા'તાં સૌન્દર્યગીત,
 ને નાચતા'તા કજરાળાં નેણ
 રસ-રંગી રાધા પ્રિયાના.
 એવે તારામૈત્રેકે માધુ
 કનૈયાએ અર્ધચંદ્ર પ્રણયબાણ

એ મનડે લાગ્યું

દેહે લાગ્યું ..
 મનોહરી મનમેહનરાણીને,
 ને ધેન વસ્થા ખજનનેત્રે
 પછી મૃગની નાસી અકેથી
 મૃગરાજને કગતી સાન ।

અને એ ઉપાખરે
 વારી જાતી વારેવારે

મવક મુશ્કરાઈને ગુંજન કરી રહી
મીઠ્યા માદ રાગનાં.

“ રજે રમે ને માગ સ્યામ રે,
રજે રમે ને મારા સ્યામ.

(સાખી)

કાગળે કૂંચો કૂંસડે, ખીલ્યા કેસડા ઉમમ,
કોકિલને ઉરખોસડે, રમે રમે ને મસરમ
રજે રમે ને મારા સ્યામ રે
રજે રમે ને મારા સ્યામ

x x x

અને ત્યા આદ્યાદક અનિન,
ને પ્રણયનો ભાગ્યોત્થ નિદાગી
પૂર્ણ પ્રમશ તા માર્ત કરાજે
ધડીક ધંભા આજે,
દિવ-પ્રેના સ્વદાર ધીરભીંગ,
ને ઝોકા-તે દોષા અવમશ
મનોરથના ચૌવનમદાસ્યમરે
ઝોયે આગ્યુ મોલુ ઝોક
કર્મસંસારના ડિઝાગીલુ તરમ,
ને સુણાયો સ્વર,
“ કનૈયા ! પ્રનળાસુર દૈત્ય
અમ ખેનને ગોપવેશ ધરી

પ્રવેશ્યો આનંદભાવે રમતો,
 પછી દુર્ગા બળસમજી;
 પણ પુત્ર ચેદિણી માતાના
 ને પ્રાતઃસ્મરણીય પિતા વમુદેવજીના,
 શું હારે પ્રભંબાસુરથી ? "

એ અણચિંતમ્યા વેણમાં સુખી
 રાધિકા-ચિયાર-અમર્યને વધો
 અધીરો પણ ધીર કનૈયો,
 " જોપ ! શ્રી પછી સમાચાર ? "
 " કનૈયા ! બજારામજીએ દપ્પો એ વચનને
 અવરોધરૂપ જે હતો અમ કુદન્ત સ એ ખેડતાને "
 " જોપજન ! ધર્મકાર્યે આવે અવરોધ
 પરીક્ષા છે એ પરબ્રહ્મની ! "

અને.....?
 દિવ્ય પ્રજ્ઞા કનૈયામુખડે પ્રગરી
 અગમ-નિગમની કહેતી વાત
 કેટકેટલાએ જોવી હતી એ ?
 એ! જગત !
 બ્રહ્માડે ॥ ત્રિવિધ તત્ત્વ
 આધિદૈવિકની હતી ઉપાસના
 પ્રકૃતિસંગે ખેડતા મગ્ગવાસીની.

એવે આધિભૌતિક તાપ-અવરોધ
 આસુરી ભાવે ગર્વાભર્ષા અનુચિત
 સંતાપના હતા એ ઉપાસકોને,
 જોનાં સાધનાએ હતાં પ્રતોભનો
 સંસારની મદા મોહનગના,
 ને પાપપુણ્યના આગરે હતાં પરાપૂર્વનાં મંથન
 પરમ પુણ્યના શોધના
 શું આધ્યાત્મિક આનંદમર્મ ?

(૨૦)

ઋતુ ગ્રીષ્મ ને દાવાનળસાંત્વન

એ હતી ઋતુ ગ્રીષ્મ.

વર્ષાની રસભરી ગિરિચોખ્ખ
વાટ નિહાગતી ટ દાનવનગરએ
કેંકારે વસે વર્ષા,
ને આઝા સુકાયેન ઝરણા
પુન વહે ભર્ષાભર્ષા !
જંદાવનવનરાઈની શીતલ જાણડીએ
ઉભાના વાતા હતા સમોર,
પાપ ફફડાતી ફફડાવી પ પી
શુ ગ્રીષ્મ ઉજ્જ્વળાના સ્ત્રીકારતાતાં વચંસ ?

જને ચરતી હતી ધેનુ,

ને મીઠી વૃક્ષ-જાણડીએ મોકુળમોવાળા
સચંતા મુરબીધર ગાયે

લેતાંતા વનના સાંવા.

એવે આંધી છવાઇ !

દિશાઓ મૂતી ભારી,

ને જંગલે લાગી ઘાથ !

ધેતુ ધરી ભયમરત,

ને મૂંઝમયાં ગોપ ધાયા

ગોપાળ કૃષ્ણ કને નાખતા ધા,

“ કનૈયા ! દા' વને લાઓ છે,

મદા કાપ અગ્નિદેવનો

શું ભરમીબૂત કરીશ મજવનરામ

ગોધન સગાયે ? ”

કૃષ્ણે નિદાગયો દાવાનળ

ને માધ્યાં અમિનાં પ્રમાણ.

“ ગોપજન ! ધિર્ધવાન હે,

ધિર્ધમાં જ છે કર્મ સિદ્ધ.

ઓ ધિર્ધીર ! સમતા ધરો.

પાઠી ઝીલો દાનાવળ-ઉઠ્ઠા.

ધેતુને પંખાળા ધીરો

અણુનમ એક વિશ્વાસ

પ્રકૃતિની સૃષ્ટિ પર રાખો ! ”

એ દાવાનળ...

દગ્ધકતો બાળકો'તો વનરાધ
એવે કર્મ-કિશોર-યોગેશ્વરે
દાવાનળને ખાગસ બર્ષા' કમ.
ભમૂકની'તી અગ્નિ-જ્યોત્સ્ના
દાવાનળના દારુણ દાહની,
આભે કરતી જંગકાર.

એવે કૃષ્ણ કનૈયાએ
સીડી હોધી મનીષાનગે,
ને મુંજધાસની પાડી ચોપાટ.
પછી દાવાનળ અરશેધાણા ખુસ્વા મેદાને.
એ જંગમ ને કુમરમાળ દાવાનળની
અટક દેવાની આવ સમસ્ત્યા
શું મજવાસીથી હની અણુમણુ ?
એ જગત ! આદિ આ સૃષ્ટિએ
પ્રકટયા માનવીના મનોહાન
મનોરિક્ષાએ એ પછી
આર્થતા'ના પ્રકૃતિનાં માનસ્ય
કૃષ્ણ સમા કો' યોગેશ્વરેશ્વરની
શુ આત્મ-ગિજાણુની સિદ્ધિના
હરો એ ચૈતન્ય-એકતાર-ભાવ ?

અને.....?

ધીમે સમાયો દાવાનળ,
 ને દોમકુશળ ધેનુના ગોપાળ
 કર્મયોગેશ્વર કિરોર કનૈયાની સન્નિતાં
 યશોગાન બિરદાવી માતા'તા
 કે મળનો છે મળેશ્વર
 ગોપાળકૃષ્ણ કનૈયો.

બાને.....!

(૨૧)

પ્રણયપ્તિ સરી

એ જુવનાનનગરને નેસડે.....

સર્વભિન્ન આયમતાં નિહાળ્યાં

રસ-રસેશ્વરી શધાકિશોરીએ.

એ સંધ્યા હતી,

ને ગ્રીષ્મદિનની ઉષ્મા

હતાશ બની બાસતી દની

બાગલીનાસલી, બાળે

કે ઉષ્માપાન કરશે રજનીકાન્ત

એમની રીતન પ્રભાએ.

અને મનનતલેથી બાલુરાજ

સ અર્ધાં પશિષ્ઠ આવાસે.

એનાં નિહાળ્યાં પ્રતિબિંબ

રસ-દર્પણે રસમિત આરાધિકાએ.

ને પશ્ચિમે દૂરદૂર તરુલતાએ
 આગમતો આઠો રક્તપાણી
 પછીક ઝગઝગી રાગો
 રંગેકક દષ સંધ્યાના.
 અનુક્રમ્યા એની રપર્સી,
 ને દિન-સોદામણાં ધીરપાં કમળ
 પ્રતીક્ષા કરીકરીને
 કુમુદરાણીના રગનીખીસનની.

પછી રગનીએ ખીસ્યાં
 કુમુદરાણી સોળ પાંખડીયા.
 ને એને તેજ આશિષતા
 તારાગણ તરંગે ચડ્યા,
 આલસ-સરોવરિયે કરતા પ્રતીક્ષા
 શું ચંદ્રોદયની.....?

અને ચંદ્રિકા ઢળી,
 પછી ધરણીના સાગરે ધવલ-રંગ
 ભિમિએ, ઉન્માદે જીજળ્યા.
 જીજળ્યાં રાધિકા-માનસ-મોહન,
 અને ગંધલુ સંધતી રાધિકા
 વિદ્યુલ્લસ બની બંસીસ્વરે,
 નિહાળતી ગગનમંડળે,

નયનનાં ને સ્વરનાં સંભારણીએ
ચન્દ્રગિબે સાંધતી દોર
કે ઉદયરાગ અપૂત શા
કોણ ચંદ્રગંડીએથી બળે છે ?

અને.....!

પ્રથમ નિશાબદરે

પવન લાબ્યા રસસ્વર,
ને રસ-રસેશ્વરીના રસોષ
બાણ પ્રકરે કર્યા,
ને સ્વગત વદી વેણુલા
સખોધતી રસ-બસેધિરને,
“ કનૈયા ! શા તુજ બસીગોષ !
સ્વરે વિસરી છું આજ
ગૃહે ગંધણકાજ,
ને જાસે છે અવાસ સુના સુના... ! ”

અને રાધિકાએ.....

કર્યોન્દ્રિયે સ્વરસેર સાધ્યા,
“ મુરલીધર ! તુજ સ્વર-સદેશ-કૃતી
બા વાંસળી છે માન વાંસ,
પણ શા માન છે એનાં
કે પાન કરી તુજ અધરસનું

કોરે છે અમ ક જન્મડાને । ”
 અને હમી એકલી આગધિમા
 મૃદના ચાગ દિશ્વાગને પ્રજની,
 “ ઓ મૃદમયે । સ સારવિરમૃતિ આમે કે
 એકતાર વામગીના સ્વરે
 શા શા આનદ હમે મરી । ”

અને ... ?
 એના માદેસાદે,
 એના નાદેનાદે,
 એના આનદ-ઉદ-એ
 નાદમયનો એમ્પાન્શી રનરિયા સધિકા
 અ તગની સ્વરવેલ્લ મુશો
 આતમ-ઉગમના અભિમારે ત્રયરી,
 જ્યારે એ હતી પ્રીત્તિ-ગતડની,
 ને ટમમગનાંતા તેજતારનિયા,
 વહેતીંતી આકાશગ મા તીરેથી,
 વૃષ નાનકુલાગીના મગન ડીડતા દૈયાને
 પ્રણયની ઉષ્મા ભર્ષા
 ઇટકોગતા હતા રગરગ પ્રેમછાગ્ણા.

અને ઇટકોરાપેલી સધિકાના
 પછી હેને ચડ્યા દૈયા-સરોવરિયા,

ને સોદાગાય રોદની બનીને
 અભિસારે સંચરી સધાદુષારો.
 મનડે દતા કાંઈકાંઈ ઉત્થાસ,
 ને અભિસાય અંજે દતા.
 પછી જાંઝરિયાં ઉતાર્યાં,
 ને સંકાર્યાં પાત્રવડાનાં ચીર
 આમતેમ નિદ્રાળી પારખી
 કે છે ને અભિસાયપૂર્ણ અવકાશ
 રજનીના એકાન્તે ?

અને રસ-સારિકા
 કાણુ પ્રણયેશ્વરને મળવા
 પધારતી હતી ?

એ કરી યમુનાનો,
 બંસરીના સ્વરરેલને હતો મુધીર,
 ને સ્વરસ રસિકીના અભિસાર.
 "મુરહર રમ્ધનસમયે
 મા કુરુ મુરલીરવં મધુરમ્ ।
 નીરસ મયો રસતાં
 કૃશાનુરપ્યેતિ કૃશતનુતામ ॥

એવે ફરી સુણીને
 રાસેશ્વરી રાસપ્રિયા રાધિકા

આસધિકા બની રાસે લહેરી

x x x

“ વેલુ વાગે છે વનવેનડી હો રાજ,
વાટ મારી જાનેરી નિરખાય રે,
કાનિન્દીના કોડીના કાઠડે
ધેલી ગોનાલણી તારી હો રાજ,
હૈયાના ગોરસ જનકાય રે,
કાનિન્દીના કોડીના કાઠડે .

ચાલી ચાલી હુ તો વાટડી હો રાજ,
વાટે તે વેલુસર ચાય રે,
કાનિન્દીના કોડીના કાઠડે ..

ગોપધેનુડો મારો કહાનજી હો રાજ,
ધેવો મારો કુળમા છુપાય રે,
કાનિન્દીના કોડીના કાઠડે

આવી આવી ને હું તો આ આવી હો રાજ,
કેમ મરી વેલુના બોલાય રે,
કાનિન્દીના કોડીના કાઠડે

છપો છુ કહાનજી હુ છુપકડી હો રાજ,
જાના છુપેના ખેનાય રે,
કાનિન્દીના કોડીના કાઠડે

ચમકે ત્યા તારતી ગગનમા હો રાજ,
ચાહનીના તેજ ત્યા રેવાય રે,
કાનિન્દીના કોડીના કાઠડે .

અનુગ્રાહ તારણી ને ચંદ્રમા દો રાજ,
આખે મધુમધુરાં મલકાય રે,
કાલિન્દીના કોડીના કોડે ..

“ કનૈયા ! રગનીના પ્રથમ પ્રહરે
રાધણુ તણ, મૃદ તણ
નીસરી છું તુજ મિનને...! ”

“ રગની-રસ - પ્રિયા ..!
રાધણુ-રસે છે ક્ષુધ તૃપ્તિ,
ને રગની-રસે પ્રશાંતિ છે
સંભારના સુખદુષ્પિયાને ! ”

“ કનૈયા ! રાધણુને રાધણિયે મેલ્યા,
ને તનકાળી તાલાવેલીએ
ધરકામ અગ્રગાદીએ ઠેલ્યા ! ”

“ રસિયી ! એકતારે સિદ્ધિ પ્રાપ્તલી,
છે ને એ યદ્યોગ ? ”

“ કેટકેટલીઓએ પ્રાપ્તી છે ? ”

“ સાધ ॥એ સિદ્ધ બની એટલેટનીએ ! ”

“ કનૈયા ! શી સાધના એ ? ”

અને એ સિદ્ધસાધનાધારોએ
પાનરગની જાણી કાર !

“ કનૈયા ! સાધનાની સિદ્ધિના
કેવાંકે છે મદરસન આ ? ”

“ રાધિકા ! કેણુ નિહાળે છે પ્રદર્શન ? ”

“ કૃષ્ણચંદ્ર ! આલના ચંદ્રજી ને

અનુરાધા તારક્ષી નિહાળે છે

કે કેવાંક કૃષ્ણચંદ્ર ને

રાધાનાં છે છાનાં મિત્રન ! ”

“ રસેશ્વરી ! શા વળો છાનાં ને

છતરાયાંના બેઠ પ્રેમે ? ”

“ કનૈયા ! અભેદ ભાસે છે મુજને

ભાવના લોકલાજની ! ”

“ લજ્જાકુમારી ! અભેદને યે ભેટે

પ્રત્યજ પ્રેમનાં પૂર ! ”

“ કનૈયા ! ભેદશે ત્યારે બેવાશે,

પણુ રાત્રિ પ્રવેશે છે

પ્રહર બીજામાં.....

ને પ્રવેશશું ને ગૃહમંદિરિયે હવે ? ”

એ યમુતાતટે

અગિસાન્કિના દત્તા અભિનય,

ને યમુતાને પેચે તીર

દીપતાંતા વૃદ્ધાવનના દીપક

એણે ભાન જૂલેલીને

સાનમાં સમજાવી વાત.

વીતતા રાત્રિ પ્રહરની

પધ્વી હમ તાર્યાં....
 રજની-રસ-મિયા રાધિકાએ,
 ને રણુડી રણા કંકણુરખુકાર.
 " રાધે.....! રસેશ્વરી..... । "

એ કનૈયાવેળલાં
 મુંઝ રણાં રાત્રિપ્રદરે
 ને યમુનાનીગતરંગે સંગરી આત્મસમીરે લહેરાયાં
 ને જોડ્યા આત્મનાં નક્ષત્રનારા-મંડળે,
 જ્યાં સાધવી હતી અનુરાધા તારલી
 પ્રણયના એકતારે
 ચંદ્રોરી યતી કૃષ્ણચ દ્રના દોર,
 જે લાગ્યા લાગ્યા ને લાગ્યા હતા.

‘ગોકુલેશ’માં મુકાયેલા રાસના ઢાળ

ગીત

પૃષ્ઠ

ઢાળ

૧ વેશ વેશને પધે મુલાલ, રાધિકા
પાણીડાં પધારે.

૮૨ અબોલડા રાના લીધારે.

૨ ભૂલે છે રે ભૂલે છે અખુલાન-
દુલારી ભૂલે છે.

૯૧ વાગે છે રે વાગે છે
જંદાવન વેણુ વાગે છે

૩ સખી ! કહાને આપીને નેણુ
ઢાંકયાં.

૧૦૨ ન આવ્યા નણુદીના વીરા.

૪ મોંશ ગોકુળનાં મરવાં મામ રે.
૫ યમુનાને કાંકડે નિહાળતી રે
ઐ ઐ ઐ

૧૨૨ માદ.

૧૪૯ વંદન તને હો માત ભારતી.

૬ રંગે રંગોને મારા રયામ રે.
૭ વેણુ વાગે છે વન વેલડી હો રાજ.

૧૭૮ માદ.

૧૬૧ જનક કથાને સખી જનપ્રીતા રામ.